

DET KONGELIGE
BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 100

(2005–2006)

Om lov om endringer i ekteskapsloven
og straffeprosessloven mv.
(tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)

Innhold

1	Hovedinnhold	5	5	Statistikk	22
1.1	Innledning	5	5.1	SSB-rapporten «Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge»	22
1.2	Høringen	6	5.2	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)	23
1.3	Sammendrag	6	5.3	Informasjonstelefonen om tvangsekteskap	23
2	Gjeldende rett	8	5.4	Kompetanseteam mot tvangsekteskap	24
2.1	Innledning	8	5.5	Krisesentrene	24
2.2	Ekteskapsloven	8	5.6	Statistisk sentralbyrå – barneekteskap	24
2.2.1	Inngåelse av ekteskap	8	5.7	Mira ressurscenter for flyktning- og innvandrerkvinner	25
2.2.2	Nærmere om dispensasjon fra 18-årskravet	9	5.8	Antall ekteskap inngått i utlandet med mindreårige, der en av partene var bosatt i Norge	25
2.2.3	Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse	10	5.9	Saker angående dispensasjon fra 18-årskravet i ekteskapsloven § 1	25
2.2.4	Gyldighetsspørsmål	10	6	Forslag om tiltak for å motvirke ekteskap inngått av mindreårige	27
2.3	Anerkjennelse av utenlandske ekteskap	11	6.1	Innledning	27
2.3.1	Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett	11	6.2	Forslag i høringsnotatet	27
2.3.2	Unntak for ordre public-tilfeller	12	6.3	Høringsinstansenes synspunkter	27
2.3.3	Pågående utredning om norsk internasjonal privatrett på familie- og arverettens område	13	6.4	Departementets vurderinger og forslag	30
2.3.4	Partnerskapsloven	13	6.4.1	Bør det foreslås en regel om at ekteskap som inngås i utlandet av personer under en bestemt alder ikke skal anerkjennes etter norsk rett?	30
2.4	Strafferetten	13	6.4.2	Aldersgrensen	32
2.5	Familiegjenforening med ektefelle ..	15	6.4.3	Nærmere om tilknytningskravet	34
2.6	Endringer i utlendingsloven med sikte på beskyttelse mot tvangsekteskap	16	6.4.4	Oppsummering	37
2.7	Rettslig bistand etter ordningen med bistandsadvokat eller i henhold til lov om fri rettshjelp	16	6.5	Lovbestemt nedre grense for fylkesmannens dispensasjonsadgang	37
3	Internasjonale konvensjoner	17	6.5.1	Innledning/ Forslaget i høringsnotatet	37
3.1	Beskyttelse av menneskerettigheter	17	6.5.2	Høringsinstansenes syn	37
3.1.1	FNs Menneskerettighetserklæring ..	17	6.5.3	Departementets vurdering og forslag	38
3.1.2	FN-konvensjon om samtykke til ekteskap	17	6.6	Ekteskap inngått for norske myndigheter uten at dispensasjon er gitt	38
3.1.3	FNs kvinnekonsvensjon	17	7	Forslag for å forhindre ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder	39
3.1.4	Den europeiske menneskerettskonvensjon	18	7.1	Innledning	39
3.2	Internasjonal privatrett	18	7.2	Bakgrunn	39
3.2.1	Haag-konvensjonen av 14. mars 1978	18	7.3	Forslaget i høringsnotatet	39
3.2.2	Nordisk konvensjon av 6. februar 1931	18	7.4	Høringsinstansenes synspunkter	40
4	Fremmed rett	19	7.5	Departementets vurderinger og forslag	41
4.1	Svensk rett	19	7.5.1	Rettslig utgangspunkt	41
4.2	Dansk rett	19	7.5.2	Tilknytningskrav	42
4.3	Finsk rett	20			
4.4	Andre land	20			

7.5.3	Argumenter for og mot å anerkjenne stedfortrederekteskap	42	10.5.2	Forslag i høringsnotatet	61
			10.5.3	Høringsinstansenes synspunkter	61
			10.5.4	Departementets vurderinger og forslag	61
8	Forslag for å motvirke polygame ekteskap	45	11	Ekteskapslovens krav om å anerkjenne hverandres like rett til skilsmisse	63
8.1	Innledning	45	11.1	Bakgrunn	63
8.2	Gjeldende rett	45	11.2	Nærmere om ulike religioners forhold til ekteskap og skilsmisse	64
8.3	Forslag i høringsnotatet	45	11.3	Forslag i høringsnotatet	64
8.4	Høringsinstansenes synspunkter	45	11.4	Høringsinstansenes synspunkter	65
8.5	Departementets vurderinger og forslag	46	11.5	Departementets vurderinger og forslag	65
9	Unntak	49	12	Ikrafttredelse og overgangsregler	67
9.1	Innledning	49	13	Økonomiske og administrative konsekvenser	68
9.2	Forslag i høringsnotatet	49	14	Merknader til bestemmelsene i lovforslaget	69
9.2.1	Unntak fra alderskravet og kravet om at begge parter må være tilstede	49	14.1	Merknader til endringer i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangs- måten i straffesaker (Straffeprosess- loven)	69
9.2.2	Unntak ved polygame ekteskap	49	14.2	Merknader til endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap	69
9.2.3	Avgjørelsesmyndighet	50	14.3	Merknader til endringer i lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap	71
9.3	Høringsinstansenes synspunkter	50		Forslag til lov om endringer i ekteskaps- loven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)	72
9.4	Departementets vurderinger og forslag	52	Vedlegg		
10	Tiltak for å hjelpe en eller begge parter ut av et ekteskap inngått ved tvang	56	1	Høringsinstanser	74
10.1	Innledning	56			
10.2	Bakgrunn	56			
10.3	Behov for endringer	56			
10.4	Endringer i reglene om separasjon og skilsmisse	57			
10.4.1	Gjeldende rett	57			
10.4.2	Forslag i høringsnotatet	58			
10.4.3	Høringsinstansenes synspunkter	58			
10.4.4	Departementets vurderinger og forslag	59			
10.5	Utvidet mulighet for å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker ...	60			
10.5.1	Gjeldende rett	60			

Ot.prp. nr. 100

(2005–2006)

Om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)

*Tilråding fra Barne- og likestillingsdepartementet av 30. juni 2006,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Hovedinnhold

1.1 Innledning

Barne- og likestillingsdepartementet legger med dette fram forslag til endringer i lov av 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven) og lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) mv.

I Norge er det vanlig at man selv velger ektefelle og at ekteskap i hovedsak skjer på bakgrunn av et kjærlighetsforhold. I store deler av verden er imidlertid arrangerte ekteskap alminnelig. Familie og slekt er i langt større grad enn i de vestlige land den enkeltes sikkerhetsnett, og familiens støtte er avgjørende for den enkeltes eksistens og levevilkår. Valg av ektefelle blir et kollektivt anliggende fremfor individets valg. Tradisjonen med arrangerte ekteskap er av enkelte grupper med en annen etnisk bakgrunn enn norsk tatt med til Norge. Dette må godtas i Norge så lenge det skjer innenfor norsk lovverk og internasjonale konvensjoner. Følgelig står foreldre og andre fritt til å foreslå ekteskapskandidater, så lenge partene også står fritt til å akseptere den ekteskapskandidaten som foreslås. Det som imidlertid ikke tillates er der det anvendes fysisk og psykisk tvang for å få den ene eller begge parter til å inngå ekteskap.

Det norske samfunn har både rett og plikt til å beskytte unge mennesker mot tvangsekteskap.

Ingen skal tvinges til ekteskap mot sin vilje. Dette er nedfelt i menneskerettighetene jf. De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1996 om sivile og politiske rettigheter artikkel 23 nr. 3 hvor det heter at «*intet ekteskap må inngås uten de fremtidige ektefellers frie og uforbeholdne samtykke*». Gjennom lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2 nr. 3 gjelder denne konvensjonen som norsk rett og med forrang. Tvangsekteskap er også i strid med De forente nasjoners internasjonale konvensjon 18. desember 1979 om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner artikkel 16 hvoretter konvensjonspartene er forpliktet til å treffe tiltak for å sikre kvinner og menn den samme rett til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap bare når det skjer på fritt grunnlag og med fullt samtykke. Konvensjonen ble ratifisert av Norge 21. mai 1981 og gjennom lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven) § 1b gjelder den som norsk rett. Retten til fritt å velge ektefelle følger også av ekteskapsloven § 1a.

I Norge har man i mange år arbeidet for å bekjempe tvangsekteskap. Den første handlingsplanen mot tvangsekteskap kom i 1998¹ og hadde 40 tiltak. Ytterligere 30 tiltak ble lagt fram i 2002².

¹ Handlingsplan mot tvangsekteskap -1998.

² Fornyet innsats mot tvangsekteskap - våren 2002.

Det er i flere år gitt betydelige beløp til krisetiltak og forebyggende arbeid på feltet. Midlene er særlig kanalisert gjennom frivillige organisasjoner. Opplæringstiltak, kompetansehevede tiltak og regelverksendringer har også vært omfattende.

Til tross for denne innsatsen er det fremdeles unge mennesker som blir utsatt for tvangsekteskap. Det legges derfor fram forslag til tiltak som ytterligere skal søke å forhindre tvangsekteskap, herunder barneekteskap, og å hjelpe partene ut av et tvangsekteskap. Et hovedformål med forslagene er å unngå at personer bosatt i Norge omgår ekteskapslovens krav ved å reise utenlands og inngå ekteskapet der. Selv om det ikke er mange som inngår ekteskap før fylte 18 år verken i Norge eller i utlandet, er departementet opptatt av å ha en regel som beskytter barn mot barneekteskap. Departementet ønsker også med forslagene å bidra til å redusere faren for tvangsekteskap. Departementet mener de foreslåtte reglene vil ha en viktig preventiv effekt og være en markering av at i Norge aksepteres ikke tvangsekteskap.

Forslagene er et ledd i oppfølgingen av Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m. og tiltak 7 og 11 i Tiltaksprogrammet mot tvangsekteskap («Fornytt innsats mot tvangsekteskap – våren 2002»).

Stortinget vedtok den 19. juni 2003 en ny bestemmelse i ekteskapsloven, der det blant annet slås fast at hver av brudefolkene hver for seg skal erklære at de anerkjenner hverandres like rett til skilsmisse. Det har fra mange hold, blant annet ulike kirkesamfunn (særlig katolikken) kommet reaksjoner på denne lovendringen på bakgrunn av at en slik erklæring oppleves som et brudd på selve intensjonen med ekteskapet. Dette har Stortinget merket seg og uttaler følgende i Innst. O. nr. 17 (2003-2004):

«Komiteen er av den oppfatning at både hensynet til muslimske kvinners rett til skilsmisse og hensynet til at ekteskapet som en forpliktelse mellom to parter kan ivaretas samtidig. Komiteen ber derfor departementet om å se på andre formuleringer av intensjonene i Innst. O. nr. 132 (2002-2003) «Erklæringen fra brudefolkene før prøvingen av ekteskapsvilkårene».»

I denne proposisjonen foreslås det hvordan anmodningen fra Stortinget kan følges opp.

1.2 Høringen

Forslag til endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven ble sendt på høring 5. juli 2005.

Høringsnotatet baserte seg blant annet på forslag fra en arbeidsgruppe som har sett på tiltak for å forhindre barneekteskap, stedfortrederekteskap og for å hjelpe partene ut av tvangsekteskap mv. Arbeidsgruppen besto av representanter fra daværende Kommunal- og regionaldepartementet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Skattedirektoratet, Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet og daværende Barne- og familiedepartementet.

Høringsfristen var 1. november 2005. Departementet har mottatt 46 høringsuttalelser, hvorav 31 avga realitetsuttalelser. Det store flertall av høringsinstansene er positive til forslagene. Flere instanser som gir sin støtte til forslagene påpeker at lovendringer ikke kan løse alle utfordringer. Flere framhever viktigheten av å arbeide også på andre måter. Informasjon om borgernes rettigheter og plikter, og holdningsskapende tiltak blir fremholdt som vel så viktig som lovbestemmelser.

Liste over inviterte høringsinstanser følger som vedlegg til proposisjonen. De høringsinstanser som har gitt tilbakemelding er merket med* i listen.

1.3 Sammendrag

I *kapittel 2* gis det en oversikt over gjeldende rett. I *kapittel 3* gis det en oversikt over internasjonale konvensjoner som sikrer retten til å inngå ekteskap, og som tar sikte på å avskaffe tvangsekteskap, barneekteskap og beskytte mot diskriminering av kvinner. Det gis også en oversikt over konvensjoner om internasjonal privatrett. Fremmed rett er beskrevet i *kapittel 4*, hvor det blant annet er redegjort for rettstilstanden i Sverige, Danmark og Finland. I *kapittel 5* er en del tilgjengelig relevant statistikk samlet.

I *kapittel 6* behandles spørsmålet om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet der en eller begge av partene var under 18 år på vigselstidspunktet. Etter norsk internasjonal privatrett anerkjennes i utgangspunktet slike ekteskap så lenge de er gyldig inngått etter inngåelseslandets rett. Departementet foreslår at et ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter er under 18 år, ikke skal legges til grunn som gyldige i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Hovedhensynet bak forslaget er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens krav, herunder å forhindre barneekteskap og tvangsekteskap. Det foreslås videre 16 år som absolutt grense for når fylkesmannen kan innvilge dispensasjon fra 18-årskravet i ekteskapsloven § 1.

Kapittel 7 omhandler ekteskap inngått i utlandet ved bruk av stedfortreder. Ved ekteskapsinngå-

else etter norsk rett må begge parter være tilstede under vigselen. Etter prinsippene i norsk internasjonal privatrett godtas stedfortrederekteskap som er inngått etter utenlandsk rett dersom dette er i samsvar med inngåelseslandets ekteskapslovgivning. Departementet foreslår en innstramming av denne regelen, slik at der hvor minst en av partene er norsk statsborger eller er fast bosatt i Norge, vil et ekteskap inngått ved stedfortreder ikke bli anerkjent i Norge. Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapsloven, og redusere risikoen for tvangsekteskap.

Etter norsk rett kan man kun være gift med en person av gangen. Det er straffbart å inngå ekteskap med flere personer. Et tidligere ekteskap må følgelig være oppløst ved skilsmisse eller død før et nytt ekteskap kan inngås. I en del land er imidlertid flergifte/polygami tillatt. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk internasjonal privatrett, men rettstilstanden i norsk rett er noe uklar. I *kapittel 8* foreslår departementet en bestemmelse i ekteskapsloven som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge der en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens monogamiske prinsipp.

For å avhjelpe alvorlige negative konsekvenser ved manglende anerkjennelse av et ekteskap fore-

slås det i *kapittel 9* en mulighet for etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet dersom sterke grunner taler for det.

I *kapittel 10* foreslås noen lovendringer som kan gjøre det lettere å få oppløst et ekteskap inngått ved tvang. Departementet foreslår at adgangen i ekteskapsloven § 23 til å få direkte skilsmisse ved dom utvides til å gjelde tvangsekteskap generelt, herunder der andre enn ektefellen har utøvet tvangen. Det foreslås også endringer i straffeprosessloven slik at det blir en utvidet adgang til å fremme krav om ugyldighet eller skilsmisse som borgerlig rettskrav i en straffesak, selv om ektefellen ikke er siktet i saken.

For å følge opp Stortingets uttalelse i Innst. O. nr. 17 (2003-2004) foreslås det i *kapittel 11* å endre erklæringskjemaet slik at kommende ektefeller skal erklære at de respekterer menn og kvinners like rettigheter etter norsk lov. Fra forskjellig hold har det kommet ønske om å oppheve bestemmelsen i ekteskapsloven som angår lik rett til skilsmisse. Departementet finner ikke støtte i uttalelsen fra Stortinget for å oppheve bestemmelsen.

I *kapittel 12* omtales ikrafttredelse og eventuelle overgangsregler. I *kapittel 13* fremkommer det at forslagene ikke vil ha administrative og økonomiske konsekvenser av betydning. I *kapittel 14* fremgår departementets forslag til lovendringer. Som vedlegg følger listen over høringsinstanser.

2 Gjeldende rett

2.1 Innledning

I det følgende gis en oversikt over gjeldende rett på de områder som er relevant for de påfølgende kapitler.

2.2 Ekteskapsloven

2.2.1 Inngåelse av ekteskap

Ekteskapsloven kapittel 1 omhandler de vilkår som må være oppfylt for at ekteskap skal kunne inngås. Bestemmelsene om ekteskapsvilkårene er begrunnet ut ifra beskyttelseshensyn, og ivaretar blant annet hensynet til mindreårige, umyndiggjorte osv.

Etter ekteskapsloven¹ (ekteskapsloven) må visse formelle og materielle krav være oppfylt for å kunne inngå ekteskap etter norsk rett. De formelle vilkår gjelder kravene til i hvilken form ekteskapet skal bli inngått. De materielle ekteskapsvilkårene er betingelsene for å kunne inngå ekteskap. Det vil si at for at to personer skal kunne inngå ekteskap, må visse vilkår være oppfylt. Dette er lovfestede ekteskapsvilkår som følger av ekteskapsloven kapittel 1 og 2. De kan også beskrives som ekteskapshindringer. Er ikke betingelsene tilstede, kan ikke vigselen finne sted. Disse har ulike formål: Dels skal de beskytte de som skal inngå ekteskap, dels fremme mer sammensatte formål som bl.a. medisinske, etiske og politiske. I dag er det et grunnleggende syn at det skal være færrest mulige ekteskapshindringer.

De *materielle* vilkårene innebærer for det første at partene må ha fylt 18 år, med mindre det foreligger samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret eller fra vergen, og tillatelse fra fylkesmannen, jf. ekteskapsloven § 1 første ledd. Kravet er begrunnet i at en ved lavere alder enn 18 år i alminnelighet ikke har den modenhet eller evne som kreves for selvstendig å ta stilling til konsekvensene av å inngå ekteskap, og til å tilpasse seg et stabilt samliv. Hvis de eller den som har foreldreansvaret eller vergen nekter å samtykke, kan fyl-

kesmannen likevel gi tillatelse til ekteskapet hvis det ikke er rimelig grunn for nektelsen, jf. fjerde ledd. Bestemmelsen er ment å være en sikkerhetsventil mot misbruk av foreldreansvaret. Fylkesmannen kan bare gi tillatelse når det foreligger «særlige grunner» for å inngå ekteskapet, jf. § 1 tredje ledd. (Se nærmere omtale av dispensasjonsregelen i pkt. 2.2.2 nedenfor.) Andre materielle vilkår er at partene ikke må være nære slektninger (ekteskapsloven § 3), eventuelle tidligere ekteskap må være opphørt (ekteskapsloven § 4) og utenlandske statsborgere må ha lovlig opphold i riket (ekteskapsloven § 5a).

Før et ekteskap kan inngås, skal det skje en prøving (kontroll) av om ekteskapsvilkårene er oppfylt (ekteskapsloven § 6). Prøvingen foretas som hovedregel av folkeregisteret på det sted hvor en av partene er registrert som bosatt. At det er folkeregisteret og ikke lengre vigslere som skal utføre prøvingen, er en relativt ny ordning som tråde i kraft 1. oktober 2004.² Prøvingen skjer på bakgrunn av partenes egenerklæring, folkeregistrerte opplysninger og annen aktuell dokumentasjon (for eksempel bevis for at det foreligger dispensasjon fra fylkesmannen til å gjøre unntak fra 18-årskravet), og er nærmere regulert i ekteskapsloven §§ 7-9. Personer som ikke er fast bosatt i Norge må, i tillegg til å oppfylle de norske kravene, fremlegge dokumentasjon som viser at det ikke er noe til hinder etter hjemlandets rett for at vedkommende inngår ekteskap etter norsk rett (ekteskapsloven § 7 bokstav h).³ Dersom folkeregisteret finner at partene oppfyller vilkårene, utstedes en prøvingsattest som er gyldig i fire måneder. Brudefolkene skal forelegge prøvingsattesten for vigsleren.

Som nevnt har ekteskapsloven også visse *formelle* krav. Etter ekteskapsloven § 11 første ledd skal ekteskap inngås ved at brudefolkene møter for en vigslere, og mens begge er til stede skal de erklære at de ønsker å inngå ekteskap med hveran-

¹ Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

² Jf. Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) kapittel 4 og Innst. O. nr. 17 (2003-2004).

³ Bestemmelsen omtaler kun utenlandske statsborgere, men etter alminnelige prinsipper i norsk internasjonal privatrett gjelder det samme for norske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge, jf. rundskriv Q-20/2004 s. 14. Se for øvrig rundskriv Q-18/2004.

dre. Deretter skal vigsleren erklære dem for ektefolk. Etter annet ledd skal minst to vitner være til stede under vigselen.

Stortinget vedtok den 26. mai 2005⁴ en ny bestemmelse i ekteskapsloven § 1a⁵ som fastslår at frivillighet er et vilkår for å kunne inngå ekteskap. Bestemmelsen trådte i kraft 1. juli 2005. Lovendringen skal bidra til å tydeliggjøre dagens rettstilstand etter ekteskapsloven og forpliktelsene etter FNs kvinnekonvensjon artikkel 16 (jf. pkt. 3.1.3). Tidligere inneholdt ikke ekteskapsloven kapittel 1 noen egen bestemmelse som spesifikt gir uttrykk for at ekteskap skal inngås frivillig. Det har imidlertid vært en klar forutsetning i loven at ekteskap må inngås frivillig fra begge parter side. Dette kommer blant annet til uttrykk i § 11 som beskrevet over. Det vises også til ekteskapsloven § 7 bokstav l⁶ hvor det er tatt inn en bestemmelse som blant annet fastsetter at brudefolkene skal erklære at ekteskapet ble inngått av egen fri vilje.

Ekteskapsloven § 12 fastsetter nærmere hvem som kan være vigsler. Dette er blant annet prest i Den norske kirke, prest eller forstander i et registrert trossamfunn eller seremonileder i livssynsamfunn, notarius publicus og norsk utenriksstjemenestemann. For at et trossamfunn eller livssynsamfunn skal få vigselsrett, må det være registrert hos fylkesmannen. Det samme må forstanderen eller seremonilederen være. I tillegg må formen for inngåelse av ekteskapet være godkjent av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Dersom vigsleren forsømmer sine plikter, til tross for fylkesmannens skriftlige advarsel, kan fylkesmannen frata vedkommende retten til å være vigsler.⁷

Det er vigslerens ansvar at vigselen foregår i de rette former. Når vigsel er utført, sender vigsleren melding om vigselen til det folkeregister som har foretatt prøvingen. Folkeregisteret kontrollerer at det har vært gjennomført prøving, registrerer vigselen og utsteder vigselsattest.

Norske myndigheters rett til å utføre vigsler i utlandet og tilsvarende rett for vedkommende stats vigselspersoner til å vie i Norge, er regulert i lov 30. juni 1955 nr. 20 om når norsk tenestemakt kan

halda brudvigjing i utlandet og utenlandsk tenestemakt i Noreg. I lov 3. mai 2002 om utenriksstjemenest § 17 åpnes det for at norsk utenriksstasjon kan få slik kompetanse.

2.2.2 Nærmere om dispensasjon fra 18-årskravet

Fylkesmannen kan bare gi dispensasjon fra 18-årskravet dersom det foreligger «særlige grunner», jf. ekteskapsloven § 1 tredje ledd. Hvorvidt det foreligger «særlige grunner» beror på en konkret vurdering. Det skal ikke være kurant med dispensasjon. I den konkrete vurderingen er det forskjellige forhold som tas i betraktning, slik som søkerens modenhet, den annen parts forhold, muligheten for støtte – økonomisk og annen fra foreldrene mv. Det foretas en samlet vurdering av flere momenter. Er bruden gravid, gis det dispensasjon når ikke sterke grunner taler i mot det. Som sterke grunner kan nevnes det at det foreligger lite fordelaktige opplysninger om den ene eller begge parter (for eksempel hvis vedkommende har en alvorlig kriminell bakgrunn eller er rusmisbruker), og det er grunn til å frykte at et ekteskap mellom foreldrene snarere vil bli til skade enn til gagn for barna og dem selv. I de tilfellene der det foreligger et faktisk samlivsforhold tillegges dette vekt. Tillatelse kan også gis av hensyn til partenes religiøse overbevisning. Foreldrenes samtykke er et viktig moment som vektlegges.

Dispensasjonspraksisen er meget restriktiv for de helt unge - de under 17 år. Det er kun i rene unntakstilfeller at ekteskap tillates i så ung alder⁸. Når det gjelder dispensasjon for personer under 16 år, synes dette vanskelig å kunne forene med straffelovens bestemmelser om straff for seksuell omgang med barn. I praksis har det vært forholdsvis kurant å få dispensasjon når søkeren er over 17 ½ år, særlig hvis kvinnen er gravid.

Lavere ekteskapsalder i søkers hjemland er diskutert i forarbeidene til ekteskapsloven, jf. Ot.prp. nr. 28 (1990-91) side 14 flg. At ekteskapsalderen er lavere i flere afrikanske og asiatiske land ble imidlertid ikke ansett som sterk nok grunn til å senke ekteskapsalderen i norsk rett. Ekteskapsalderen i søkers hjemland er derfor ikke et relevant moment i vurderingen av hvorvidt det skal gis dispensasjon etter ekteskapsloven § 1.

Lovforarbeidene forutsetter en snever adgang til å gi tillatelse når foreldre (verge) har nektet å

⁴ Jf. Ot.prp. nr. 35 (2004-2005), Innst. O. nr. 70 (2004-2005) og Besl. O. nr. 71 (2004-2005).

⁵ Ny § 1a i ekteskapsloven lyder: «Kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle. Ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke.»

⁶ Tilføyd ved lov 4. juli 2003 nr. 72.

⁷ Om det nærmere innholdet i vigselsretten og fylkesmannens kontrollmyndighet, se nærmere Lov om trudomssamfunn og ymist anna av 13. juni 69 nr. 13 og forskrift om tildeling og tilbaketrekking av vigselsrett for seremonileder eller tilsvarende i livssynssamfunn av 27. september 04 nr. 1296.

⁸ Det finnes imidlertid eksempler på at det er gitt dispensasjon for at svært unge - 15- og 16-åringer - skal få inngå ekteskap.

samtykke. Spørsmålet om foreldre (verge) har rimelig grunn til å nekte må ses på bakgrunn av hvilke grunner som foreligger for at tillatelse bør gis.

2.2.3 Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse

Etter ekteskapsloven § 20 har hver av partene et ubetinget krav på separasjon ved bevilling fra fylkesmannen, uten hensyn til den andres ønske. Etter ekteskapsloven § 21 kan partene kreve skilsmisse dersom de har vært separert i minst ett år. I henhold til § 22 har hver av partene et ubetinget krav på skilsmisse når samlivet faktisk har vært brutt i to år.

Skilsmisse etter ekteskapsloven §§ 21 og 22 forutsetter at partene har levd atskilt og ikke har gjenoptatt samlivet. Dette gjelder imidlertid ikke samliv i overgangsperioden inntil samlivet blir brutt, eller kortvarige forsøk på å gjenoppta samlivet. Har ektefellene periodevis vært sammen av hensyn til barna, anses vanligvis heller ikke separasjonen for brutt.⁹ Hvorvidt atskillelseskravet er oppfylt avgjøres av fylkesmannen og kan påklages til Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen. I spesielle tilfeller kan det også avgjøres av domstolene, jf. ekteskapsloven § 27.

Ekteskapsloven § 23 åpner for adgang til direkte skilsmisse uten forutgående separasjon. Dette kan for det første skje hvor den andre ektefellen med hensikt har forsøkt å drepe ham eller henne eller barna, eller forsettlig har utsatt dem for alvorlig mishandling. Det samme gjelder dersom ektefellen har opptrådt på en måte som er egnet til å fremkalle alvorlig frykt for slik atferd.

Etter ekteskapsloven § 27 avgjøres søknad om skilsmisse etter §§ 21 og 22 som hovedregel av fylkesmannen, mens skilsmisse etter § 23 avgjøres av domstolene. Skilsmisse etter § 22 avgjøres også av domstolene dersom partene er uenige om at vilkåret om to års atskillelse er oppfylt. Separasjon og skilsmisse kan også avgjøres av domstolene når kravet blir reist i visse andre saker etter ekteskapsloven eller barneloven.

2.2.4 Gyldighetsspørsmål

Dersom vigselen ikke har foregått i samsvar med ekteskapsloven § 11 første ledd, er utført av en som ikke har vigselrett etter § 12 eller er gjennomført uten gyldig prøvingsattest i henhold til ekteskaps-

loven § 10, anses ekteskapet ikke for inngått, jf. ekteskapsloven § 16 første ledd. Ekteskapet er da en nullitet, dvs. at det behøves ikke domsslutning for at ekteskapet skal anses ugyldig. Etter annet ledd kan partene søke Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet om etterfølgende godkjenning. Bestemmelsen om godkjenning får imidlertid kun anvendelse på spesielle tilfeller, for eksempel der partene i lang tid har levd i den tro at de er ektefolk. Det følger av ekteskapsloven § 24 at et ekteskap som hovedregel skal oppløses dersom det er inngått mellom nære slektninger i strid med § 3 i ekteskapsloven eller er inngått uten at tidligere ekteskap er oppløst, jf. ekteskapsloven § 4. Ingen andre mangler eller uregelmessigheter i forbindelse med ekteskapsbetingelsene får betydning for gyldigheten, for eksempel at en av partene ikke hadde lovlig opphold, jf. ekteskapsloven § 5a eller ikke var fylt 18 år, jf. ekteskapsloven § 1.

Tvangsekteskap ble ikke drøftet i Ot.prp. nr. 28 (1990-91) eller i Innst. O. nr. 71 (1990-91) om ny ekteskapslov. Da det senere på 1990-tallet ble en offentlig debatt om tvangsgifte, ble det i 1994 vedtatt endringer i ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd slik at den som har blitt tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig atferd kan få kjent ekteskapet ugyldig (Ot.prp. nr. 44 (1993-94) og Innst. O. nr. 46 (1993-94)).¹⁰ Etter ekteskapsloven § 16 fjerde ledd må søksmål reises innen seks måneder etter at ektefellen ble fri fra tvangen. Søksmål kan ikke i noe tilfelle reises senere enn fem år etter ekteskapets inngåelse.

I henhold til Lovdatas base over publiserte rettsavgjørelser synes det bare å være få dommer om ugyldighet som følge av tvang. Nedenfor redegjøres for tre dommer hvor tema var tvangsekteskap. Alle er fra tingretten. I to av sakene fikk saksøker medhold i at det var tvangsekteskap, mens i den tredje fant ikke retten det bevist at det forelå tvangsekteskap.

Fredrikstad tingrett¹¹ avsa dom i 1998. Det var tvil om ekteskapet var gyldig etter gjeldende rett i det landet det var inngått, men retten fant at ekteskapet uansett måtte kjennes ugyldig etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Saksøker avga forklaring i retten og retten fant ikke grunn til å trekke hennes forklaring i tvil. Retten la til grunn at ekteskapet ble inngått mot saksøkers vilje ved rettsstridig atferd. Dette ved at hun ble fratatt pass og reisedokumenter, slik at hun ikke kunne reise fra stedet, samtidig som hun ble utsatt for vold.

⁹ Om den nærmere vurderingen, se rundskriv Q-20/2004 s. 26.

¹⁰ Ekteskapet er i disse tilfeller ugyldig av materielle grunner, og ikke en nullitet. Ugyldigheten må konstateres ved dom.

¹¹ RG 1999 side 449

Oslo tingrett¹² avsa dom 18. mars 2002. Saksøker som er født i Tyrkia og har bodd i Norge siden han var 11 år, inngikk da han var 22 år gammel ekteskap i Tyrkia med sin tremenning, saksøkte, som da var 16 år og 10 måneder. 3-4 uker etter bryllupet reiste saksøker tilbake til Norge. Han anla ugyldighets søksmål i forbindelse med at saksøkte kom til Norge året etter. Saksøker og saksøkte la ned sammenfallende påstand om at ekteskapet kjennes ugyldig. Retten kom til at ekteskapet var ugyldig etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Det ble lagt til grunn at saksøker hadde vært utsatt for et sterkt og kontinuerlig press som han ikke var i stand til å stå imot, og at han etter all sannsynlighet også ble utsatt for både trusler og fysisk maktbruk fra farens side.

Toten tingrett¹³ avsa dom 8. april 2002. Det var sak mellom to irakiske statsborgere om gyldighet av ekteskap inngått i Jordan i 1998. Ekteskapet kom i stand etter kontakt mellom mannen og kvinnens far. Mannen var ikke selv til stede under viel sen, men var representert ved stedfortreder. Kvinnen, som ikke hadde møtt ektefellen før under hovedforhandlingen, anførte at ekteskapet var inngått med tvang mot hennes vilje. Retten fant det ikke tilstrekkelig bevist at det i forbindelse med inngåelse av ekteskapet var utøvet slik tvang overfor henne som kunne medføre at ekteskapet ble kjent ugyldig etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd.

Etter ekteskapsloven § 16a har fylkesmannen kompetanse til å gå til sak for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består. Bestemmelsen ble vedtatt 9. desember 2003 og trådte i kraft 1. mars 2004.¹⁴ Dette kan være til hjelp for en part eller begge parter som føler at det er for stor belastning å selv gå til sak. I rundskriv Q-11/2004 fremgår blant annet følgende om bestemmelsens anvendelse i tilfeller av tvangsekteskap:

«Tvangsekteskap kan være en stor påkjenning for den eller de som har blitt utsatt for det. I flere tilfeller har den som har blitt utsatt for tvangen, valget mellom å godta ekteskapet eller å bli utstøtt av familien. Muligheten for fylkesmannen til å reise sak i disse tilfellene må derfor brukes med varsomhet.

Det kan være vanskelig og svært tidkrevende å vurdere sannhetsverdien i en påstand om at et ekteskap er inngått under tvang. Det er ikke meningen at fylkesmannen i alle saker der det blir satt frem påstander om tvangsekteskap, skal gjennomføre inngående undersøkelser.

Det må være de mer opplagte sakene at fylkesmannen benytter søksmålskompetansen, dvs. der det finnes nokså klare holdepunkter for at det kan foreligge et tvangsekteskap.

Et tilfelle hvor det kan være nærliggende at fylkesmannen reiser sak, er når det foreligger en straffedom for tvangsekteskap i saken, jf. straffeloven § 222 annet ledd, og tvangsekteskapet består. Selv om det foreligger en slik straffedom, kan det imidlertid være at vedkommende som har blitt utsatt for tvangen, heller ønsker å få ekteskapet oppløst ved skilsmisse, for eksempel av hensyn til barna.

Selv om bestemmelsen må benyttes med varsomhet, vil adgangen til å reise sak imidlertid ikke være avhengig av at en eller begge av partene ønsker det. Det må være fylkesmannens vurdering, på bakgrunn av informasjon fylkesmannen er i besittelse av, som avgjør om partene er i en slik tvangssituasjon at de ikke tør uttrykke seg mot tvangen.»

I rundskrivet går det videre fram at søksmålsfristene i ekteskapsloven § 16 fjerde ledd forutsettes å gjelde tilsvarende for fylkesmannens søksmålskompetanse.

2.3 Anerkjennelse av utenlandske ekteskap

2.3.1 Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett

I det følgende omtales ekteskap som ikke er inngått for norske myndigheter, dvs. ekteskap inngått i utlandet. Hvorvidt et utenlandsk ekteskap skal anerkjennes i Norge, avgjøres av ulovfestede regler etter norsk internasjonal privatrett, dvs. at det ikke fremgår av en lov. Spørsmålet om anerkjennelse oppstår bare hvis ekteparet har en viss tilknytning til Norge, og ekteskapets gyldighet vil ha rettslig betydning her i landet, enten som hovedspørsmål eller prejudisielt.

Etter norsk internasjonal privatrett vil et ekteskap inngått i utlandet bli anerkjent i Norge dersom det er formelt gyldig etter stiftelseslandets rett. De materielle vilkårene for å inngå ekteskap avgjøres etter partenes hjemlands rett¹⁵. Da vår ekteskapslov ikke har regler om ugyldighet pga. brudd på materielle ekteskapsvilkår, vil et ekteskap, så lenge det er formelt gyldig etter inngåelseslandets rett, som hovedregel også være gyldig i Norge.

¹² RG 2002 side 912

¹³ RG 2002 side 981

¹⁴ Jf. Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) kapittel 6 og Innst. O. nr. 17 (2003-2004).

¹⁵ Jf. Helge J. Thue, Internasjonal privatrett. Personrett, familierett og arverett, Oslo 2002 s. 329 flg.

Spørsmålet om gyldigheten av en norsk vigsel kan ikke sammenlignes med spørsmålet om anerkjennelse av et utenlandsk ekteskap. Vilkårene for å inngå ekteskap i Norge (materielle vilkår) fremgår av ekteskapsloven og gjennom prøvingen til folkeregisteret skal det kontrolleres at disse er oppfylt.

Det følger av dette at personer som er bosatt i Norge og som skal gifte seg etter utenlandsk rett, må oppfylle de norske materielle betingelsene, bl.a. 18-årskravet. Mindreårige må ha foresattes og fylkesmannens tillatelse. Det er imidlertid ikke sikkert at tilsvarende krav følger av inngåelseslandets rett, eller at vedkommende lands myndigheter kontrollerer at partene oppfyller de norske vilkårene.¹⁶ Har partene inngått ekteskapet til tross for at det norske alderskravet ikke er oppfylt, vil ekteskapet likevel som hovedregel bli anerkjent i Norge.

Mens aldersgrense er et materielt ekteskapsvilkår, vil inngåelse ved stedfortreder/fullmektig¹⁷, der fullmakten går ut på å foreta selve inngåelsen av ekteskapet (erklæringsfullmakt), være et spørsmål om form. Dersom inngåelse av ekteskap ved stedfortreder er en lovlig måte å inngå ekteskap på i et land, vil dette på bakgrunn av prinsippet ovenfor bli lagt til grunn som gyldig i Norge. (Stedfortrederekteskap er nærmere omtalt under pkt. 2.3.2.)

Begrunnelsen for disse anerkjennelsesprinsippene er at det kan vanskelig la seg forsvare å nekte å anerkjenne et ekteskap som er et etablert faktum i utlandet. Hensynet til det aktuelle paret taler for å anerkjenne ekteskapet da de som regel har innrettet seg i tillit til at de er gift. En slik tillit er rettslig beskyttelsesverdig. Det er også viktig å få til enhetlige løsninger og på den måten å unngå såkalte «haltende ekteskap», dvs. ekteskap som er gyldige i noen stater og ugyldige i andre stater.

Det finnes ikke noen egen «anerkjennelsesinstans» for ekteskap inngått etter utenlandsk rett. En vurdering av et ekteskaps gyldighet foretas «prejudisielt» av ulike offentlige myndigheter der det er relevant (bl.a. utlendingsmyndighetene og folkeregisteret), og beslutningen er ikke uten videre bindende for andre offentlige myndigheter. Det stilles også ulike dokumentasjonskrav i de ulike tilfellene.

Dette medfører at folkeregisteret kan legge til grunn at det er inngått et gyldig ekteskap, mens utlendingsmyndighetene på bakgrunn av den dokumentasjon som er fremlagt kan komme til at ekteskapet ikke er gyldig. Det vil si at en person kan bli ansett som gift av folkeregisteret og ugift av utlendingsmyndighetene. Dersom man ønsker en rettslig bindende avgjørelse på ekteskapets gyldighet, må spørsmålet forelegges domstolene.

2.3.2 Unntak for ordre public-tilfeller

Et ekteskap inngått i utlandet vil ikke bli anerkjent dersom dette vil stride mot våre grunnleggende retts- og verdinormer, såkalt ordre public¹⁸. Eksempler på ordre public-tilfeller er der ekteskapet er inngått under rettsstridig tvang eller for øvrig mangler samtykke, eller at ektefellene er svært unge. Hvor unge partene må være før ekteskapet ikke anerkjennes er ikke fastsatt. Ved vurderingen må man ta utgangspunkt i en alder som ligger godt under norsk minstealder for ekteskap, herunder den alder som det er gitt dispensasjon for i medhold av ekteskapsloven § 1 tredje ledd. Ekteskap der partene er 11-12 år ved inngåelsen, vil klart ikke kunne anerkjennes i Norge. Etter ekteskapsloven har det som hovedregel ikke vært gitt dispensasjon til søkere under 17 år. Det finnes imidlertid eksempler på at 15- og 16-åringer har fått tillatelse til å gifte seg.¹⁹ En ordre public-stridig lav alder for ekteskap må etter departementets oppfatning klart antas å være under 15 år.²⁰

Etter noen staters rett kan ekteskap inngås uten at den ene parten er til stede, og vedkommende er i stedet representert ved en fullmektig, såkalt «stedfortrederekteskap». I forhold til spørsmålet om anerkjennelse av denne typen ekteskap i norsk rett, er det nødvendig å skille mellom såkalt valgfullmakt og erklæringsfullmakt.²¹ Valgfullmakt er en ordning hvor en tredjemann har fullmakt til å velge ektefelle for den som vil gifte seg, og å inngå ekteskapsavtalen. En slik ordning er i strid med norsk ordre public og anerkjennes ikke i Norge.²² Erklæringsfullmakt er en fullmakt til å inngå selve ekteskapsavtalen, dvs. opptre på vegne av den ene av brudefolkene under vielsen. Det er partene selv som velger ektefellen. En slik ordning er tillatt i de katolskpregede stater i Europa og Latin-Amerika. I

¹⁶ Etter ekteskapsloven § 7 bokstav h skal folkeregisteret foreta en slik kontroll når det gjelder utenlandske statsborgere som skal inngå ekteskap i Norge, og som ikke er bosatt her. Tilsvarende gjelder for norske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge, jf. rundskriv Q-20/2004 s. 14.

¹⁷ Ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder omtales for enkelthets skyld flere steder i dokumentet som «stedfortrederekteskap».

¹⁸ Jf. Thue s. 337 flg.

¹⁹ Jf. Thue s. 319

²⁰ Jf. Helge J. Thue «Anerkjennelse av ekteskap stiftet i utlandet», *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2003 nr. 1 s. 12 flg.

²¹ Jf. Helge J. Thue, *Internasjonal privatrett. Personrett, familierett og arverett*, Oslo 2002 s. 321 flg.

²² Jf. Thue s. 340

Europa finnes ordningen i Italia, Spania, Portugal, Polen, de tidligere jugoslaviske statene, Tsjekkia, Slovakia og Nederland. Også en rekke stater i USA godtar denne ordningen. I henhold til norsk internasjonal privatrett må et slikt ekteskap, dersom det er gyldig inngått i vigselslandet, anerkjennes som gyldig i Norge. Slike ekteskap anses ikke ordre public-stridig. Dette er et internasjonalt anerkjent standpunkt.²³

Ekteskap inngått via telefon anerkjennes i praksis ikke etter norsk rett. Det er en del forskjeller mellom ekteskap inngått ved stedfortreder og ekteskap inngått via telefon som gjør at man godtar det første, men ikke det siste. Et ekteskap inngått ved stedfortreder forutsettes å være undergitt formalia mht. fullmakter og lignende. En vigsel foretatt via telefon er langt mindre formell. Vigsleren kjenner gjerne ikke stemmen til den andre av brudefolkene, og har derfor ofte ikke noen reell kontroll med hvem det er som gir sitt samtykke. Ved ekteskapsinngåelse per telefon der den ene part opptrer i Norge, anses vigselsseremonien for delvis å foregå i Norge. Formkravene etter ekteskapsloven § 11 må derfor også oppfylles.

2.3.3 Pågående utredning om norsk internasjonal privatrett på familie- og arverettens område

Justisdepartementet har gitt professor Helge J. Thue i oppdrag å vurdere norske internasjonalprivatrettslige regler på familie- og arverettens område. Norsk internasjonal privatrett på dette området er i dag i stor grad ulovfestet. Om bakgrunnen for oppdraget, fremgår det blant annet av mandatet at:

«Etter hvert som kontakten over landegrensene øker, øker også folks behov for informasjon om hvilken stats regler som kommer til anvendelse. Dagens rettsstilstand er kritisert for både å være uoversiktlig og uklar. Enkelte regler kan dessuten fremstå som gammeldagse og modne for revisjon.

Justisdepartementet ønsker derfor at det blir foretatt en grunnleggende gjennomgåelse og eventuelt modernisering av rettsstilstanden.»

Etter planen skal utredningen foreligge innen utgangen av 2006.

2.3.4 Partnerskapsloven

Vilkårene for å inngå ekteskap etter ekteskapsloven kapittel 1 gjelder tilsvarende for partnerskap,

jf. partnerskapsloven § 2.²⁴ Reglene om prøving er særskilt regulert i forskrift til partnerskapsloven av 7. oktober 1993 nr. 748. Registrering av partnerskap har, med unntak av adopsjon, samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap.

Departementets vurderinger i kapitlene 6 - 11 gjelder også partnerskap. For enkelthets skyld omtales bare ekteskap.

2.4 Strafferetten

Etter straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 (strl.) § 220 første ledd er det straffbart å inngå ekteskap med noen under 16 år. Dette gjelder også ved ekteskap i utlandet, dersom vedkommende er norsk statsborger eller er hjemmehørende i Norge, jf. strl. § 12 nr. 3. Etter § 220 første ledd tredje punktum kan straffen falle bort dersom de som har inngått ekteskapet er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling på det tidspunktet ekteskapet ble inngått. Ekteskapet vil i disse tilfellene likevel anses som gyldig.

Det er straffbart å tvinge noen til å inngå ekteskap, eller å medvirke til dette, jf. strl. § 222 annet ledd.²⁵ Bestemmelsen ble tydeliggjort ved en lovendring 4. juli 2003 nr. 76 (i kraft 1. september 2003).²⁶ Bestemmelsen gjelder også når noen (norsk eller utenlandsk statsborger) har brutt bestemmelsen i utlandet, jf. strl. § 12 nr. 4. Strafferammen for tvangsekteskap er fengsel opp til 6 år, jf. strl. § 222 annet ledd annet punktum. At det å tvinge noen til å inngå ekteskap kan være et moment som gjør at strafferammen blir skjerpet til fengsel i 6 år, ble tydeliggjort gjennom en lovendring av samme dato.

Påtale etter strl. § 222 er offentlig uten vilkår, jf. strl. § 77. Påtalemyndigheten kan således reise straffesak uten hensyn til om fornærmede har tatt initiativ til dette, og uavhengig av om den fornærmede ønsker det. I slike tilfeller har påtalemyndigheten ikke bare rett til å ta ut tiltale, men også plikt til det. Dette gjelder også om tvangen er rettet mot

²⁴ Lov 4. april 1993 nr. 40 om partnerskap. Ved partnerskap må i tillegg minst en av partene enten være nordisk eller nederlandsk statsborger, eller ha vært bosatt i riket de siste to år før registreringen, jf. partnerskapsloven § 2 tredje ledd.

²⁵ Strl. § 222 annet ledd: «For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.» Før lovendringen ble tvangsekteskap kun rammet av den alminnelige lovbestemmelsen om tvang, jf. strl. § 222 første ledd.

²⁶ Jf. Ot.prp. nr. 51(2002-2003) og Innst. O. nr. 106 (2002-2003)

²³ Jf. Thue s. 341.

en av gjerningspersonens nærmeste, for eksempel ektefelle, slektninger i rett linje, søsken og svogre. Ubetinget offentlig påtale i saker som gjelder gjerningspersonens nærmeste ble gjennomført ved ovennevnte lovendring.

Høyesterett avsa 15. februar 2006²⁷ dom i den første sak om tvangsekteskap etter straffeloven § 222 annet ledd.

En jente, som er født i 1987, ble i 2004 av sin far og sin halvbror under trussel om at hun ellers ville bli drept, tvunget til å skulle inngå ekteskap i Irak. Det ble opprettet ekteskapskontrakt, foretatt en religiøs vigsel av en imam og holdt en fest hvor den utpekte brudgom gav fornærmede gull i brudegave. Ekteskapsinngåelsen var imidlertid ikke blitt formelt registrert ved en domstol – noe som etter irakisk rett er nødvendig for at ekteskapet skal anses som gyldig stiftet. I motsetning til tingretten og lagmannsretten kom Høyesterett til at siden ekteskapet ikke var blitt gyldig stiftet etter irakisk rett, kunne de som hadde utøvd tvangen, ikke straffes for fullbyrdet overtredelse av § 222 annet ledd, men bare for overtredelse av den alminnelige bestemmelse om tvang i § 222 første ledd eller forsøk på overtredelse av annet ledd. I den foreliggende sak omfattet gjerningspersonenes forsett formell ekteskapsinngåelse i Irak. De måtte da dømmes for forsøk på overtredelse av § 222 annet ledd.

Ved straffutmålingen tok Høyesterett utgangspunkt i at retten til selv å bestemme hvem man skal gifte seg med, er en grunnleggende menneskerettighet. Det ble i skjerpene retning blant annet tilagt vekt at den tvang som var utøvd, var grov, og at fornærmede bare var 17 år. I tillegg kom de øvrige trusler og legemsfornærmelsen. Som moment i formildende retning ble det lagt vekt på at det ekteskap som var forsøkt fremtvunget, ikke hadde resultert i noe samliv.

Etter straffeloven § 51 skal forsøk straffes mildere enn fullbyrdet forbrytelse, men i dette tilfellet ble det tillagt liten betydning at det bare forelå forsøk, da fornærmede i sin kultur langt på vei blir betraktet som gift selv om ekteskapet ikke er blitt formelt registrert.

Tingretten hadde satt straffen for fornærmedes far til fengsel i 10 måneder og for halvbroren til fengsel i 8 måneder, mens lagmannsretten hadde fastsatt straffene til fengsel i henholdsvis 1 år og 9 måneder og 1 år og 5 måneder. Høyesterett skjerpet straffen til fengsel i 2 år og 6 måneder for faren og 2 år for halvbroren.

I Oslo Tingrett²⁸ ble en mann dømt til fengsel i ett år for å ha kommet med trusler jf. straffeloven § 227 for å få gjennomført et tvangsekteskap.

Selv om ekteskapsinngåelsen rammes av straffeloven, vil ekteskapet likevel anses som gyldig inngått og må eventuelt oppløses ved skilsmisse. Dette fordi ekteskapsloven ikke har noen bestemmelser som sier at ekteskap inngått under tvang automatisk er ugyldige. Parten eller partene må reise sak for domstolene for å få ekteskapet ugyldiggjort.

Etter strl. § 338 kan den som inngår ekteskap med tilsidesetting av de gjeldende bestemmelser om prøving av ekteskapsvilkårene, dispensasjon eller andre lovbestemte betingelser, eller som medvirker hertil, straffes med bøter.

Falsk forklaring eller bruk av falsk eller forfalsket dokument, for eksempel i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkårene, rammes av strl. § 166 og § 182.

Borgerlige rettskrav, for eksempel krav om erstatning, skilsmisse mv., kan i visse tilfelle fremmes i forbindelse med en straffesak, jf. straffeprosessloven (strprl.) § 3.²⁹ Å få muligheten til å fremme et slikt rettskrav i forbindelse med straffesaken kan føre til en besparelse av både tid og penger. I mange tilfeller ville skadelidte ellers ikke hatt mulighet for å få fremmet sitt krav.

Det en kan få dom for i en straffesak, er ifølge strprl. § 3 «rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede». I praksis er det særlig skadelidtes krav om erstatning og oppreisning som følge av en straffbar handling, som blir fremmet som borgerlige krav i en straffesak. Men også enkelte familierettslige krav vil omfattes.

Fra Jo Hov, Rettergang II Straffeprosess siteres:

«Likedan vil enkelte familierettslige krav falle inn under uttrykket «borgerlige rettskrav», f.eks. krav om skilsmisse der den straffbare handling gir grunnlag for dette. I en bigamisak (strl. § 220) må en for eksempel kunne kreve dom for at det siste ekteskapet skal oppløses etter eskl. § 24. Skilsmisse- og separasjonkrav skal som hovedregel avgjøres administrativt (eskl. § 27(1)). Men etter eskl. § 23 kan den ene ektefelle kreve skilsmisse hvis den annen har gjort seg skyldig i drapsforsøk eller grov mishandling overfor ham eller henne. Et slikt krav kan tas med i straffesaken, men kravet må være reist innen seks måneder etter den straffbare handling.»

²⁸ Publisert: TOSLO-2005-36049

²⁹ Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)

²⁷ Publisert: HR-2006-00258-A

At krav om skilsmisse omfattes av rettskrav finner vi også støtte for i øvrig juridisk litteratur bl.a. Johs. Andenæs, «Norsk Straffeprosess» del I (1994) s. 17 og Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I side 30. Etter departementets vurdering må det legges til grunn at også krav om dom for at et ekteskap ikke består/er ugyldig må omfattes av begrepet «rettskrav».

Videre er det et krav etter strprl. § 3 om at «rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder». Det må følgelig være årsakssammenheng mellom den handling som saken gjelder og det borgerlige kravet.

Det må være tale om et rettskrav «mot siktede».³⁰ Etter ordlyden innebærer dette at en sak om ugyldighet kun kan reises i straffesaker der siktede er den andre ektefellen, enten som hovedgjerningsperson eller som medvirkende. Der hvor straffesaken eksempelvis kun er rettet mot foreldrene, kan ikke påtalemyndigheten kreve dom for at ekteskapet er ugyldig. Parten eller partene er i disse tilfellene nødt til å gå til sivilt søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig.

2.5 Familiegjennomføring med ektefelle

Gyldigheten av et ekteskap inngått i utlandet, vil ha betydning ved søknad om familiegjennomføring med ektefelle. Når det søkes oppholdstillatelse på denne bakgrunn, er det et vilkår at begge parter er over 18 år, jf. utlendingsforskriften § 23 første ledd bokstav a. Det er også et vilkår at hovedpersonen, altså den det søkes familiegjennomføring med, har en tillatelse som danner grunnlag for familiegjennomføring. Videre stilles det krav om underhold³¹: Dersom søkeren vil kunne forsørge seg selv etter ankomst til Norge for eksempel fordi vedkommende har et arbeidstilbud, kan kravet være oppfylt av søkeren selv, jf. utlendingsforskriften § 19. Dersom en av partene er under 23 år skal imidlertid underholdskravet oppfylles av hovedpersonen, jf. utlendingsforskriften § 25 annet ledd. Bestemmelsene om underholdskrav ble endret fra og med 1. november 2003, som et ledd i oppfølgingen av Regjeringens tiltaksplan mot tvangsekteskap (2002). Endringene innebærer at det i saker hvor

en av ektefellene er under 23 år, stilles et underholdskrav uansett hovedpersonens oppholdsstatus i Norge. Unntak gjelder dog fremdeles der herboende er innvilget asyl, er overføringsflyktning og som hovedregel der det er gitt kollektiv beskyttelse. Når herboende er norsk borger, person med bosettingstillatelse, nordisk borger m.m. må underholdskravet være oppfylt. Bestemmelsen innebærer at selv om hovedpersonen er norsk borger, er det ikke lengre adgang til å dispensere. Videre innebærer bestemmelsen at det i de tilfellene hvor en av partene er under 23 år ikke er anledning til å oppfylle underholdskravet ved garanti fra tredjemann, som for eksempel hovedpersonens foreldre.

Etter norsk internasjonal privatrett vil et ekteskap inngått i utlandet være gyldig inngått dersom inngåelseslandets ekteskapslovgivning er overholdt. Unntak gjelder kun dersom ekteskapet er i strid med ordre public, jf. pkt. 2.3.2 ovenfor. Norsk internasjonal privatrett sonderer for så vidt ikke mellom tilfeller hvor ekteskapet er inngått før eller etter at en av partene fikk tilknytning til Norge. En konsekvens av dette er at en jente på 16 år som er bosatt i Norge, kan inngå ekteskap i et land med et lavere krav til ekteskapsalder enn her.³² Etter norsk internasjonal privatrett skal dette anses som et gyldig inngått ekteskap, forutsatt at de øvrige vilkår etter inngåelseslandets ekteskapslovgivning er fulgt og det ikke strider mot ordre public.³³ Etter som det er et vilkår for familiegjennomføring at begge parter er 18 år, kan dette i praksis resultere i såkalte «venteekteskap».³⁴

Ved søknad om familiegjennomføring på bakgrunn av ekteskap, forholder utlendingsmyndighetene seg til gjeldende rett, jf. punkt 2.2 og 2.3, når det gjelder vurderingen av om ekteskapet skal anses gyldig inngått. Dette sammenholdes med ekteskapsvilkårene i inngåelseslandet og den dokumentasjon som er fremlagt fra søkeren og hovedpersonen. Dersom utlendingsmyndighetene er i tvil om innholdet og/eller ektheten av vigselsdokumentet og eventuell annen fremlagt dokumentasjon, kan disse i en del tilfeller verifiseres via

³² I Pakistan er for eksempel ekteskapsalderen 16 år for kvinner og 18 år for menn.

³³ Som det vil fremgå under pkt. 6.3.4 er det ikke alle land som undersøker hvorvidt norske ekteskapsvilkår er oppfylt selv om en av partene har domisil i Norge.

³⁴ Den av partene som ikke har fylt 18 år kan bli værende i inngåelseslandet i påvente av oppfyllelse av alderskravet for familiegjennomføring. Dette gjelder både i de tilfellene hvor vedkommende har domisil i Norge og er hovedperson ved søknad om familiegjennomføring (uavhengig av alder), og de tilfellene hvor vedkommende er den som skal søke om familiegjennomføring på bakgrunn av ekteskap.

³⁰ Et av flere unntak fra dette finnes i strprl. § 3 nr. 1 som gir adgang til å fremme krav mot siktedes foreldre etter § 1-2 i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning.

³¹ Underholdskravet tilsvarer lønnstrinn 1 i statens lønnsregulativ, likevel slik at inntekt fra heltidsarbeid som hovedregel anses som tilstrekkelig. Per 1. mai 2005 utgjør lønnstrinn 1 kr. 169 100,-

den aktuelle norske utenriksstasjon. Slike verifiseringer er svært ressurskrevende.

Det ovenfor nevnte medfører for så vidt at utlendingsmyndighetene, i likhet med folkeregistreringsmyndigheten, jf. pkt. 9.3, foretar en prejudisiell prøving av ekteskapets gyldighet. At det er flere instanser som foretar en slik prejudisiell prøving er blant annet en konsekvens av et manglende sentralt anerkjennelsesinstitutt. For utlendingsmyndighetene innebærer det også at man må ta stilling til spørsmål som for så vidt faller utenfor deres faglige ansvarsområde.

2.6 Endringer i utlendingsloven med sikte på beskyttelse mot tvangsekteskap³⁵

Som et ytterligere tiltak mot tvangsekteskap, er det nylig vedtatt en bestemmelse i utlendingsloven³⁶ som fastsetter at oppholdstillatelse eller arbeidstillatelse kan nektes enten dersom referansepersonen etter forespørsel ikke samtykker i at søkeren gis tillatelse, eller dersom det er sannsynlig at ekteskapet er inngått mot en av partenes vilje. Bestemmelsen trådte i kraft 1. februar 2006 og hensikten med bestemmelsen er å motvirke at oppholds- eller arbeidstillatelse innvilges med grunnlag i et ekteskap som er inngått mot en av partenes vilje.

Videre er det vedtatt en ny ordning som innebærer at den som har giftet seg i utlandet med en som er bosatt i Norge, ikke skal få innvilget opp-

³⁵ Ot. prp. nr. 19 (2005-2006) og Ot. prp. nr. 109 (2004-2005) om lov om endringer i utlendingsloven (beskyttelse mot tvangsekteskap og mishandling i ekteskap og vern av utenlandske arbeidstakers lønns- og arbeidsvilkår mv.), Innst. O. nr. 24 (2005-2006) og Besl. O. nr. 31 (2005-2006).

³⁶ Utlendingsloven § 9 tredje ledd: «Arbeidstillatelse og oppholdstillatelse etter første ledd kan nektes dersom referansepersonen etter forespørsel ikke samtykker i at søkeren gis tillatelse eller dersom det er sannsynlig at ekteskapet er inngått mot en av partenes vilje.»

holdstillatelse før den norske ektefellen har vært til intervju hos utlendingsmyndighetene. Det vil gjelde unntak dersom ektefellen er visumfri, eller dersom herboende har vært til intervju før utreisen. Det vil også bli fastsatt andre unntak i forskriften. Formålet med denne ordningen er i første rekke å motvirke at noen blir «lurt» med på ferie til utlandet og så blir presset til å gifte seg mot sin vilje. Gjennom den nye ordningen vil myndighetene i alle fall kunne hindre at noen blir holdt tilbake i opprinnelseslandet, i påvente av at den utenlandske ektefellen skal få innvilget oppholdstillatelse. Denne bestemmelsen er ennå ikke trådt i kraft, da det først må utarbeides forskrifter.

2.7 Rettslig bistand etter ordningen med bistandsadvokat eller i henhold til lov om fri rettshjelp

Ofre for tvangsekteskap har rett til rettslig bistand etter ordningen med bistandsadvokat eller i henhold til lov om fri rettshjelp. Etter straffeprosessloven § 107 a har ofre for tvangsekteskap rett til bistandsadvokat fra saken politianmeldes. Hvis forholdet ikke anmeldes, vil vedkommende ikke ha krav på bistandsadvokat etter straffeprosessloven. Bistandsadvokatordningen suppleres derfor av ordningen med fri rettshjelp. Det kan være vanskelig å anmelde foreldre eller andre nære slektninger for brudd på straffelovens bestemmelser om tvangsekteskap. Den enkelte kan også ha et særlig behov for praktisk og juridisk hjelp for å komme vekk fra tvangssituasjonen. I medhold av retts-hjelpsloven § 11 første ledd nr. 7 og § 16 første ledd er det derfor etablert et særskilt rettshjelpstilbud til personer som er utsatt for tvangsekteskap. Den som er utsatt for tvangsekteskap, har rett til fri rettshjelp uten behovsprøving, og uten at det betales egenandel i slike saker.

3 Internasjonale konvensjoner

3.1 Beskyttelse av menneskerettigheter

Selv om synet på ekteskapets natur varierer i betydelig grad i ulike deler av verden, betraktes ekteskapet allment som en av de grunnsteiner samfunnet hviler på. Flere internasjonale konvensjoner Norge har tiltrådt inneholder bestemmelser som skal sikre retten til å inngå ekteskap, og som tar sikte på å avskaffe tvangsekteskap, barneekteskap og beskytte mot diskriminering av kvinner.

3.1.1 FNs Menneskerettighetserklæring

Retten til å inngå ekteskap er inntatt som en av de grunnleggende rettighetene i FNs universelle erklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948. I erklæringen er det uttalt at voksne menn og kvinner har rett til, uten noen innskrenkning på grunn av rase, nasjonalitet eller religion, å inngå ekteskap og å danne familie, jf. artikkel 16 nr. 1.

Artikkel 16 nr. 2 fastsetter at ekteskap skal inngås frivillig, «with the free and full consent of the intending spouses.»

3.1.2 FN-konvensjon om samtykke til ekteskap

FNs konvensjon av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap har tilslutning fra et stort antall land og ble ratifisert av Norge 10. september 1964. I konvensjonens innledning sies det blant annet at: «de kontraherende parter... skal ta alle mulige forholdsregler med sikte på å avskaffe slike skikker, gamle lover og sedvaner, ved blant annet å sikre fullstendig frihet i valg av ektefelle, ved fullstendig å avskaffe barneekteskap og bortlovelse av unge piker før pubertetsalderen...».

Etter konvensjonens artikkel 1 skal ekteskap ikke lovlig kunne inngås med mindre det foreligger et fritt og selvstendig samtykke fra begge parter. Samtykke skal avgis av partene personlig «etter tilbørlig offentliggjøring», i nærvær av den myndighet som har kompetanse til å foreta vigsel og av vitner som foreskrevet ved lov. Alle ekteskap skal registreres i et offentlig register.

Når det gjelder ekteskapsalder, fastsetter artikkel 2 nr. 1 at medlemsstatene i sin interne lovgivning skal ha en minimumsalder for inngåelse av ekteskap. Unntak fra en slik alder skal likevel kunne gjøres av behørig myndighet dersom det foreligger særlige grunner for det og det er i partenes interesse. I en rekommandasjon angående samtykke til, minimumsalder og registrering av ekteskap, vedtatt av FNs generalforsamling i 1965, er det presisert at den laveste tillatte ekteskapsalder uten dispensasjon som det er adgang til å fastsette i intern lovgivning, er 15 år.

Norge har tatt reservasjon for konvensjonens artikkel 2 nr. 2, som omtaler ekteskap uten at begge er til stede under vigselen. Bestemmelsen lyder: «Uansett det som er bestemt i ovenstående punkt 1, skal det ikke være nødvendig at en av partene er til stede hvis den kompetente myndighet er overbevist om at det foreligger ekstraordinære omstendigheter, og at vedkommende part har avgitt samtykke overfor en kompetent myndighet og på en slik måte som loven måtte foreskrive, uten at samtykket senere er trukket tilbake.»

I Norge er det et krav om at partene møter personlig for en vigsler.¹ Dette innebærer at det ikke er anledning til å gifte seg gjennom en fullmektig.

3.1.3 FNs kvinnekonvensjon

Retten til fritt å velge sin ektefelle og å inngå ekteskap frivillig fremkommer også av FNs kvinnekonvensjon av 18. desember 1979². Konvensjonens artikkel 16 omhandler kvinners rettigheter i ekteskap og familieforhold. Det følger av artikkel 16 nr. 1 bokstav a at kvinner og menn skal ha samme rett til å inngå ekteskap. I artikkelens bokstav b fastslås det at kvinner og menn skal ha «den samme retten til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap bare

¹ Jf. ekteskapsloven § 11 første ledd: «Ekteskap inngås ved at brudefolkene møter for en vigsler. Mens begge er til stede, skal de erklære at de ønsker å inngå ekteskap med hverandre.»

² De forente nasjoners internasjonale konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (i kraft 3. september 1981). Norge ratifiserte kvinnekonvensjonen 21. mai 1981.

når det skjer på fritt grunnlag og med fullt samtykke.»

Stortinget vedtok den 26. mai 2005 at konvensjonen skal inkorporeres i likestillingsloven, noe som innebærer en styrking av konvensjonens bestemmelser i norsk rett.³ Endringen trådte i kraft 1. juli 2005.

Det følger av regjeringens tiltredelseserklæring at regjeringen vil inkorporere konvensjonen i lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). En inkorporering i menneskerettsloven vil innebære en ytterligere styrking av FNs kvinnekonvensjons bestemmelser i norsk rett i og med at menneskerettsloven har forrang ved motstrid. Menneskerettsloven § 3 fastslår at bestemmelsene i de inkorporerte konvensjoner og protokoller ved motstrid skal gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

3.1.4 Den europeiske menneskerettskonvensjon

Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 fastsetter i artikkel 12 at «Menn og kvinner i gifteferdig alder har rett til å gifte seg og til å stifte familie, i samsvar med de nasjonale lover som regulerer utøvelsen av denne rettighet.» Norge har tilsluttet seg konvensjonen, og den gjelder som lov her i landet, jf. lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.

Protokoll 7 til konvensjonen art. 5 fastsetter: «Ektefeller skal i sitt innbyrdes forhold og i forhold til sine barn ha like rettigheter og likt ansvar av privatrettslig art med hensyn til ekteskap, under ekteskapet og i tilfelle av oppløsning av ekteskapet. Denne artikkel skal ikke hindre statene i å treffe de tiltak som er nødvendig av hensyn til barnas interesser.»

³ Ot.prp. nr. 35 (2004-2005) Om lov om endringer i likestillingsloven mv. (Gjennomføring av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2002/73/EF og innarbeiding av FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner med tilleggsprotokoll i norsk lov), Innst. O. nr. 70 (2004-2005) og Besl. O. nr. 71 (2004-2005).

3.2 Internasjonal privatrett

3.2.1 Haag-konvensjonen av 14. mars 1978

På det aktuelle sivilrettslige området har det internasjonale samarbeidet for det meste, og i lang tid, foregått innenfor rammen av Haag-konferansen for internasjonal privatrett. I regi av konferansen har det blitt utarbeidet to konvensjoner om lovvalg på familierettens område. Det er konvensjonen av 14. mars 1978 om lovvalg for ektefellers formuesforhold og konvensjonen av 14. mars 1978 om inngåelse og anerkjennelse av ekteskap. Sistnevnte konvensjon legger blant annet opp til at prøvingen av ekteskapsvilkårene skal skje på grunnlag av vigselslandets rett. Norge er ikke tilsluttet noen av konvensjonene.

3.2.2 Nordisk konvensjon av 6. februar 1931

Når det gjelder nordisk samarbeid, har Norge sluttet seg til konvensjonen av 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll. Konvensjonen er gitt lovs kraft ved lov 19. desember 1969 nr. 75 om gjennomføring av nordiske konvensjoner om visse internasjonal-privatrettslige forhold.

Artikkel 1 første ledd fastsetter at dersom en nordisk statsborger søker prøving av ekteskapsvilkårene i en av de andre nordiske statene, skal prøvingen skje på bakgrunn av loven i denne stat dersom en av brudefolkene er bosatt der. I andre tilfelle skal prøvingen skje i den stat hvor vedkommende har statsborgerskap.

Etter annet ledd skal det ved prøving for en person som er bosatt i en annen kontraherende stat, tas hensyn til hvorvidt det gjelder krav om samtykke til ekteskapet fra foreldre eller verge etter bopellandets lov.

I medhold av artikkel 2 kan vigsel foretas uten prøving dersom ekteskapsvilkårene er gyldig prøvet i et annet nordisk land. Dette gjelder også om brudefolkene ikke er nordiske statsborgere.

4 Fremmed rett

4.1 Svensk rett

Aldersgrensen for å kunne inngå ekteskap i Sverige er 18 år, med en viss dispensasjonsadgang dersom det foreligger særlige grunner, jf. Äktenskapsbalk 1987:230 kap 2 § 1. Lovens kapittel 4 § 2 fastsetter at brudefolkene må være tilstede samtidig under vigselen, og et ekteskap inngått i strid med dette er ugyldig.¹ Det er derfor ikke tillatt å inngå ekteskap ved bruk av fullmektig/stedfortreder etter svensk rett.

Ved brudd på de materielle ekteskapsvilkårene må partene gå veien om skilsmisse. Svensk rett inneholder ikke en ugyldighetsregel tilsvarende de norske bestemmelsene i ekteskapsloven §§ 16 og 16a. Det er adgang til skilsmisse uten forutgående betenkningstid dersom det foreligger bigami, nært slektskap, tvangsekteskap og ekteskap inngått av noen under 18 år uten dispensasjon. De to sistnevnte tilfellene ble innlemmet i loven i 2004.²

Lag 1904:26 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap kap 1 § 1 fastsetter, i likhet med det som gjelder i de andre nordiske landene, at prøving av ekteskapsvilkårene ved vigsel for svenske myndigheter alltid skal foretas med tillem্পning av nasjonal (svensk) rett. Ekteskap inngått i utlandet blir som utgangspunkt anerkjent dersom det er formelt gyldig i vigsel landet, jf. § 7. På bakgrunn av denne bestemmelsen anerkjennes derfor ekteskap inngått ved stedfortreder. Et slikt ekteskap anses heller ikke for å være i strid med svensk ordre public.

Etter samme lovs § 8a (i kraft 1. mai 2004) anerkjennes ikke et utenlandsk ekteskap som enten er

inngått under tvang, eller der minst en av partene var svensk statsborger eller registrert som bosatt («hemvist») i Sverige, og det på vigselstidspunktet forelå hinder mot ekteskapet etter svensk rett.³ Bestemmelsen retter seg mot de materielle vilkårene for inngåelse av ekteskap og innebærer for eksempel at hvis en part var under 18 år på vigselstidspunktet, vil ekteskapet som utgangspunkt ikke bli anerkjent.

Unntak kan gjøres dersom det foreligger særlige grunner for å anerkjenne ekteskapet. Som eksempel på særlige grunner angir forarbeidene⁴ tilfeller der det i utgangspunktet har vært snakk om bigami, men hvor det første ekteskapet i ettertid har blitt oppløst, om det er gått lang tid («något eller några år») siden vigselen fant sted og partene har innrettet seg på at de er gift. Andre eksempler er at partene har barn som fremdeles bor hjemme, at paret har svak tilknytning til Sverige (den består for eksempel i et svensk statsborgerskap for en av partene, som kanskje også er statsborger i et annet land), eller partene fremlegger opplysninger som viser at manglende anerkjennelse vil få alvorlige negative konsekvenser for dem. Det forhold at partene i ettertid har oppnådd en alder som gjør at ekteskap kan inngås, fører imidlertid ikke til at ekteskapet anerkjennes. Da ville ikke regelen ha virket tilstrekkelig etter sin hensikt. Det skal foretas en samlet vurdering av om det foreligger en unntakssituasjon, på bakgrunn av de nevnte momentene og tilgjengelige opplysninger.

4.2 Dansk rett

Ekteskapsalderen i Danmark er 18 år. Ekteskap som inngås i Danmark er kun gyldig dersom

¹ § 2: «Vid vigseln skall kvinnan och mannen samtidig vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Har det inte gått till så som anges i första stycket eller var vigselförrättaren inte behörig att förrätta vigsel, är förrättningen ogiltig som vigsel.

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av kvinnan eller mannen eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.»

² Äktenskapsbalk 1987:230 kap 5 § 5. Sist endret ved lov 2004:142.

³ § 8a: «Ett äktenskap som har inngåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige

1) om det ved tidpunkten för äktenskapets inngående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller

2) om det är sannolikt att det har inngåtts under tvång.

Vad som sägs i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.»

⁴ Jf. Lagrådsremiss av 13.11.03 og prp. 2003/04:48 s. 32 flg.

begge ektefellene er til stede samtidig under vigselen, og stedfortrederekteskap godtas derfor ikke.⁵

Etter dansk internasjonal privatrett anerkjennes utenlandske ekteskap i Danmark dersom vigselen er foretatt i overensstemmelse med de utenlandske form- og kompetansereglene. Et unntak fra dette gjøres dersom ekteskapsinngåelsen strider mot den danske rettsorden (*ordre public*). Ekteskap som er inngått ved bruk av stedfortreder anerkjennes ikke, da en slik inngåelse anses for å stride mot dansk rettsorden.⁶

Sommeren 2002 trådte nye regler om familiejenforening i kraft. Oppholdstillatelse pga. gjenforening kan gis på visse betingelser:

Ekteskapet eller det registrerte partnerskapet skal kunne anerkjennes etter dansk rett og det skal være inngått frivillig, dvs. det skal ikke være tvil om det er inngått etter eget ønske. Det må heller ikke være inngått pro forma med det avgjørende formål å oppnå oppholdstillatelse for den ene av partene.

Begge ektefeller eller registrerte partnere må være over 24 år for å kunne oppnå familiejenforening med ektefellen i Danmark. Videre er det slik at ektefellenes eller de registrerte partneres samlede tilknytning til Danmark skal være større enn deres samlede tilknytning til et annet land. Det skal imidlertid ikke stilles tilknytningskrav, hvor den ektefelle/samboer som bor i Danmark, har hatt dansk statsborgerskap i minst 28 år eller er kommet til Danmark som barn og har hatt minst 28 år uavbrutt opphold i Danmark. I tillegg stilles det flere krav til den personen som bor i Danmark. Blant annet skal vedkommende råde over sin egen bolig av en rimelig størrelse og dokumentere at vedkommende tjener nok til å forsørge sin utenlandske ektefelle eller registrerte partner.

Ektefellene eller de registrerte partnerne skal bo på samme adressen i Danmark når det er gitt oppholdstillatelse.

4.3 Finsk rett

Også i Finland er ekteskapsalderen 18 år. Begge brudefolkene må være tilstede samtidig under vigselen.⁷

Ekteskapsloven ble endret 13. desember 2001 (i kraft 1. mars 2003) og § 115 første ledd fastsetter

⁵ Ægteskapsloven § 20 sier at «Partene skal ved samtidig møte på spørsmål af vielsesmyndigheden erklære at ville ægte hinanden og derpå af denne forkyndes at være ægtefolk».

⁶ I flg. opplysninger fra det danske Ministeriet for familie- og forbrugeranliggender.

at et ekteskap som er inngått etter utenlandsk rett er gyldig i Finland dersom det er gyldig i den stat der ekteskapet ble inngått eller i den stat der en av ektefellene var bosatt eller var statsborger i.⁸ Etter lovens § 116 er et ekteskap som er inngått uten at den ene av brudefolkene har vært til stede under vigselen, kun gyldig hvis det er gyldig i den stat som er nevnt i § 115 og det foreligger særlige grunner («särskilda skäl».)⁹

Når det gjelder hva som anses som «särskilda skäl» er ekteparets tilknytning til vigselslandet, og den tid som har gått siden vigselen, to momenter.

4.4 Andre land¹⁰

Ekteskapsalder

I *Tyskland, England, Wales, Irland, Nederland, Frankrike* og *Sveits* er aldersgrensen for ekteskap 18 år, med visse muligheter for å få dispensasjon. I *Ungarn* er ekteskapsalderen 18 år med mulighet til dispensasjon ned til 16 år. I *Skottland* kan den som har fylt 16 år gifte seg. I *Romania* er ekteskapsalderen 18 år for menn og 16 år for kvinner. Det kan gis dispensasjon for jenter som er fylt 15 år. I *Bosnia og Herzegovina* er ekteskapsalderen for kvinner og menn 18 år med mulighet til dispensasjon ned til 16 år. Det samme er tilfelle i *Kroatia, Kypros* og *Tsjekia*.

I *Tyrkia* er ekteskapsalderen for menn og kvinner 17 år, men domstolene har mulighet for å gi dispensasjon. I *Pakistan* er ekteskapsalderen 16 år for kvinner og 18 år for menn. I *Marokko* er ekteskaps-

⁷ Den finske ekteskapsloven (lov av 13. juni 1929) § 15 lyder: «Vid vigseln skall de förlovade vara samtidigt närvarande. Då vardera har svarat jakande på vigsselförättarens fråga om han eller hon vill ingå äktenskap med den andra, skall vigsselförättaren konstatera att de är äkta makar.»

⁸ Etter § 115 første ledd er et ekteskap som er inngått i en fremmed stat «i fråga (är) giltigt i Finland, om det är giltigt i den stat där äktenskapet ingicks eller i den stat där någondera maken var bosatt eller där han eller hon var medborgare då äktenskapet ingicks.»

⁹ § 116 fastsetter at «Ett äktenskap som har ingåtts i en främmande stat efter att den ena av de förlovade har avlidit eller utan att den ena av de förlovade varit personligen närvarande vid vigseln eller som ingåtts uteslutande genom faktiska åtgärder utan vigsel eller något annat förfarende är giltigt i Finland, endast, om 1) det är giltigt i den stat som avses i 115 § 1 mom., och 2) det finns särskilda skäl att anse äktenskapet som giltigt här. Vid prövning av om ett i 1 mom. avsett äktenskap skall anses giltigt skall särskilt beaktas de förlovades anknytning till den stat där äktenskapet ingicks och den tid som makarnas samlevnad varat.»

¹⁰ Opplysningene er bl.a. hentet fra Ds 2002:54 Svenska och utländska äktenskap s. 57 flg. og Forced Marriages in Council of Europe member states – A comparative study of legislation and political initiatives (2005).

alderen 18 år, med mulighet for å søke dispensasjon hos familierettsdommeren.

I *Jordan* er ekteskapsalderen for menn og kvinner 18 år, med mulighet for unntak.

I *Syria* er aldersgrensen, som i mange andre land i Midtøsten, betinget av trostilhørighet. For muslimer kan en mann under 18 år og en kvinne under 17 år ikke gifte seg uten tillatelse fra en domstol og far eller farfar. Protestanter kan ikke gifte seg under 18-års alder uten dispensasjon fra en domstol. For syrisk-ortodokse tilhengere er aldersgrensen 18 år for menn og 14 år for kvinner.

I *Iran* er ekteskapsalderen også avhengig av trostilhørighet. For shia- og sunnimuslimer er den 15 år for menn og 9 år for kvinner. En kvinne som ikke har vært gift tidligere må ha tillatelse av far eller farfar, alternativt av en domstol. For gresk-ortodokse og evangeliske tilhengere er ekteskapsalderen 18 år for menn og 16 år for kvinner. Muslimske kvinner i Iran kan ikke gifte seg med en ikke-muslim og må ha tillatelse fra innenriksdepartementet for å kunne gifte seg med en utenlandsk mann.

Anerkjennelsesregler

Et ekteskap som en person med domisil i *Skottland* inngår i et annet land, anerkjennes ikke dersom

personen var under 16 år på vigselstidspunktet. I *Tyskland* anerkjennes et ekteskap dersom det er gyldig inngått i samsvar med de formelle kravene enten i inngåelseslandet eller i den stat mannen eller kvinnen var statsborger. Et barneekteskap eller tvangsekteskap kan med hjemmel i en intern bestemmelse oppheves. *Nederland* anerkjenner utenlandske ekteskap så fremt formkravene i inngåelseslandet er fulgt og anerkjennelsen ikke strider mot nederlandsk ordre public. I *England* og *Wales* anerkjennes et utenlandsk ekteskap så fremt formkravene i inngåelseslandet og partenes bostedsland er overholdt. I *Italia* kan en gift mindreårig som bosetter seg i Italia få erklært ekteskapet ugyldig på grunn av svært lav alder. Videre kan et utenlandsk ekteskap som er inngått ved svært lav alder bli nektet registrert med henvisning til ordre public, dersom en av partene er italiensk statsborger.

Stedfortrederekteskap

Når det gjelder hvilke land som godtar ekteskapsinngåelse ved bruk av stedfortreder, vises det til omtalen under pkt. 2.3.2 over.

5 Statistikk

Det finnes ingen sikre opplysninger om hvor omfattende problematikken knyttet til tvang eller alvorlig press er i praksis. Noe sikkert tallmateriale vil være vanskelig å etablere, særlig fordi det vil være sannsynlighet for store mørketall. I dette kapitlet er det imidlertid samlet en del tilgjengelig statistikk som bakgrunnsteppe for de vurderinger som er foretatt.

For øvrig kan det vises til at det i St. prp.nr 1 tillegg nr 1 (2005-2006) er satt av kr 500 000,- for å kartlegge omfanget av tvangsekteskap. Senter for Kvinne- og kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo har fått i oppdrag å foreta en kartlegging av tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Resultatene av kartleggingen skal foreligge innen utgangen av 2006.

5.1 SSB-rapporten «Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge»

Statistisk sentralbyrå (SSB) utga i 2004 rapporten «Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge» (2004/1). Rapporten beskriver ekteskapsmønstre i innvandrerbefolkningen, og ekteskap mellom innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn.

Rapporten beskriver innvandrerbefolkningens sammensetning med hensyn til alder, kjønn, landbakgrunn og sivilstand i perioden 1990 – 2001. Innvandrerbefolkningen er definert som personer med to utenlandsfødte foreldre.

I rapporten har en forsøkt å avlive eller bekrefte noen av de forestillingene som kan ha dannet seg om innvandrerbefolkningen. Innledningsvis presiseres det at på bakgrunn av opplysningene i rapporten er det ikke mulig å si når det foreligger tvangsekteskap eller arrangerte ekteskap.

I innvandrebebefolkningen er det blant personer over 18 år 59 prosent av kvinnene og 56 prosent av mennene som er gift. Rapporten behandler ikke spesifikt ekteskap som er inngått av personer under 18 år. Den har imidlertid et eget punkt om hvor mange som er gift i aldersgruppen 18 - 23 år, der den statistikken som fremkommer, ikke støtter myten om barnebruder. Følgende er uttalt:

«Defineres barnebruder som gifte jenter under myndighetsalder viser tallene at dette er omtrent

ikke-eksisterende; bare 12 jenter med innvandrerbakgrunn under 18 var gift pr. 1.1.2002, og ingen gutter. Alle jentene var 17 år. Det er likevel en mulighet at noen kan ha giftet seg i utlandet, uten å ha returnert til Norge, og uten å ha registrert ekteskapet i Norge.»

Det er også en større andel 18 - og 19-åringer med innvandrerbakgrunn som er gift, enn blant gjennomsnittet i hele befolkningen. Dersom en regner med samboere blir imidlertid ikke forskjellen mellom innvandrere og befolkningen ellers så stor.

De landene som er høyest representert blant innvandrere som gifter seg før fylte 20 år er kvinner fra Tyrkia, Marokko, Jugoslavia og Thailand. Det viser seg også at førstegangsinnvandrere gifter seg tidligere enn de som er født i Norge.

I rapporten er ekteskapsinngåelser over grensene nærmere omtalt. I 2001 ble det inngått langt flere ekteskap mellom nordmenn og innvandrere enn mellom to innvandrere. Det er særlig ekteskapsinngåelser mellom norske menn og ikke-vestlige kvinner som har økt. Særskilt er det ekteskapsinngåelser med kvinner fra Filippinene, Russland og Thailand som har økt mye.

Ekteskapsinngåelser mellom to innvandrere øker parallelt med at innvandrerbefolkningen øker.

I rapporten er ekteskapsinngåelser som omtales som «henteekteskap» behandlet. Når begrepet «henteekteskap» er brukt er det lagt til grunn at ekteskapet er inngått mellom en som er bosatt i Norge og en som ikke er bosatt i Norge ved ekteskapsinngåelsen. Henteekteskap omfatter således både ekteskapsinngåelser der en innvandrer gifter seg med en ikke-bosatt utlending, og ekteskap mellom en norsk uten innvandrerbakgrunn og en ikke-bosatt utlending.

Det er anført at tre av fire førstegenerasjonsinnvandrere med pakistansk bakgrunn finner sin ektefelle i utlandet. Det viser seg at det er relativt sterke tradisjoner blant bl.a. pakistanere for å gifte seg med ektefelle med pakistansk bakgrunn. I perioden 1996 - 2001 ble det blant førstegenerasjons innvandrerkvinner fra Pakistan inngått 479 ekteskap. Kun tre ekteskap var inngått med norsk mann og seks hvor mannen hadde annen utenlandsk bakgrunn. I 121 av ekteskapene hadde man-

nen pakistansk bakgrunn og var allerede bosatt i Norge, og i 349 av tilfellene var mannen bosatt i utlandet. I samme periode har det vært inngått langt flere ekteskap blant pakistanske menn enn blant pakistanske kvinner, og også her er andelen inngåtte ekteskap hvor den andre parten bor i utlandet høy, dvs. 75 %.

Det er stor forskjell i gifteandeler mellom førstegenerasjonsinnvandrere og personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. En langt større andel er gift i ung alder blant førstegenerasjonsinnvandrere enn blant de som er født i Norge. Det uttales i rapporten at dette er et tydelig mønster blant de med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Tyrkia og Marokko. Det anføres at de aller fleste som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er under 18 år, og det er derfor for tidlig å trekke konklusjoner om ekteskapsmønsteret til denne gruppen, annet enn at flertallet av de som er over 18 år ennå ikke er gift, og at flertallet utsetter giftemålet.

Ikke alle grupper i innvandrerbefolkningen «henter» ektefelle så ofte som innvandrere med pakistansk bakgrunn gjør. I rapporten er det angitt at dersom man ser på alle gruppene som har vært vurdert under ett var det 45 prosent som fant ektefelle i Norge, mens 55 prosent fant ektefelle i utlandet. Rapporten konkluderer blant annet med at det er inngått langt flere «henteekteskap» mellom bosatte norske personer uten innvandrerbakgrunn, og ikke-bosatte uten norsk bakgrunn. Dette tyder altså på at nordmenns «henteekteskap» bidrar mer til økt innvandring enn innvandreres «henteekteskap».

5.2 Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)

SEIF er et selvtablert miljø for arbeid med alle spørsmål som berører innvandrere og flyktninger. SEIF har hovedkontoret i Oslo. Det er etablert mindre kontorer i Tromsø, Trondheim, Bergen, Kristiansand og Ålesund.

SEIF har vært med i arbeidet mot tvangsekteskap siden 1998. SEIF er ett av de miljøer som arbeider med enkeltsaker der ungdom er kommet i en kritisk situasjon.

Henvendelser fra ungdom generelt lå på rundt 900 i 2005, derav dreier ca. halvparten av henvendelsene seg om problematikken tvangsekteskap/arrangerte ekteskap. Når det gjelder krise-krisesa-

ker, som SEIF betegner dem, har det vært en betydelig økning i antall henvendelser i løpet av de siste 5-6 årene. I 2005 bisto de 79 ungdommer i en slik situasjon, som var en økning fra året før.

I årsrapporten til SEIF for 2004 er det blant annet gitt følgende oversikt over antall henvendelser vedrørende arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang:

«Med støtte fra Barne- og familiedepartementet, videreførte vi vårt arbeid blant unge også i 2002, og antall henvendelser fra de unge økte da til totalt 956. I 2003 økte antall henvendelser til 1316, og som vi ser av tallmaterialet i 2004, mottok vi da totalt 1410 henvendelser. Disse totale henvendelsene kom fra ungdom med behov for bistand på vidt forskjellige områder, men nærmere halvparten av henvendelsene dreier seg om problematikken arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang og omskjæring.

SEIF er etter hvert blitt det stedet hvor ungdom i alvorlige krisesituasjoner henvender seg. Det dreier seg her ofte om grov vold mot de unge, planlagte eller allerede inngåtte tvangsekteskap og alvorlige trusler om represalier dersom de unge motsetter seg familiens planer. I de første 3 årene i vårt arbeid mot arrangert ekteskap under større eller mindre grad av tvang, mottok SEIF 15 - 20 henvendelser hvert år fra ungdom i det vi kaller krise-krise situasjoner. I 2002 steg antall krise-krise saker drastisk til 45. I 2003 opplevde vi en ytterligere økning av ungdom i krise-krise og mottok til sammen 57 slike henvendelser. I 2004 steg antallet ytterligere til 75. Det dreier seg her både om jenter, gutter og par i en «Romeo og Juliette» – situasjon.»

5.3 Informasjonstelefonen om tvangsekteskap

Informasjonstelefonen om tvangsekteskap (815 55 201) ble opprettet av daværende Barne- og familiedepartementet i april 2000, og drives i regi av Oslo Røde Kors. Telefonen er landsdekkende, og skal bistå innringere med råd og veiledning i forhold til hvordan man kan forholde seg i situasjoner der tvangsekteskap er aktuelt. I tillegg til råd og veiledning per telefon er det også mulig å komme til samtale med oppfølging på kontoret. I tabell 5.1 gis en oversikt over antall henvendelser siden oppstarten av telefonen.

Tabell 5.1 Statistikk over henvendelser f.o.m. april 2000 t.o.m. 2005. Informasjonstelefonen om tvangsekteskap, Oslo Røde Kors

Årstall	Konkrete henvendelser		Generell informasjon	Alle henvendelser
	Antall	Oppfølging		
2000*	170	0 av 170	36	206
2001	168	26 av 168	77	245
2002	236	84 av 236	116	352
2003	223	56 av 223	93	316
2004	252	50 av 252	104	356
2005	175	57 av 175	78	253
Totalt	1224	273 av 1224	826	1728

* Følgende må tas hensyn til vedrørende data i statistikkene:

Informasjonstelefonen ble etablert 3. april 2000. Oppfølging av konkrete saker kom ikke i gang før 2. halvår i 2001.

Antall henvendelser som gjelder et konkret problem med tvangsekteskap har økt fra oppstarten i år 2000 (170) og fram til 2004 (252). Innringene er blant annet personer som føler seg truet, venner eller ansatte ved skoler og krisesentre. I 2005 sank imidlertid antall henvendelser til 175. En medvirkende årsak til dette er trolig at personer nå i økende grad henvender seg til Kompetansteamet mot tvangsekteskap som ble opprettet i november 2004.

I årsrapporten for 2005 fremgår det at det fremdeles er unge som har foreldre fra Pakistan som er den største gruppen som frykter tvangsekteskap av de som kontakter Informasjonstelefonen om tvangsekteskap.

5.4 Kompetansteam mot tvangsekteskap

Høsten 2004 ble det opprettet et kompetansteam mot tvangsekteskap bestående av ressurspersoner fra Utlendingsdirektoratet, Politiet, Norges Røde Kors og etter hvert også Barne- familie- og ungdomsetaten. I tillegg til denne faste kjernen blir andre relevante personer/instanser trukket inn ved behov. Kompetansteamet er en andrelinjetjeneste, til hjelp for det øvrige hjelpeapparatet (politi, barnevern, skoler Røde Kors og andre hjelpeapparat), men mange unge tar kontakt direkte. Siden opprettelsen i november 2004 har teamet hatt 160 saker¹.

I rapport fra UDIs kompetansteam mot tvangsekteskap 2006 fremgår det at et flertall av

teamets saker gjelder personer av pakistansk eller kurdisk (irakisk eller iransk) bakgrunn. Dette opplyses å være en tendens som har holdt seg i hele perioden. Av nasjonalitet i andre saker nevnes India, Somalia, Marokko, Tyrkia og Afghanistan. Det opplyses å være store variasjoner i forhold til tradisjoner innad i disse landene, noe som også kommer fram i sakene til teamet. Det kan være store forskjeller fra by til by, eller mellom urbane områder og landsbygd. Lokalkunnskap er derfor nødvendig.

5.5 Krisesentrene

Krisesenterstatistikken for 2003 viser at 52 av totalt 1853 opphold opplyses å gjelde tvangsgifte. Ni av disse tilfellene gjaldt gjentatte opphold på sentrene i 2003. Krisesenterstatistikken for 2004 viser at 63 av totalt 1697 opphold opplyses å gjelde tvangsgifte ved første opphold på krisesentrene. Det har følgelig skjedd en økning fra 2003 til 2004 i saker hvor tvangsgifte oppgis å være årsaken til henvendelsen.

5.6 Statistisk sentralbyrå – barneekteskap

Når det gjelder statistikk over ekteskapsinngåelser blant personer under 18 år, har Statistisk sentralbyrå på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet laget en oversikt over personer som inngikk ekteskap i perioden 1996–2004 som var under 18 år på vigselstidspunktet og der minst en av partene var registrert bosatt i Norge ved inngåelsen.

¹ pr. 14. juni 2006

Tabell 5.2 Alle vigd 1996-2004

Alder ved vigsel	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Under 16 år	-	:	:	15	4	4	5	:	:
16 år	8	6	11	27	12	18	14	10	12
17 år	50	49	52	60	62	75	69	63	51
Totalt under 18 år	58	56	64	102	78	97	88	76	64

Tabell 5.3 Alle innvandrere¹ vigd 1996-2004

Alder ved vigsel	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Under 16 år	-	:	:	15	4	4	5	:	-
16 år	7	5	10	27	11	18	14	10	11
17 år	43	40	44	57	55	71	64	60	49
Totalt under 18 år	50	46	55	99	70	93	83	73	60

¹ Med innvandrer menes en person med to utenlandsfødte foreldre: førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet (ofte kalt etterkommere)

I perioden 1996–2004 ble det registrert 683 personer som inngikk ekteskap før fylte 18 år. Av disse var henholdsvis 619 (ca 90 %) jenter og 64 (ca 10 %) gutter. Av registrerte inngåelser i perioden var det 36 personer som var under 16 år. Av personene som inngikk ekteskap før fylte 18 år var flesteparten dvs 629 (92 %) av ekteskapene inngått av innvandrere, hvorav 90 % var jenter og 10 % var gutter.

5.7 Mira ressurscenter for flyktning- og innvandrerkvinner

MiRA-senteret har ingen egen oversikt over henvendelser som gjelder tvangsekteskap, men operer med en samlekategori for henvendelser kalt «unge jenter: familiekonflikt, tvangsekteskap, kriminalitet, rusproblemer, seksuelle overgrep.» Hovedtyngden av henvendelsene i denne kategorien opplyses imidlertid å være knyttet til familiekonflikt og tvangsekteskap. Det er en økning i henvendelser i denne kategorien fra 2004 (320) til 2005 (350).

5.8 Antall ekteskap inngått i utlandet med mindreårige, der en av partene var bosatt i Norge

Det er undersøkt med fire sentrale folkeregistre når det gjelder antall registrerte ekteskap inngått i utlandet i årene 2002/2003 med mindreårig eller ved bruk av stedfortreder, der en av partene var bosatt i Norge.

Følgende tall ble funnet:

I alle sakene var personen som var bosatt i Norge over 18 år.

- Folkeregisteret i Oslo: Ett ekteskap inngått i Libanon i 2002 der bruden var 16 ½ år.
- Folkeregisteret i Bergen: To ekteskap inngått i Somalia i 2003, der bruden var hhv 16 år og 17 år og 4 måneder.
- Folkeregisteret i Trondheim: Registrerte ikke noen ekteskap som var inngått av mindreårige i denne perioden.
- Folkeregisteret i Drammen: Tre ekteskap i 2002, alle inngått i Tyrkia. Bruden var hhv. 17 ½ år og 17 år og 2 måneder, brudgommen 17 år og fem måneder.

Ingen av ekteskapene som ble registrert i denne perioden var inngått ved bruk av stedfortreder.

5.9 Saker angående dispensasjon fra 18-årskravet i ekteskapsloven § 1

Fylkesmannen i Oslo og Akershus har registrert 25 dispensasjonssaker i årene 1997-2000. Det samme gjelder for perioden 2001-2003. Det synes derfor som om antall saker om dispensasjon er ganske jevnt fordelt. Av de 25 sakene som er registrert i perioden 2001-2003 er ikke alle sakene endt opp med vedtak. Noen av sakene ble avsluttet tidligere fordi fylkesmannen ikke mottok etterspurte opplysninger eller dokumenter.

Barne- og likestillingsdepartementet henvendte seg i 2006 til alle landets fylkemannsembe-

ter med spørsmål om hvor mange dispensasjons-søknader fra 18-årskravet de enkelte embeter mottok i perioden fra 2000 til 2006, samt en oversikt over antall som ble innvilget og hvor mange som ble avslått. Departementet bad også om å få opplyst alderen på henholdsvis de som søkte, fikk innvilget og de som fikk avslag på søknaden. I tillegg ønsket departementet å få vite søkerens etniske opprinnelse.

På landsbasis ble det i perioden (2000 -2005) søkt om dispensasjon fra 18-årskravet i 134 tilfeller.

(Se tabell 5.4) Av disse ble 65 søknader innvilget. Kun 8 av de som fikk innvilget søknaden var 16 år, de øvrige var fylt 17 år. I perioden var 36 av de som søkte om dispensasjon fra alderskravet under 17 år, resten, dvs. 97 personer, var over 17 år. I samme periode var det kun en av søkerne som var under 16 år og vedkommende fikk avslag. Flertallet av de som søker har en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Det synes som overvekten av de som søker kommer fra land hvor islam er den dominerende religionen.

Tabell 5.4 Oversikt over dispensasjonssøknader i perioden 2000-2005

Fylke ¹	Antall 2000-2005	Inn- vilget	Av- slått	Alder søker		Alder innvilget		Alder avslag	
				16	17	16	17	16	17
Oslo og Akershus	32	8	24	8	24	4	4	4	20
Buskerud	9	4	5	3	6	0	4	3	2
Vestfold	7 ²	3	3	2	4	1	2	1	2
Telemark	11	4	7	5	6	0	4	5	2
Aust-Agder	3 ³	0	3	0	3	0	0	0	3
Vest-Agder	12	9	3	2 ⁴	10	0	9	2	1
Rogaland	13	10	3	4	9	2	8	2	1
Hordaland	7	6	1	2 ⁵	5	1	5	1 ⁶	0
Møre og Romsdal	5	4	1	1	4	0	4	1	0
Østfold	6 ⁷	1	5	3	3	0	1	3	2
Hedmark	8	4	4	2	6	0	4	2	2
Oppland	1	1	0	0	1	0	1	0	0
Sør-Trøndelag	7	5	2	0	7	0	5	0	2
Nord-Trøndelag	2	1	1	1	1	0	1	1	0
Nordland	3	0	3	2	1	0	0	2	1
Troms	5	2	3	1	4	0	2	1	2
Finnmark	3	3	0	0	3	0	3	0	0
Totalt	134⁸	65	68	36	97	8	57	28	40

¹ Fylket Sogn og Fjordane mottok ingen søknader i perioden

² Hvorav 1 ikke er ferdigbehandlet

³ Opprinnelig 4 søknader, men en er trukket

⁴ Hvorav en person som søkte om dispensasjon for å inngå registrert partnerskap

⁵ Hvorav en person er 15 år

⁶ 15 år

6 Forslag om tiltak for å motvirke ekteskap inngått av mindreårige

6.1 Innledning

Grunnprinsippet etter norsk internasjonal privatrett er at ekteskap som er gyldig inngått i utlandet anerkjennes i Norge. Det samme gjelder i den europeiske rettskultur for øvrig. Det er kun ekteskap som er i strid med vår rettsfølelse, ordre public, som ikke anerkjennes. Hvor grensen for ordre public-stridig alder går, er ikke helt klar.¹ Dersom en person som er bosatt i Norge velger å inngå ekteskapet i utlandet, må vedkommende etter norsk internasjonal privatrett også oppfylle det norske alderskravet. Det er imidlertid ikke alle land som har samme aldersgrense som oss. Selv om det norske kravet ikke er overholdt, vil ekteskapet bli lagt til grunn som gyldig i Norge.

I dette kapitlet foreslås det at et ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter er under 18 år, ikke skal legges til grunn som gyldige i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. *Hovedformålet* med en slik bestemmelse er først og fremst å unngå at personer bosatt i Norge omgår ekteskapslovens krav ved å reise utenlands og inngå ekteskapet der. Selv om det ikke er mange som inngår ekteskap før fylte 18 år verken i Norge eller i utlandet, er departementet opptatt av å ha en regel som beskytter barn mot barneekteskap. Departementet ønsker også med forslaget å bidra til å redusere faren for at barn blir tvangsgiftet.

Av hensyn til sammenhengen i regelverket foreslås det videre å innføre 16 år som absolutt grense for når fylkesmannen kan innvilge dispensasjon fra 18 års kravet i ekteskapsloven § 1. Dette forslaget vil samsvare med straffeloven § 220 første ledd som forbyr ekteskap med noen under 16 år.

6.2 Forslag i høringsnotatet

Etter norsk rett må partene som hovedregel ha fylt 18 år for å inngå ekteskap. Alderskravet er begrun-

net i at det kreves en viss modenhet for å inngå ekteskap. I enkelte tilfeller inngås det ekteskap i utlandet hvor en eller begge parter er under 18 år, og hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge. Dersom disse ekteskapene er gyldige i inngåelseslandet, vil de i utgangspunktet bli lagt til grunn som gyldige i Norge, med mindre ekteskapsalderen er svært lav.

I høringsnotatet ble det foreslått at ekteskapet inngått i utlandet der en eller begge parter er under 18 år, ikke skal anerkjennes i Norge dersom minst en av partene har en sterk tilknytning til Norge. Departementet foreslo at bestemmelsen kun skal få anvendelse for *norske statsborgere eller personer som er fast bosatt (har domisil) i Norge*. Domisilbegrepet i den internasjonale privatrett ble foreslått lagt til grunn ved vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt. Ved vurderingen av hva som skulle kreves for å være fast bosatt ble det antydnet at det var naturlig å ta utgangspunktet i forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår.

6.3 Høringsinstansenes synspunkter

Flertallet av høringsinstansene, som har uttalt seg om dette forslaget, støtter det. Det gjelder *Kommunal- og regionaldepartementet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Barneombudet, Skattedirektoratet, Politidirektoratet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Vest-Agder, Fylkesmannen i Aust-Agder, Kirkerådet, Den Katolske Kirke i Midt-Norge, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Landsorganisasjonen i Norge (LO), Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), Juss-Buss, Norges Røde Kors, Norsk Innvandrerforum, Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner, Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Barnevern Samband og Norsk Kvinnesaksforening.*

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), som støtter forslaget, finner det godt fundamentert og begrunnet.

¹ Thue mener at en ordre public-stridig lav alder for ekteskap i hvert fall må være under 15 år, jf. artikkelen «Anerkjennelse av ekteskap stiftet i utlandet», publisert i Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevern-rettslige spørsmål nr. 1/2003.

Utlendingsdirektoratet (UDI) antar at den foreslåtte endringen vil ha en preventiv effekt mot barneekteskap i de tilfeller hvor ekteparet ønsker å bosette seg i Norge etter ekteskapsinngåelsen. Å gi den mindreårige en utsettelse på ekteskapsinngåelse til etter fylte 18 år, kan bidra til nødvendig modenhet og kunnskap for å søke hjelp mot tvangsekteskap.

Likestillingsombudet viser til at i følge den presenterte statistikken i høringsnotatet er tvangsekteskap ikke noe utbredt problem blant mindreårige. Tvangselementet synes å være minst like relevant for unge mennesker over 18 år som for mindreårige. Ombudet stiller spørsmål ved om man vil unngå en særlig stor del av tvangstilfellene ved en endring som foreslått. Ombudet vil likevel ikke gå imot forslaget. Det er uansett ikke heldig at mindreårige inngår ekteskap, og i de fleste tilfellene vil det være kvinnen som er mindreårig, og kanskje den som har minst mulighet for å motsette seg et giftemål hun ikke ønsker å inngå.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, er positive men viser til visse problemstillinger, som direktoratet mener kan avhjelpes ved etterfølgende godkjenning. Fra uttalelsen siteres:

«Siden slike ekteskap som hovedregel vil være gyldige i tredjeland, vil imidlertid noen problemstillinger kunne oppstå. For eksempel vil et ekteskap inngått i Pakistan være gyldig i flere europeiske land, (se høringsnotatet side 21 nest siste avsnitt), men ikke i Norge etter ny § 96 i ekteskapsloven. Hvis ektefellen likevel kommer til Norge på annet grunnlag enn familiegjenforening og eventuelt får barn her (eller bosetter seg i et annet land innenfor EØS-området), vil vedkommende da bli ansett for å være gift i Pakistan og for eksempel Tyskland, men ugift i Norge. I Norge vil partene kunne inngå et nytt ekteskap uten forutgående skilsmisse, fordi de regnes som ugift her. Men i et tredjeland som anerkjenner det første ekteskapet, vil partene kunne anses å ha begått bigami med de juridiske konsekvenser dette måtte medføre.

Et annet forhold er rettsstillingen til barn som blir født i ikke-ankjente ekteskap. Der som ektefellen bosetter seg i Norge på annet grunnlag enn familiegjenforening og får barn, vil barna være født i ekteskap etter for eksempel pakistansk og tysk rett, men utenfor ekteskap etter norsk rett. At det foreligger et ekteskap, kan få betydning for hvem som anses som far til barnet, felles foreldreansvar og pensjons- og arverettigheter, se høringsnotatet side 27 pkt 6.3.2.

De negative konsekvenser det kan medføre for barna at foreldrene betraktes som ugifte, tillegges etter en helhetsvurdering ikke avgjø-

rende vekt (høringsnotatet side 29). I stedet foreslås i ekteskapsloven § 96 siste setning en bestemmelse om anerkjennelse av utenlandske ekteskap dersom det foreligger sterke grunner. Vi legger til grunn at en slik regel vil kunne ivareta barna i de tilfellene en «ikke-ankjennelse» etter ny § 96 første setning vil få svært uheldige konsekvenser for barna.»

Utlendingsnemnda (UNE) uttaler følgende:

«Etter forslaget skal ekteskap inngått i utlandet ikke anerkjennes i Norge dersom 1) det ble inngått uten at begge parter var til stede under vigselen, eller 2) en av partene var under 18 år på vigselstidspunktet, så fremt «minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge» da ekteskapet ble inngått. I høringsnotatet står det i pkt. 2.3.1 første avsnitt: «Spørsmålet om anerkjennelse oppstår bare hvis ekteparet har en viss tilknytning til Norge, og ekteskapets gyldighet har rettslig betydning her i landet, enten som hovedspørsmål eller prejudisielt.» I denne forbindelse bemerker vi at ektepar kan få tilknytning til Norge etter at ekteskapet er inngått. Vi tolker forslaget slik at dersom personer som har inngått slike ekteskap, senere bosetter seg i Norge, anerkjennes ekteskapet.»

Utlendingsnemnda (UNE) er enig i at ekteskap som nevnt i forslag til ny § 96 ikke anerkjennes i Norge, fordi de strider mot norsk ordre public. *UNE* mener imidlertid at det er problematisk dersom mangelen ved ekteskapsinngåelsen ikke skal kunne repareres på annen måte enn ved skilsmisse og ny ekteskapsinngåelse. *UNE* viser til:

«Ekteskapet er jo gyldig i hjemlandet, og det synes ubarmhjertig overfor utlendingene å tvinge dem til å skille seg og gifte seg på ny for at den parten som bor i Norge, skal kunne anses for å være gift av norske myndigheter. Gyldig ekteskapsinngåelse ved stedfortreder, telefonekteskap og lignende kan ikke repareres i hjemlandet på annen måte.

Vi mener det vil være problematisk dersom det skal være mulig å gifte seg her i landet for en utlending som er gift etter hjemlandets rett. Selv om norske myndigheter ikke anerkjenner dette ekteskapet, er det en realitet i hjemlandet, med den følge at ekteskapsinngåelsen i Norge vil innebære at vedkommende har to ektefeller etter hjemlandets rett. Vilåret om å fremlegge dokumentasjon på at man er ugift for å kunne inngå ekteskap i Norge, vil heller ikke kunne oppfylles av en som er gift i hjemlandet.»

Norges Røde Kors har erfaring med at familiegjenforening kun er en av flere grunner til at barn

blir utsatt for barne- og tvangsekteskap. *Norges Røde Kors* skriver:

«Gjennom vårt samarbeid med UDIs kompetanseteam mot tvangsekteskap har vi erfart at i mange saker foreligger det forhistorier som gjør at truslene om arrangert ekteskap og eventuelt æresrelatert vold tiltar over tid. «I et flertall av disse sakene har konflikt mellom hjemlandets tradisjonelle verdier og tilegning av norsk væremåte hos ungdommen, vært en utløsende faktor. En «plikt» til å anerkjenne et planlagt arrangert ekteskap ville nok ha kommet uansett, men ungdommens adferd har forsert planene og økt konfliktnivået».

Videre finner teamet at i «mange saker er ekteskapet både en represalie for brudd på familiens normer, og en måte å løse en familiekonflikt på. En jente på 17 eller 18, med en adferd som kan involvere en kjæreste eller i alle fall venner av motsatt kjønn, vil i tradisjonelle familier være utsatt. I en æreskodeks av den typen som er nærværende i et flertall av våre saker, vil seksualisert oppførsel, om enn svært uskyldig, være en trussel mot mannlige familiemedlemmers ære». (UDIs kompetanseteam mot tvangsekteskap 1. halvårsrapport 2005.)»

Human-Etisk Forbund (HEF) mener imidlertid at i disse tilfellene vil prøvingsreglene i den norske ekteskapsloven være tilstrekkelige og kan legges til grunn. I de tilfellene hvor andre land har en lavere ekteskapsalder enn den som aksepteres i norsk lov, kan det være grunn til også å vektlegge de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene, særlig Barnekonvensjonens bestemmelser. Disse er også del av norsk lov. *Human-Etisk Forbund* mener derfor at nåværende ekteskapslov ikke har behov for tilleggsbestemmelser for å markere ugylldighet.

HEF påpeker også viktigheten av å jobbe med å få til bilaterale avtaler med land som fremdeles ikke krever attest for at ekteskapsvilkårene etter norsk rett er oppfylt.

Fire av høringsinstansene har kommentert *tilknytningskravet*. *Oslo Politidistrikt* og *Politidirektoratet* er enige i vurderingene av hva som legges i begrepet «fast bosatt i Norge». *Skattedirektoratet* har kommentert kravet i tilknytning til forslaget om å innføre en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven om at ekteskap inngått i utlandet av en person som allerede er gift ikke kan anerkjennes i Norge. Fra *Skattedirektoratet* uttalelse siteres:

«Vi antar forståelsen av begrepet «fast bosatt i Norge» følger definisjonen i forskrift 1992-11-05 nr. 979.

En konsekvens av dette vil være at forslaget åpner for å anerkjenne polygami for personer som er registrert bosatt i norsk folkeregister på midlertidig basis, for eksempel personer med oppholdstillatelse som ikke kan danne grunnlag for bosettingstillatelse.

Skattedirektoratet som ligningsmyndighet mener den uklarhet forslaget inneholder må «tettes» slik at enhver som oppholder seg i Norge utover «turistperioden» ikke kan få anerkjent polygami.

I motsatt fall vil dette kunne få en rekke skatterettslige konsekvenser som må avklares.»

Utlendingsdirektoratet (UDI) ser behov for at kriteriet «fast bosatt i Norge» trenger nærmere presisering. Fra uttalelsen siteres:

«En mulig forståelse er at kriteriet viser til hvor personen er registrert bosatt i folkeregisteret. En annen mulig forståelse er om personen har permanent oppholdstillatelse (bosettingstillatelse) i Norge, eventuelt har en tillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse. Det er her også viktig å peke på at man i utlendingsforskriften har tillatelser som kan fornyes fram til samlet opphold på 4 år, men som ikke danner grunnlag for bosettingstillatelse.»

UDI mener vilkåret «fast bosatt i Norge» kan forsøkes omgått ved at man melder utflytting til annet land, inngår ekteskapet, og så melder flytting tilbake til Norge. *UDI* uttaler:

«For en person som ikke er norsk statsborger, kan imidlertid meldt utflytting fra Norge få konsekvenser for oppholdsgrunnlaget i Norge. Dersom personen har bosettingstillatelse vil denne mistes etter 2 års opphold utenfor riket, jf. utlendingsloven § 12, jf. utlendingsforskriften § 49. Hvis personen ikke har bosettingstillatelse, vil et opphold i utlandet på mer enn 6 måneder etter omstendighetene kunne føre til at vilkårene for tillatelsen er bortfalt.»

I denne sammenheng nevner *UDI* at det kan oppfattes som urimelig at det stilles andre og strengere krav for å få anerkjent et ekteskap inngått i utlandet for norske borgere og borgere som er bosatt i Norge, enn for utlendinger med svak tilknytning til riket. Endringene kan oppfattes slik at personer med svak tilknytning til Norge (ikke fast bosatte) får en «fordel» fremfor norske borgere/fast bosatte utlendinger.

6.4 Departementets vurderinger og forslag

6.4.1 Bør det foreslås en regel om at ekteskap som inngås i utlandet av personer under en bestemt alder ikke skal anerkjennes etter norsk rett?

Etter departementets vurdering bør det foreligge gode grunner før man vedtar bestemmelser som medfører at et gyldig inngått ekteskap ikke tilkjennes de rettsvirkninger et ekteskap ellers ville ha. «Haltende ekteskap», dvs. at ekteskapet anses som gyldig i en stat men ikke i en annen, er i utgangspunktet uheldig.

Partene kan ha innrettet seg i lang tid i den tro at det foreligger et gyldig ekteskap. Å betrakte dem som ugifte kan få store negative konsekvenser for dem. Spesielt problematisk kan det være hvis det er født barn i ekteskapet. Et gyldig ekteskap får en rekke rettsvirkninger. At det foreligger et ekteskap kan få betydning for hvem som anses som far til barnet og om partene får felles foreldreansvar.² Videre får ekteskapet betydning for pensjons- og arverettigheter, og for hvordan formuen skal deles ved en eventuell skilsmisse. Ved skilsmisse skal partenes felleseie deles likt, og det er egne regler om underholdsbidrag og rettigheter til felles bolig og innbo. Dersom ekteskapet ikke anerkjennes vil de ovennevnte rettsvirkningene ikke inntre.

En anerkjennelsesbestemmelse kan også vise seg å virke mot sin hensikt. Dersom ekteskapet ikke anerkjennes her i landet, kan det foreligge en risiko for at den mindreårige blir holdt tilbake i, eller sendt tilbake til, det landet hvor ekteskapet ble inngått. Videre, dersom man i en vurdering av om det skal gjøres unntak fra grunnprinsippet vektlegger at partene har barn sammen, kan dette nettopp føre til graviditet i svært ung alder. Dersom man vektlegger hvor lang tid ekteskapet har vart, kan det føre til at ekteskapet blir inngått mye tidligere enn det ellers ville ha blitt.

Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett vedrørende anerkjennelse av utenlandske ekteskap er relativt klar. Så lenge formkravene i inngåelseslandet er oppfylt blir ekteskapet lagt til grunn som gyldig her i landet, med mindre det strider mot ordre public. En endring av dette, særlig

hvis man kombinerer det med en skjønnsmessig unntaksbestemmelse, kan redusere forutberegneligheten og øke usikkerheten knyttet til folks sivilstand. Behovet for en slik regel lar seg heller ikke lett underbygge av statistikk.

På den annen side er det etter gjeldende rett relativt enkelt for en person med tilknytning til Norge å omgå alderskravet i ekteskapsloven. Ordre public-regelen rammer bare de mest ekstreme tilfellene, og er ikke en aktuell bestemmelse om en vil forhindre de mindre omgælsene av alderskravet.

Etter departementets syn er det vesentlig å ha nådd en viss modenhet før ekteskap inngås, for både å kunne stå imot press og for bedre å kunne vurdere hva ekteskap innebærer. En særskilt anerkjennelsesbestemmelse vil dessuten gi et sterkt signal om at ekteskap inngått av barn ikke er akseptabelt i Norge.

En særskilt bestemmelse vil etter departementets vurdering kunne motvirke omgåelse av alderskravet i ekteskapsloven § 1, og dermed forhindre noen tvangsekteskap og barneekteskap, og eventuelt at barn fødes av barn. Det er en sterk presumsjon for at ekteskapet er inngått ved tvang når minst en av ektefellene er under 16 år.³ Det vil være lettere både for den det gjelder og for norske myndigheter å la være å anerkjenne ekteskapet pga. lav alder enn å måtte bevise at ekteskapet er inngått under tvang.

En bestemmelse om minstealder kan også ha en preventiv effekt. Det kan være slik at de som står bak et mulig tvangsekteskap, for eksempel en av partenes foreldre, ikke nødvendigvis ønsker å gifte bort barnet sitt i strid med barnets eget ønske, men føler seg presset av familien til den andre parten til å gjennomføre ekteskapet. Ved å henvise til det norske kravet til ekteskapsalder, og at et ekteskap i strid med dette ikke vil bli anerkjent, vil foreldrene kunne unngå eller motstå dette presset. Den som risikerer å bli tvangsgiftet vil også få muligheten til å «ta tiden til hjelp», der høyere alder, modenhet og utdanningsnivå vil kunne gjøre vedkommende bedre rustet til å stå imot press.

Departementet antar at omgåelse av alderskravet i ekteskapsloven er mest aktuelt i tilfeller der ekteskapet får betydning for retten til oppholdstillatelse. Som nevnt i kapittel 2 gjelder det et 18-årskrav for å kunne få familiegjennforening basert på ekteskap.⁴ Dette fører til at det kan oppstå såkalte «vente-ekteskap», dvs. at de unge blir holdt tilbake i inngåelseslandet til vilkåret om familiegjennforening

² Det er imidlertid forutsatt at hvorvidt en ugyldighet får betydning for «pater est-regelen» (dvs. at barnet ved fødselen får morens ektemann til far) skal avgjøres av en tolkning av barneloven § 3, jf. Ot.prp. nr. 44 (1993-94) s. 15. Hvorvidt pater est-regelen gjelder er noe uklart. Vera Holmøy, Peter Lødrup, «Ekteskapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer» s. 96 mener at «pater est-regelen» gjelder.

³ Dette er også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 29

ning er oppfylt. Å innføre en bestemmelse om at ekteskap som er inngått av personer under 18 år ikke blir anerkjent i Norge, vil kunne føre til at man unngår slike «venteekteskap», fordi et ekteskap inngått før fylte 18 år uansett ikke vil bli anerkjent dersom en av partene hadde en sterk tilknytning til Norge. Imidlertid er det viktig å være oppmerksom på at familiegjenforening kun kan være en av flere grunner til at barn blir utsatt for barne- og tvangsekteskap. Et tvangsekteskap kan, som *Norges Røde Kors* nevner i sin høringsuttalelse, være både en represalie for brudd på familiens normer, og en måte å løse en familiekonflikt på.

Argumentet om at en manglende anerkjennelse medfører at rettsvirkningene av et ekteskap ikke inntreffer, bør etter departementets vurdering ikke lede til konklusjonen om at en mindreårig er bedre stilt som gift enn som ugift. Departementets utgangspunkt er at et barn først og fremst skal beskyttes av de reglene som tar sikte på å verne barnets rett og barnets interesse og ikke først og fremst av ekteskapslovens regler. Barns situasjon er sikret gjennom annet regelverk, først og fremst barnekonvensjon⁵, barneloven og barnevernstenesteloven.

Et eksplisitt alderskrav vil også kunne innebære større forutsigbarhet i forhold til dagens ordre public-regel, mht. hvilke ekteskap som anerkjennes og hvilke som ikke gjør det. Det kan videre virke urimelig at en rettsakt som det etter norsk rett er straffbart å inngå - det å gifte seg med en under 16 år - likevel skal bli tillagt rettsvirkninger her i landet. En særskilt anerkjennelsesbestemmelse vil derfor, i de tilfellene hvor parten(e) er under 16 år, føre til harmonisering med straffeloven § 220.

Departementet har merket seg at ingen av høringsinstansene direkte går i mot forslaget, men enkelte stiller spørsmål ved nødvendigheten og hva som oppnås med det. Departementet er enig med *Likestillingsombudet* i at en neppe vil unngå en stor del av tvangstilfellene ved foreslåtte endring, men en vil trolig avverge noen tilfeller. Med bakgrunn i hvor alvorlig overgrep et tvangsekteskap er, og særlig når det gjelder barn, mener departementet likevel det kan begrunne forslaget, selv om ikke alle tilfeller fanges opp.

Departementet registrer at både *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet* og *Utlendingsnemnda* påpeker at lovforslaget kan legge til rette for polygami. Dette kan skje ved at en part blir betraktet som gift i et land, men ugift i Norge – fordi ekteskapet ikke blir anerkjent - og følgelig kan gifte seg her. Dette medfører at i et tredjeland som anerkjenner det første ekteskapet, vil partene kunne anses å ha begått bigami med de juridiske konsekvenser dette måtte medføre.

Departementet ser at manglende anerkjennelse kan føre til problemstillingen som her fremheves og er en av hovedinnvendingene mot å fra-vike det internasjonalt anerkjente prinsippet; et ekteskap som er gyldig etter det lands rett hvor ekteskapet er inngått, anerkjennes i andre land. Det er her viktig å være klar over at selv om ekteskapet ikke anerkjennes i Norge vil det kunne være gyldig i et annet land. Vedkommende vil da ikke ha mulighet til å gifte seg i Norge før dette ekteskapet er oppløst.

Problemet er imidlertid at norske myndigheter må få kjennskap til at vedkommende anses som gift i et annet land og følgelig etterspørre en ekteskapsattest fra opprinnelseslandet. I mange av tilfellene hvor anerkjennelsesbestemmelsen vil komme til anvendelse vil parten ha en slik sterk tilknytning til Norge at det vanligvis ikke blir aktuelt å be om ekteskapsattest jf. ekteskapsloven § 7 bokstav h. I slike tilfeller vil han eller hun kunne inngå et nytt ekteskap i Norge selv om vedkommende allerede er gift i et annet land. Disse mulige konsekvensene mener departementet langt på vei kan motvirkes ved å legge opp til god informasjon om regelverket. I tillegg må det antas at det vil dreie seg om svært få tilfeller.

Selv om det kan reises innvendinger ønsker departementet å opprettholde forslaget i høringsnotatet slik at det innføres en bestemmelse om at visse ekteskap inngått i utlandet ikke vil bli anerkjent i Norge. Det kan reises spørsmål om en slik regel vil stride mot Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8 (respekt for familielivet) sett i lys av artikkel 14 (forbudet mot diskriminering). Departementet antar at en slik regel ikke vil stride mot disse artiklene all den tid det foreslås at regelen kun får anvendelse hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge og forutsettes å være kjent med regelen. Det vil også være en mulighet for etterfølgende godkjennelse med sikte på å unngå de åpenbart urimelige tilfellene.

For at formålet om å forhindre tvangsekteskap og barneekteskap skal oppnås er det viktig at reglene blir gjort kjent for målgruppene. Departe-

⁴ Forskrift av 21. desember 1990 nr. 1028 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften) § 23 første ledd bokstav a.

⁵ FNs konvensjon av 20. november 1989 om barnets rettigheter ratifisert av Norge 8. januar 1991. Gjennom menneskerettsloven § 2 nr. 4 gjelder denne konvensjonen som norsk rett og er gitt forrang.

mentet vil arbeide videre med å finne fram til effektive måter å gjøre denne regelen kjent på. I den forbindelse kan det vises til at da Sverige fikk en tilsvarende ordning i 2004, ble det laget en egen informasjonsbrosjyre om reglene. Dette sammen med ev. andre tiltak kan også vurderes her.

Departementet har registrert at *Human-Etisk Forbund* påpeker at det er viktig å jobbe med å få til bilaterale avtaler med land som fremdeles ikke krever attest for at ekteskapsvilkårene etter norsk rett er oppfylt. I den forbindelse kan det bemerkes at det nylig er inngått en bilateral avtale mellom Pakistan og Norge. Avtalen trådte i kraft 1. mai 2006. Avtalen går ut på at det skal opprettes et rådgivende utvalg bestående av representanter fra myndighetene i Norge og Pakistan. Utvalget skal blant annet bidra til å sikre menns og kvinners rett til å inngå ekteskap bare når de gir sitt frie og fulle samtykke. Partene er således fast bestemt på å samarbeide for å bekjempe tvangsekteskap, som er forbudt ved lov i begge stater.

6.4.2 Aldersgrensen

I det følgende vil departementet drøfte nærmere hvilken alder partene må ha oppnådd ved ekteskapsinngåelsen, for at ekteskapet skal bli anerkjent i Norge. I høringsnotatet foreslo departementet en aldersgrense på 18 år.

Stortinget har vedtatt alderskravet på 18 år i ekteskapsloven § 1 hva gjelder ekteskap inngått i Norge. Etter departementets oppfatning kan de hensyn som begrunner alderskravet i ekteskapsloven § 1 gjøre seg gjeldende også dersom ekteskapet inngås i utlandet.

I NOU 1986: 2 Innstilling til ny ekteskapslov del I ble det vurdert om aldersgrensen burde settes ned fra 18 år til 17 år. Utvalget kom til, og Stortinget vedtok, at alderskravet på 18 år burde beholdes. Av utvalgets innstilling fremgår det blant annet at :

«(...) ved vurderingen av aldersgrensen [må] den psykiske modenhet tillegges stor vekt. Svært unge mennesker kan ikke forutsettes å ha den erfaring og modenhet som et varig samliv bør bygge på (...) Et argument for – uten hensyn til psykisk modenhet – ikke å sette ekteskapsalderen for lavt, er at det kan vanskeliggjøre den unges utdanning og utvikling å inngå ekteskap i for ung alder. Ikke minst gjelder dette i dag da de unge gjennomgående har en forholdsvis lang utdannelsestid sammenlignet med tidligere tider (...) I det hele vil svært unge mennesker vanligvis ikke ha det økonomiske grunnlag som et samliv bør forutsette om samlivet skal gå godt (...) De nevnte forhold

– manglende modenhet, avbrutt utdanning, dårlig økonomisk grunnlag – kan skape særlige vanskeligheter i de unges samliv og lett lede til skilsmisse. Den høye skilsmisseprosent nettopp i ekteskap inngått av meget unge mennesker, kan tale mot slike ekteskap. (...) For å bli stående ved aldersgrensen 18 år, taler også hensynet til nordisk rettsenhet.» Videre uttaler utvalget at aldersgrensen på 18 år «(...) faller sammen med den alminnelige myndighetsalder, noe som etter utvalgets mening er en naturlig sammenheng».

Etter departementets vurdering er de momenter utvalget la vekt på også av betydning for spørsmålet om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet etter at tilknytning til Norge er etablert. I tillegg til det ovennevnte uttalte utvalget blant annet at «[d]en minstealder som ekteskapsloven fastsetter for inngåelse av ekteskap, vil gi uttrykk for lovgivers syn, og må antas, i alle fall i noen utstrekning, å ha en viss normgivende funksjon».

Ekteskap mellom mindreårige inngås normalt ikke i Norge – heller ikke som følge av dispensasjon fra fylkesmannen. Etter hva departementet er kjent med inngås slike ekteskap som hovedregel i utlandet, og ofte i foreldrenes opprinnelsesland. I praksis kan dette innebære en omgåelse av alderskravet i ekteskapsloven § 1: Når ekteskap ikke kan inngås i Norge på grunn av alderskravet, eller fordi fylkesmannen ikke har dispensert, inngår man det i utlandet i stedet. Denne muligheten for å omgå alderskravet i ekteskapsloven står åpen også for de som i utgangspunktet har etablert seg i Norge og presumptivt skal bli boende her. I tillegg bidrar dette til å opprettholde muligheten for å gifte bort svært unge mennesker, og dermed også til å opprettholde risikoen og muligheten for tvangsgifte. På bakgrunn av dette vil trolig fylkesmannens oversikt over antall henvendelser om dispensasjon fra personer under 18 år ikke tilsvare antall faktiske ekteskap inngått mellom mindreårige.

Dersom en er norsk statsborger eller har domicil i Norge vil vigselsmyndighetene i de fleste land der ekteskapet blir inngått i utgangspunktet undersøke om ekteskapsvilkårene etter norsk ekteskapslovgivning er oppfylt. De fleste land krever at norske statsborgere må ha med seg en ekteskapsattest (*Certificate of no-impediment of marriage*). Av ulike grunner er det imidlertid slik at en rekke land ikke krever denne type dokumentasjon. Årsaken til at enkelte land ikke undersøker hvorvidt ekteskapsvilkårene i Norge er oppfylt, kan blant annet være at ekteskapet inngås i vedkommendes fødeland, slik at ekteskapsvilkårene anses tilfredstilt på bakgrunn av den dokumentasjon som foreligger i det aktuelle landet. Uansett er en bekreftelse fra norske myndig-

heter angående ekteskapsvilkårene ikke et vilkår for at ekteskapet skal legges til grunn som gyldig i Norge. Som tidligere nevnt vurderer man ekteskaps gyldighet etter inngåelseslandets rett, og eventuelt om resultatet av å legge det til grunn ville strid mot ordre public. En norsk statsborger kan derfor inngå ekteskap i utlandet selv om alderskravet i ekteskapsloven § 1 ikke er oppfylt, og uten at fylkesmannen har gitt samtykke. Det samme vil naturligvis også gjelde personer som har tilknytning til Norge gjennom annet enn statsborgerskap, som for eksempel bostettingstillatelse. I slike tilfeller vil de være borgere av hjemlandet, selv om de har domisil i Norge. Myndighetene i angjeldende land vil i disse tilfellene heller ikke ha noen grunn til å undersøke hvorvidt ekteskapsvilkårene i Norge er oppfylt ettersom vedkommende ikke er norsk statsborger.

I Sverige vil et ekteskap som er gyldig inngått i et annet land som hovedregel også være gyldig i Sverige. Barneekteskap og ekteskap inngått under tvang anerkjennes imidlertid ikke i Sverige. Fra 1. mai 2004 regnes derfor et ekteskap inngått for utenlandsk myndighet ikke som gyldig i Sverige, dersom minst en av partene er svensk statsborger eller har domisil i Sverige, og ekteskapsvilkårene i henhold til svensk rett ikke er oppfylt. Etter svensk rett må partene være 18 år for å inngå ekteskap. Et eksempel hentet fra en brosjyre utgitt av det svenske Justitiedepartementet vil illustrere bestemmelsen og dens formål: *Georg er svensk statsborger og bosatt i Sverige. Han ønsker å inngå ekteskap med Hanna som er 16 år og bosatt i x-land. De kan gifte seg i x-land, men ikke i Sverige på grunn av Hannas lave alder. Dersom de gifter seg i x-land vil de ikke regnes som gift i Sverige, heller ikke etter at Hanna har fylt 18 år. Det vil innebære praktiske konsekvenser dersom de regnes som gift i det ene landet men ikke i det andre. Hanna får ikke oppholdstillatelse i Sverige på bakgrunn av ekteskap med Georg. Georg og Hanna kommer frem til at de gjør klokest i å vente med å inngå ekteskap til Hanna er 18 år.*

I samtlige nordiske land er ekteskapsalderen 18 år. Vedrørende andre lands anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet, vises det til kapittel 4.

Argumentene som er anført ovenfor taler for at aldersgrensen for anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge bør settes til 18 år.

En innvending som kan reises mot så høy aldersgrense er at det bør tas i betraktning at man også her i landet i relativt nyere tid har tillatt 15-åringer å gifte seg, dog etter dispensasjon fra fylkesmannen. Dette dreier seg imidlertid om svært få tilfeller og praktiseres ikke på samme måte i dag.

For øvrig fremgår det av motivene til ny ekteskapslov (NOU 1986: 2 del 1) blant annet at

«(...) for helt unge – under 17 år – har dispensasjonspraksis så vidt skjønnes vært svært restriktiv. Dette må være en riktig linje. Det synes å bli i rene unntakstilfelle at ekteskap tiltales i så ung alder. Når det gjelder dispensasjon for unge under 16 år, synes dette vanskelig å kunne forenes med straffelovens bestemmelser om straff for seksuell omgang med barn».

Det forhold at FN-konvensjonen av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap godtar en minstealder for ekteskap på 15 år i nasjonal ekteskapslovgivning, taler også for å sette grensen lavere enn 18 år. Videre kan det vises til at alderskravet i straffeloven § 220 er 16 år og den seksuelle lavalder etter straffeloven § 196 er 16 år.

Departementet er opptatt av å ha en lovgivning som fungerer etter hensikten. I høringsnotatet ble det påpekt at det kan være grunn til å sette aldersgrensen lavere enn 18 år, for eksempel ved 16 år, dersom en 18 års-regel kan vise seg å få utilsiktede virkninger og virke mot sin hensikt. Departementet kan ikke se at noen av høringsinstansene har påpekt noen negative virkninger som gjør det utilrådelig å gå videre med forslaget om 18 års aldersgrense.

Som nevnt under pkt 2.5 gjelder det et 18-årskrav for begge parter for å kunne få familiegjenforening basert på ekteskap. Dersom hensikten med ekteskapsinngåelsen er oppholdstillatelse i Norge vil partene måtte vente til begge har fylt 18 år. I praksis kan dette resultere i såkalte «vente-ekteskap» (se omtale under pkt. 2.5). For en del tilfeller er det imidlertid grunn til å tro at utlendingslovgivningens 18-årskrav i stedet fører til at partene venter med å gifte seg. En alternativ mulighet kunne derfor være å endre utlendingslovgivningen slik at ekteskap som er inngått før fylte 18 år av noen med sterk tilknytning til Norge, ikke danner grunnlag for familiegjenforening. Departementet mener imidlertid at det er bedre å tilpasse ekteskapsloven til utlendingsloven på dette punkt.

Departementet har derfor kommet til at et alderskrav lavere enn 18 år vil kunne legge til rette for fortsatt omgåelse av ekteskapsloven, og således de hensyn som begrunner 18 års-kravet og fylkesmannens dispensasjonsadgang. Videre vil et annet alderskrav enn 18 år opprettholde dagens forskjellsbehandling av like tilfeller. Etter departementets vurdering taler også en 18 års grense for hensynet til å motvirke barneekteskap og tvangsekteskap. Etter en helhetlig vurdering vil departementet foreslå at ekteskap inngått i utlandet ikke

bør anerkjennes dersom ekteskapet ble inngått da en eller begge parter var under 18 år på vigselstidspunktet, og minst en av partene hadde en sterk tilknytning til Norge (se nedenfor).

Denne vurdering er for øvrig hovedsaklig i samsvar med den lovendring som trådte i kraft i Sverige 1. mai 2004.

6.4.3 Nærmere om tilknytningskravet

6.4.3.1 Innledning

Av hensyn til de negative konsekvenser en manglende anerkjennelse av et ekteskap som er gyldig i et annet land kan få, bør en bestemmelse om anerkjennelse etter departementets vurdering begrenses til å gjelde for personer med en betydelig tilknytning til Norge. I høringsnotatet ble det derfor foreslått at en slik anerkjennelsesbestemmelse kun skal få anvendelse for *norske statsborgere eller personer som er fast bosatt (har domisil) i Norge*.

Hvem som er norsk statsborger, fremgår av lov av 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgarrett⁶ og vil i utgangspunktet være enkelt å få klarhet i. Departementet er oppmerksom på at i enkelte tilfeller vil en person til tross for sitt norske statsborgerskap ha liten tilknytning til Norge, vedkommende har for eksempel i lang tid vært bosatt i utlandet. Etter departementets vurdering er imidlertid et norsk statsborgerskap i de fleste tilfeller en klar indikasjon på en sterk tilknytning til Norge. I de tilfeller tilknytningen til Norge er svak til tross for norsk statsborgerskap, kan det være mulig å søke etterfølgende godkjenning av ekteskapet jf. punkt 9.3.

Videre vil et tilknytningskrav være at en person er bosatt i Norge. Med bosatt menes her at vedkommende har domisil her. Personen må da faktisk bo her, og ha til hensikt å fortsatt bli boende her.

Avgrensningen av bopelskriteriet kan ofte by på tvil. Selv om en person regnes som bosatt i Norge i forhold til en eller flere regler, betyr ikke det at vedkommende er bosatt i alle andre relasjoner. En person kan for eksempel anses som bosatt i henhold til folkeregisteret, men ikke i henhold til straffelovens regler. Men det forhold at en person er bosatt her i en relasjon, kan være et argument for at vedkommende er bosatt her også i andre forbindelser, og argumentet er sterkere jo flere relasjoner vedkommende anses bosatt her i.

⁶ Stortinget vedtok en ny lov om norsk statsborgerskap (statsborgerskapsloven) den 8. juni 2005. Ot. prp. nr. 41, Innst. O. nr. 86 og Besl. O. nr. 88 (2004-2005). Den nye loven erstatter lov 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgarrett.

Departementet vil nedenfor redegjøre for hvordan tilknytningskravet er løst i straffeloven, tvistemålsloven og i internasjonal privatrett og redegjøre for hvordan departementet mener det skal løses i forhold til dette lovforslaget.

6.4.3.2 Straffeloven

Det fremgår at straffeloven § 220 kommer til anvendelse ved ekteskap som blir inngått *i utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende person* jf. straffeloven § 12 nr. 3 bokstav a. I en kommentarutgave til straffeloven⁷ uttales det følgende i forhold til begrepet «noen i Norge hjemmehørende person»:

«Dette omfatter personer med bopel i Norge uten å være norsk statsborger. Avgrensningen av bopelskriteriet kan ofte by på tvil. Som utgangspunkt må det kreves opphold av en viss varighet og at vedkommende har til hensikt i alle fall for en tid å bli boende i landet. Fra rettspraksis kan det vises til Rt. 1946 s. 35, 1947 s. 69 og 1948 s. 1141.»

6.4.3.3 Tvistemålsloven

Tvistemålsloven § 419 a⁸ angir norske domstolars kompetanse i ekteskapsaker, og representerer både en utvidelse og en presisering i forhold til det som følger av de alminnelige regler. Kompetansegrunnlagene etter tvistemålsloven gjelder ikke når annet er fastsatt ved overenskomst med fremmed stat. Slik overenskomst er inngått mellom de nordiske land⁹ og for politiske flyktninger følger spesielle regler av konvensjon 28. juli 1951. De viktigste kompetansegrunnlag i tvistemålsloven § 419 a er i nr. 1 og nr. 2 som bygger på henholdsvis saksøktets og saksøkers bopel når sak reises. I nr. 2 kreves det at saksøker i tillegg til å ha bopel her enten må ha bodd her de siste to år, eller tidligere har hatt bopel her. Dette kravet ble innført for å hindre at noen skaffer seg en fiktiv bopel her og således kunne

⁷ Magnus Matningsdal og Anders Bratholm, *Straffeloven Kommentaarutgave, Første Del. Almindelige Bestemmelser 2.* utg., (2003)

⁸ I forbindelse med behandlingen av ny tvistelov vedtok Stortinget at de særlige prosessreglene om ekteskapsaker som nå er i tvistemålsloven kapittel 28 flyttes til ekteskapsloven kapittel 5. Tvistemålsloven § 419 a foreslås inntatt som ny § 30 b i ekteskapsloven. Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om meklings og rettergang i sivile tvister (tvisteloven), Innst. O. nr. 110 (2004-2005) og Besl. O. nr. 99.

⁹ Konvensjon 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonalprivatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll, endret ved overenskomster 26. mars 1953, 3. november 1969, 20. november 1973 og 25. februar 2000.

reise ekteskaps sak her. Det er domisilbegrepet i den internasjonale privatrett, ikke den internasjonale prosessrett, som er lagt til grunn i tvistemålslovens § 419 a.

6.4.3.4 Domisil-begrepet i internasjonal privatrett

Domisil-begrepet i den internasjonale privatrett faller ikke sammen med bopelsbegrepet på andre rettsområder, eksempelvis i prosessretten og skatteretten. I prosessen er bopelen viktig for å bestemme verneetinget, men man vil gjerne nøye seg med en mindre fast tilknytning når det gjelder verneeting enn når det gjelder krav til bopel i andre relasjoner. Det følger av tvistemålsloven¹⁰ § 18 at man har verneeting der man har bopel. Hensynet bak reglen er at det skal være minst mulig byrdefullt for saksøkte å forsvare seg. Det vil følgelig være enklest om man saksøkes der man faktisk bor, og slipper å reise bort for å ivareta sine interesser. Man har verneeting der man *faktisk bor*. Å konstantere hvor en person faktisk bor vil imidlertid ikke være tilstrekkelig for å avgjøre om han eller hun har domisil i landet.

I sin kjerne har domisilbegrepet et objektivt og et subjektivt element. Holmøy/Lødrup¹¹ omtaler dette slik:

«Når det gjelder erverv av domisil, kreves som hovedregel at vedkommende person faktisk må ha bosatt seg i landet, og han/hun må ha til hensikt å bli der varig. Mer eller mindre ubestemte tanker om en gang å flytte, er uten betydning. En innvandrer vil således kunne erverve domisil i Norge selv om han skulle ha tanker om å ende sine dager i sitt gamle fedreland.

Ellers er det en alminnelig oppfatning at domisilbegrepet, gir, og bør gi, rom for å ta hensyn til omstendighetene i det enkelte tilfelle.

Internasjonalt synes det å være en tendens til objektivisering av det subjektive element i domisilbegrepet, bl.a. slik at det ikke spørres etter den enkeltes hensikt, men etter hva personer i tilsvarende situasjon typisk må forutsettes å ville. I tråd med dette legges det vesentlig vekt på objektive momenter som bolig, arbeid, familie.»

Thue¹² omtaler det blant annet på følgende måte:

¹⁰ Lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august 1915 nr. 6.

¹¹ Vera Holmøy og Peter Lødrup, Ekteskapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer, 2. utgave 2001, side 47.

¹² Helge J. Thue, Internasjonal privatrett. Personrett, familierett og arverett, Oslo 2002.

«I norsk rett har vi ingen legaldefinisjon av domisilbegrepet. Begrepets innhold er sedvanerettslig fastlagt. Det har de tradisjonelle to elementene: Fysisk tilstedeværelse i et land og *vilje – intensjon* til å forbli der (animus remanendi).

I tillegg til disse to elementene må det også kreves at oppholdet i det nye landet er frivillig; en utenlandsk straffange får ikke domisil i fengselslandet på grunn av langvarig fengselsopphold. Derimot kreves det ikke at man frivillig har valgt å reise fra sitt forrige hjemland. Flyktninger kan erverve domisil i det land de har valgt å flytte til.»

«Domisilbegrepets element faktisk opphold er i prinsippet lett å konstatere. Er man innenfor landets grenser, er kravet oppfylt.»

Når det gjelder hva som ligger i kravet til vilje (animus) eller intensjon om å bli i landet skriver Thue at det er vanskelig å formulere det generelt og isolert. Han skriver at selv om kravet er varig opphold, kan ikke det forstås som at viljen må dekke det å bli i landet bestandig. Thue mener at et slikt krav vil være høyst urealistisk overfor andre enn gamle mennesker. Poenget er at man vil ha det landet man flytter til som sitt hjemland.

«Den mest treffende karakteristikk av hva som ligger i kravet om varighet, får man derfor ved å uttrykke det negativt; man må ikke ha konkrete planer om å ville forlate landet. «mer eller mindre ubestemte tanker om en gang å flytte, er uten betydning.»»

6.4.3.5 Forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses å være fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår

Med hjemmel i ekteskapsloven § 7 bokstav h er det utarbeidet en egen forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkårene.¹³ Dersom vedkommende blir ansett som fast bosatt i Norge blir vedkommende utelukkende vurdert etter norsk rett og må ikke legge frem «ekteskapsattest» fra hjemlandet etter ekteskapsloven § 7 bokstav h. Når en ser bort fra utlendinger som har fått status som politiske flyktninger, bygger forskriftene stort sett på domisilbegrepet i den alminnelige internasjonale privatrett.

¹³ Forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår, 5. november 1992 nr. 979. Det vises for øvrig til Barne- og familiedepartementets rundskriv Q-18/2004 Ekteskapsloven § 7 bokstav h – dokumentasjon fra utenlandske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge.

Etter nevnte forskrifts § 1 anses utenlandske statsborgere med bosettingstillatelse som fast bosatt i Norge. For utenlandske statsborgere med oppholdstillatelse som kan danne grunnlag for bosettingstillatelse, må det foretas en skjønnsmessig vurdering av om personen kan anses som fast bosatt, jf. forskriften § 2. Det skal blant annet legges vekt på utlendingens tilknytning til Norge, hvor lenge vedkommende har hatt opphold i Norge, om han/hun har til hensikt å bli boende, om utlendingen har nær familie i Norge, fast arbeid m.v. For utlendinger som har status som politiske flyktninger, skal ekteskapsvilkårene prøves utelukkende etter norsk rett og det gjelder derfor ikke noe dokumentasjonskrav for disse, jf. forskriften § 3.

6.4.3.6 Hva skal ligge i fast bosatt- begrepet

Etter departementets vurdering bør man ta utgangspunktet i domisil- begrepet i den internasjonale privatrett når man skal avgjøre om en person er bosatt i Norge. Samme tilknytningskrav er i hovedsak valgt i straffeloven § 220 om straffbarhet ved inngåelse av ekteskap med noen under 16 år og den svenske bestemmelsen om anerkjennelse, jf. pkt. 4.1.

Det må følgelig skilles mellom det å kun ha et opphold i landet og det å være bosatt. For å være bosatt må det ha skjedd en bostedsforrykning. I dette ligger at man har sitt faste tilknytningspunkt til oppholdslandet. I tillegg må vedkommende ha til hensikt å bli boende i landet, og oppholdet må være frivillig. Det kan være naturlig å se hen til forskriften som er omtalt i punkt 6.5.3.5 ved vurderingen av om en person er fast bosatt/har domisil i Norge

Departementet registrerer at *Utlendingsdirektoratet (UDI)* ser behov for at kriteriet «fast bosatt i Norge» blir nærmere presisert, da det kan være flere forståelser av kriteriet. *UDI* viser til at en mulig forståelse er hvor personen er registrert i folkeregisteret. I medhold av folkeregisterforskriften § 1 første ledd regnes opphold av minst 6 måneders varighet som bosetting, selv om oppholdet er midlertidig. Etter departementets vurdering kan man derfor ikke vektlegge at vedkommende er registrert i Det sentrale folkeregister for å få klarlagt om vedkommende har domisil her.

Utenlandsk statsborger med bosettingstillatelse anses i henhold til forskriften å være fast bosatt i Norge og den samme forståelse er naturlig å legge til grunn her.

Dersom utenlandsk statsborger har en oppholdstillatelse som kan danne grunnlag for boset-

tingstillatelse/permanent oppholdstillatelse kan vedkommende etter en skjønnsmessig vurdering bli ansett som fast bosatt i Norge. I forskriften er det listet opp enkelte kriterier som det skal legges vekt på. Den samme vurdering er det naturlig blir lagt til grunn i relasjon til hvorvidt en person skal anses som fast bosatt og følgelig ha en så sterk tilknytning til Norge at de foreslåtte anerkjennelsesreglene kommer til anvendelse.

Dersom en person derimot har en oppholdstillatelse som ikke danner grunnlag for bosettingstillatelse vil vedkommende i henhold til forskriften ikke bli å anse som fast bosatt i riket. Vedkommende blir da ikke ansett for å ha en så sterk tilknytning til Norge og følgelig vil ikke den foreslåtte anerkjennelsesregelen komme til anvendelse. Dette til tross for at enkelte tillatelser, som *UDI* påpeker, kan fornyes fram til samlet opphold på 4 år¹⁴ og at endringene kan oppfattes slik at personer med svak tilknytning til Norge får en «fordel» fremfor de med en sterk tilknytning til Norge. Departementet vil minne om at den internasjonalt aksepterte hovedregelen, som også legges til grunn i Norge, er at et ekteskap som er gyldig etter det lands rett hvor ekteskapet er inngått, anerkjennes i andre land. Begrunnelsen for denne regelen er at det er svært problematisk om man anses som gift i et land og ugift i et annet land. Eventuelt å bli ansett som gift med X etter et lands rett og med Y etter et annet lands rett. I tillegg medfører ekteskap en rekke rettigheter. Dersom et ekteskap som er gyldig inngått i utlandet ikke anerkjennes i Norge, står partene uten de rettighetene de ellers ville hatt. Det foreslås nå regler som fraviker fra dette prinsippet. For å forsvare et slikt unntak må det kreves at den ene ev. begge parter har en sterk tilknytning til Norge.

Departementet har merket seg at *Skattedirektoratet* uttaler at en konsekvens av dette forslaget vil være at det åpnes for å anerkjenne polygami for personer som er registrert bosatt i norsk folkeregister på midlertidig basis, for eksempel personer med oppholdstillatelse som ikke kan danne grunnlag for bosettingstillatelse. Til dette vil departementet bemerke at i henhold til utlendingsloven er det regler som tar sikte på å forhindre at bigamiforhold finner sted her i landet. Dersom en person var lovlig gift med to personer før han eller hun kom til Norge, kan kun ett av ekteskapene danne grunnlag for familiegjenforening. Dersom vedkommende

¹⁴ Dette fremgår av utlendingsforskriften §§ 4 og 4a. Dette gjelder bl.a. arbeidstakere i ideelle /humanitære virksomheter, ansatte i utenlandske statselskaper, misjonærer, journalister, fredskorpsansatte.

hadde opphold her i landet da han eller hun inngikk ekteskap nummer to vil bare den første ektefellen bli regnet som ektefelle.¹⁵ En person vil heller ikke etter forslag til lovendring kunne stå registrert med mer enn en ektefelle.

På denne bakgrunn opprettholder departementet forslaget om at det tas utgangspunkt i domisilbegrepet i den internasjonale privatrett ved vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt. Ved vurderingen av hva som kreves for å være fast bosatt er det naturlig å se hen til forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår. I de tilfeller der en eller begge parter er under 18 år mener departementet at også foreldrenes tilknytning til riket kan få en viss betydning ved vurderingen av parten eller partenes tilknytning.

6.4.4 Oppsummering

På bakgrunn av drøftelsene i punkt 6.4.1 til 6.4.3 og positiv tilbakemelding fra høringsinstansene opprettholder departementet forslaget om at det tas inn en ny bestemmelse i ekteskapsloven. Den går ut på at et ekteskap inngått i utlandet ikke vil bli anerkjent dersom

1. ekteskapet ble inngått da en eller begge parter var under 18 år, og
2. minst en av partene var norsk statsborger eller var fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet.

Justisdepartementet har bemerket at det er uheldig å lovfeste unntak fra en ulovfestet hovedregel. For å imøtekomme dette foreslås det at hovedregelen i norsk internasjonal privatrett blir lovfestet. Dette for å gjøre lovverket mer tilgjengelig. Dette kan for eksempel gjøres slik at det går klart fram av ekteskapsloven at et ekteskap inngått i utlandet anerkjennes her i riket, såfram ekteskapet er gyldig inngått i vigsellandet.

Departementets forslag til bestemmelse om anerkjennelse følger av forslaget til ny § 18a i ekteskapsloven.

¹⁵ Retten til opphold for ektefeller er fastsatt i utlendingsforskriften § 23 første ledd bokstav a. Bestemmelsen lyder:

«Som nærmeste familiemedlemmer, jfr. § 22 regnes:

- a) ektefelle. Begge parter må være over 18 år, med mindre ekteskapet er inngått i Norge. Det er et vilkår at ektefellene skal bo sammen. Den som får opphold i riket etter å ha inngått lovlig ekteskap med flere, kan bare regne én som ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med mer enn en, kan bare regne den første ektede som ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med én som er gift, kan ikke regne vedkommende som ektefelle»

6.5 Lovbestemt nedre grense for fylkesmannens dispensasjonsadgang

6.5.1 Innledning/ Forslaget i høringsnotatet

Fylkesmannen kan gi dispensasjon fra 18-årskravet hvis det foreligger «særlige grunner». Om det nærmere innholdet i denne vurderingen vises det til pkt. 2.2.2. Dispensasjonsadgangen praktiseres svært restriktivt, jf. oversikten i kapittel 5 og det gis i dag *så og si* aldri dispensasjon der partene er under 17 år.

I høringsnotatet foreslo departementet 16 år som absolutt nedre grense for når fylkesmannen kan gi dispensasjon fra 18-årskravet i ekteskapsloven. Selv om dispensasjonsregelen praktiseres strengt, kan en nedre grense innebære større forutberegnelighet for mulige søkere og ha en viktig signaleffekt. En slik regel vil også være forenlig med straffelovens regler om straffbarhet for ekteskapsinngåelse med noen under 16 år, og den seksuelle lavalder.

Det ble i høringsnotatet signalisert at det fortsatt skal føres en restriktiv praksis med hensyn til når det innvilges dispensasjon fra 18-årskravet.

6.5.2 Høringsinstansenes syn

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget er positive. Ingen av høringsinstansene er imot forslaget, men *Utlendingsdirektoratet* stiller spørsmål ved nødvendigheten av å lovfeste dette. Grensen vil uansett følge av straffelovgivningen. En lovfesting av en 16-årsgrense kan da oppfattes som et signal om at det er mulig å inngå ekteskap ved 16 årsalder, hvilket ikke vil være i samsvar med fast praksis hos fylkesmannen.

Kirkerådet uttaler:

«Kirkerådet ser det som viktig at det er satt en absolutt nedre aldersgrense for inngåelse av ekteskap. Det at tillatelse til å inngå ekteskap ikke skal gis dersom en eller begge parter er under 16 år, samsvarer både med straffeloven om straffbarheten av å inngå eller medvirke til inngåelse av ekteskap med noen under 16 år, og med presumsjonen om at ekteskap inngått av en part under 16 år å regne som barneekteskap.»

Den katolske kirke i Midt-Norge viser til at det i høringsnotatet uttales at et ekteskap der partene er 11 - 12 år ved inngåelsen klart ikke vil kunne anerkjennes i Norge. Følgende siteres fra uttalelsen:

«Denne oppfatning har støtte i Den katolske kirkes kanoniske rett som operer med 16 år for menn og 14 år for kvinner som laveste alder for

gyldig ekteskapsinngåelse (jf. CIC, kan. 1083, § 1). Samtidig åpnes det for lokalt å fastsette en høyere aldersgrense for tillatt ekteskapsinngåelse (jf. § 2) Dertil pålegges sjelehyrdene «å avlede de unge fra ektevigsel for den alder der man etter områdets skikk pleier å inngå ekteskap» (kan. 1072). Ut fra dette støtter vi både en restriktiv lovgivning og en restriktiv praksis med hensyn til hva staten skal tillate og godkjenne av ekteskapsalder, enten det gjelder inngåelse i Norge eller for norske statsborgere eller andre med bopel i Norge.»

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet skriver at en slik regel vil være en kodifisering av gjeldende praksis og vil samsvare med straffelovens regler om straffbarhet for ekteskapsinngåelser med noen under 16 år og den seksuelle lavalder.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus:

«Slik praksis er i dag, er sannsynligheten svært liten for at fylkesmannen vil gi dispensasjon for ekteskapsalder i tilfelle der en av partene er under 16 år. Fylkesmannen støtter forslaget om å lovfeste denne praksisen, slik at det ikke skal være mulig å gi en slik dispensasjon.»

Fylkesmannen i Buskerud uttaler:

«Dette vil i større grad også harmonere med dagens praktisering av bestemmelsen ved embetet som viser at det så godt som aldri blir gitt dispensasjon når en eller begge parter er så unge som 16 år.»

6.5.3 Departementets vurdering og forslag

På bakgrunn av støtten fra høringsinstansene ønsker departementet å følge opp forslaget om at 16 år skal være absolutt nedre grense for når fylkesmannen kan innvilge dispensasjon fra 18-års kravet for å inngå ekteskap.

Som omtalt under kapittel 5.9 har Barne- og likestillingsdepartementet fått en oversikt fra alle landets fylkesmenn over dispensasjonssøknader fra 18-årskravet i perioden 2000-2006. I denne aktuelle perioden er det kun mottatt søknad fra en person under 16 år. Søknaden ble avslått.

En lovbestemt nedre grense på 16 år for fylkesmannens dispensasjonsadgang vil være forenlig med straffelovens regler om straffbarhet for ekteskapsinngåelser med noen under 16 år og den seksuelle lavalder. Selv om dette kun vil være en kodifisering av gjeldende rett ser departementet

ikke bort fra at bestemmelsen vil ha en viss signaleffekt. Den vil også skape forutberegnelighet for mulige søkere.

Departementet følger opp forslaget ved å endre ekteskapsloven § 1.

6.6 Ekteskap inngått for norske myndigheter uten at dispensasjon er gitt

For å kunne inngå ekteskap etter norsk rett er hovedregelen at partene må ha fylt 18 år, jf. pkt. 2.2.1. Unntaksadgangen praktiseres strengt, og som regel gis det ikke dispensasjon der den ene eller begge er under 17 år. Et ekteskap inngått av noen under 18 år uten at dispensasjon er blitt gitt, vil likevel, som redegjort for under punkt 2.2.4, bli ansett som et gyldig ekteskap.

Departementet mener det er svært viktig at det finnes effektive tiltak som kan forebygge at ekteskap med barn finner sted. Som nevnt i pkt. 2.2.1 ble det fra 1. oktober 2004 innført obligatorisk borgerlig prøving av ekteskapsvilkårene, som skal foretas av folkeregisteret. Vigsels utført i Norge vil ikke være gyldig uten at det foreligger gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret. Intensjonen bak denne endringen er blant annet å få bukt med de problemer som er avdekket mht. brudd på ekteskapsloven og manglende rutiner i forbindelse med prøvingen. En slik omlegging kan på en effektiv måte forhindre at det foretas vigsels av barn. Det skal ikke være mulig å få utstedt en prøvingsattest fra folkeregisteret dersom dispensasjon fra 18-årsregelen ikke foreligger. Skulle dette mot formodning skje, vil dette skyldes en feil.

I høringsnotatet ble det diskutert hvorvidt gjeldende norsk lovgivning skulle suppleres med en ugyldighetsregel for ekteskap inngått i strid med alderskravet i ekteskapsloven § 1. Departementet konkluderte med at dagens regelverk om prøving av ekteskapsvilkårene er tilstrekkelig for å unngå at det inngås ekteskap med mindreårige i Norge. Det ble også vist til at det foreslås en lovbestemt nedre grense for når fylkesmannen kan gi dispensasjon fra 18-årskravet.

Ingen av høringsinstansene har kommentert dette. På denne bakgrunn opprettholdes standpunktet som er redegjort for ovenfor.

7 Forslag for å forhindre ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder

7.1 Innledning

Ved ekteskapsinngåelse etter norsk rett må begge parter være tilstede under vigselen. Etter prinsippene i norsk ulovfestet internasjonal privatrett godtas stedfortrederekteskap som er inngått etter utenlandsk rett dersom dette er i samsvar med inngåelseslandets ekteskapslovgivning. I dette kapitlet foreslås en innstramming av dette, slik at i de tilfellene hvor minst en av partene er norsk statsborger eller er bosatt i Norge, vil et ekteskap inngått ved stedfortreder ikke bli anerkjent i Norge. Hovedhensynet bak forslaget er å forhindre omgåelse av ekteskapsloven og å redusere risikoen for tvangsekteskap.

7.2 Bakgrunn

I brev av 8. august 2003 ba Utlendingsnemnda (UNE) om daværende Barne- og familiedepartement sitt syn på hvorvidt ekteskap inngått i utlandet ved stedfortreder, hvor den ene parten er bosatt i Norge på vigselstidspunktet, er gyldig etter norsk rett. Bakgrunnen for henvendelsen var at Utlendingsnemnda syntes å ha merket en økning i antallet søknader om familiegjenforening på grunnlag av slike ekteskap. Barne- og familiedepartementet svarte i brev av 15. september 2003 at ekteskap inngått ved stedfortreder er et spørsmål om *form*, og det da følger av norsk internasjonal privatrett at det er reglene i det landet hvor ekteskapet inngås, som må legges til grunn. Slike ekteskap legges derfor som hovedregel til grunn som gyldig i Norge. Et unntak er der inngåelsen strider mot vår rettsfølelse, såkalt «ordre public». Barne- og familiedepartementets svar bygger på en langvarig tolkningspraksis. Saken førte til en del omtale i media, hvor det ble reist spørsmål om dagens hovedregel også skal gjelde for ekteskap inngått av norske statsborgere eller personer som er bosatt i Norge.

I forbindelse med registrering av ekteskap i folkeregisteret, godtar folkeregisteret stedfortrederekteskap basert på erklæringsfullmakt, men ikke

basert på valgfullmakt, se punkt 2.3.2. (I følge Håndbok i folkeregistrering må folkeregisteret kreve dokumentert at det er foretatt en vigsel i utlandet. Dette gjelder imidlertid bare i de tilfellene hvor det er snakk om å endre sivilstatus som allerede er registrert. Ved første gangs registrering i folkeregisteret vil det parten eller partene opplyser om sivilstand bli lagt til grunn.) Departementet har blitt kjent med at det i praksis er svært vanskelig å skille mellom erklæringsfullmakt og valgfullmakt. En sontring krever en nøye og konkret vurdering av den enkelte fullmakt, og vil særlig volde problemer i stater hvor troverdigheten til de opplysninger som fremgår av offentlige dokumenter, er liten. Dette gjelder særlig land med manglende infrastruktur. Departementet har også blitt kjent med at parter har blitt ufrivillig viet gjennom ordningen med fullmektigekteskap. Noen holdepunkter for å fastslå at dette er utbredt praksis foreligger imidlertid ikke.

Utlendingsmyndighetene legger Barne- og likestillingsdepartementets vurdering til grunn ved avgjørelsen av hvorvidt stedfortrederekteskap skal kunne danne grunnlag for familiegjenforening. Dersom ekteskapet er inngått i henhold til inngåelseslandets ekteskapslovgivning, herunder at ekteskapsinngåelsen ikke strider mot ordre public, jf. pkt. 1.3 ovenfor, anerkjennes ekteskapet etter norsk internasjonal privatrett. Et ekteskap inngått ved stedfortreder vil derfor kunne danne grunnlag for familiegjenforening.

7.3 Forslaget i høringsnotatet

Ved ekteskapsinngåelse etter norsk rett må begge parter være tilstede under vigselen. I enkelte land kan ekteskap inngås ved hjelp av stedfortreder, og slike ekteskap blir i utgangspunktet anerkjent i Norge. I høringsnotatet ble det argumentert for og mot å anerkjenne slike ekteskap i de tilfellene hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge. Etter en helhetsvurdering der hovedvekten har vært lagt på hensynet til å forhindre ekteskapsinngåelser uten at det nødvendige samtykke fore-

ligger og omgåelse av bl.a. ekteskapsloven ble det konkludert med å foreslå en innstramming. Den medfører at der minst en av partene er norsk statsborger eller er fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet vil et ekteskap inngått ved stedfortreder ikke bli anerkjent i Norge.

I høringsnotatet redegjorde departementet også for tre mulige alternativer til ovenfor nevnte forslag. Et mulig alternativ er å innføre et krav om at det må foreligge tillatelse av en norsk offentlig myndighet på forhånd, for eksempel hos fylkesmannen, folkeregisteret eller Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. En slik regel ville likne dispensasjonsadgangen fra 18-årskravet etter ekteskapsloven § 1 annet ledd. Et annet alternativ kan være å stille strengere krav til hvordan fullmakten skal fremgå, for eksempel at den må gis på et eget skjema med bevitelse av norsk offentlig myndighet. Begge disse alternativer ble i høringsnotatet avvist av departementet da de ble vurdert å kunne være tungvinte å gjennomføre i praksis. Personlig oppmøte og søknadsprosedyrer vil kunne føre til omfattende merarbeid for forvaltningen.

Et tredje alternativ som ble redegjort for i høringsnotatet, var å endre utlendingslovgivningen slik at et stedfortrederekteskap som er inngått av noen med sterk tilknytning til Norge, ikke danner grunnlag for familiegjennforening. Ekteskapet vil likevel bli anerkjent. En slik regel vil kunne forhindre omgørelser av utlendingslovgivningens familiegjennforeningsregler, og vil også kunne forebygge tvangsekteskap. Ved at ekteskapet likevel anerkjennes, unngår man en del av de negative konsekvensene som det er pekt på tidligere. Dette alternativet samsvarer til dels med forslaget i «NOU 2004:20 Ny utlendingslov» om at ekteskap inngått ved fullmektig ikke skal anerkjennes som grunnlag for familieetablering.¹ Departementet ønsket imidlertid heller ikke å gå videre med dette forslaget.

7.4 Høringsinstansenes synspunkter

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om dette forslaget støtter det. Det gjelder *Kommunal- og regionaldepartementet*, *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*, *Utlendingsdirektoratet*, *Barneombudet*, *Likestillingsombudet*, *Skattedirektoratet*, *Politidirektoratet*, *Fylkesmannen i Oslo og Akershus*,

¹ I NOU 2004: 20 foreslår utvalget at man i et nytt regelverk markerer et skille mellom de reelle gjennforeningstilfellene (familiegjennforening) og de tilfellene som gjelder søknad om opphold for å etablere et samliv med ny ektefelle (familieetablering). Som samlebegrep for familiegjennforenings- og familieetableringstilfellene, foreslås begrepet «familieinnvandring».

Fylkesmannen i Buskerud, *Fylkesmannen i Vest-Agder*, *Fylkesmannen i Aust-Agder*, *Kirkerådet*, *Den Katolske Kirke i Midt-Norge*, *Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn*, *Landsorganisasjonen i Norge (LO)*, *Kontaktutvalget mellom innvandrerebefolkningen og myndighetene (KIM)*, *Juss-Buss*, *Norges Røde Kors*, *Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner*, *Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere*, *Norsk Barnevern Samband*, *Norsk Kvinnesaksforening* og *Human-Etisk Forbund*.

Utlendingsdirektoratet (UDI) har flere saker som gjelder stedfortrederekteskap til behandling hvert år, og ser en tendens til at antall stedfortrederekteskap er økende. Dette gjelder også søkere fra land hvor det tradisjonelt sett ikke er vanlig å inngå ekteskap med fullmektig. Fra uttalelsen siteres:

«Både mannen og kvinnen kan være representert ved fullmektig under ekteskapsinngåelsen. Det er vanlig at den ene av ektefellene oppholder seg i Norge når ekteskapet blir inngått. I de fleste tilfellene er det ikke oppgitt hvorfor parten bosatt i Norge ikke selv deltok under vielsen. Ofte reiser samme person på ferie til hjemlandet både før og etter ekteskapsinngåelsen, og har således ikke vansker med å besøke hjemlandet.

Det er grunn til å tro at flere av dem som inngår ekteskap ved stedfortreder velger å gjøre dette for å unngå en kostbar reise til hjemlandet. Enkelte kan også ha forpliktelser i riket, som jobb og familie, som gjør at det oppfattes som problematisk å reise fra Norge.»

UDI viser til at i noen tilfeller inngås ekteskap med stedfortreder fordi herboende ektefelle ikke kan returnere til hjemlandet, for eksempel fordi han eller hun er flyktning. I de tilfellene man av sikkerhetsmessige grunner ikke kan returnere til hjemlandet for å gifte seg, påpeker *UDI* at paret alternativt har mulighet til å inngå ekteskap i et tredjeland eller i Norge ved at parten kan søke om såkalt «forlovedetillatelse» jf. utlendingsforskriften § 24 første ledd bokstav a.

UDI mener at i noen tilfeller er det grunn til å tro at ekteskap inngås med stedfortreder for lettere å kunne få innvilget tillatelse på uriktig grunnlag. Det kan for eksempel være enklere å tilbakedatere en vigselattest, slik at ekteskapet fremstår som inngått flere år i forveien. Hensikten kan være å omgå kravet om underhold i og med det ikke stilles krav til underholdsevne når referansepersonen i Norge har bosettingstillatelse og ekteskapet har vart i minst tre år.

UDI mener også at stedfortrederekteskap kan gjøre det lettere å få innvilget tillatelse på uriktig

grunnlag. Dette fordi utlendingsmyndighetene får begrenset mulighet til å foreta en helhetlig vurdering av om partene har inngått et reelt ekteskap når ikke begge er tilstede under vielsen. UDI antar også at ekteskap inngått med stedfortreder kan bidra til økt risiko for å bli giftet bort ufrivillig, for eksempel ved å bli giftet bort i utlandet uten å være klar over det.

«... Det gjelder tilfeller hvor referansepersonen befinner seg i Norge og er uvitende om ekteskapsinngåelsen, men også når referansepersonen befinner seg i landet hvor ekteskapet inngås, men allikevel blir giftet bort ved stedfortreder. Dette er ikke upraktisk for eksempel i forbindelse med mer eller mindre frivillige ferieturer til familiens hjemland...

Direktoratet har forsøkt å sikre notoriteten av stedfortrederekteskap, samt å motvirke tvang ved å kreve skriftlig fullmakt fra herboende ektefelle datert før ekteskapsinngåelsen. Direktoratet ønsket opprinnelig at fullmakten skulle være stemplet av notarius publicus. I praksis har det vært vanskelig å få fremlagt slike fullmakter. Søkere har rapportert tilbake til UDI at enkelte notarius publicus ikke ønsker eller har kapasitet til å bidra til utstedelse av slik fullmakt. Mange er heller ikke klar over at utlendingsmyndighetene krever skriftlig fullmakt, da de kun har basert seg på de formkrav vigsler i hjemlandet har oppgitt. Et annet forhold er at personer som utsettes for tvangsekteskap, også kan bli tvunget til å utstede fullmakt til ekteskapsinngåelse.»

UDI ser videre behov for en presisering av begrepet «stedfortrederekteskap». Erfaring fra enkelt saker viser at enkelte land har en tradisjon for at ekteskap inngås ved stedfortreder for bruden, men at bruden er til stede i samme rom eller i rommet ved siden av. Det bør tas stilling til om dette karakteriseres som stedfortrederekteskap. UDI har så langt ikke lagt til grunn at det er et stedfortrederekteskap i de tilfeller der bruden er tilstede i rommet ved siden av. UDI mener at man fremdeles bør anerkjenne vigsler der en kvinne representeres i tråd med hjemlandets formkrav, forutsatt at hun selv også er tilstede under vigselen. Det bør foretas en grensedragnings mellom representasjon under vielsen og stedfortrederekteskap. Det bør kreves at kvinnen, eller evt. mannen, oppholder seg i en viss nærhet til selve vigselsstedet.

Den Katolske kirke i Midt-Norge støtter en streng lovgivning på dette området og uttaler:

«Det heter at ekteskapsinngåelse ved erklæringsfullmakt er tillatt i de katolskpregede stater i Europa og Latin-Amerika. Det er riktig at dette på katolsk hold prinsipielt godtaes fordi ekteskapsinngåelse i utgangspunktet er et kon-

traktsforhold. Men Kirken ikke bare stiller strenge formkrav i slike tilfeller (jf kan. 1105), men er dessuten meget restriktiv med å tillate slik praksis (jf kan. 1071, § 1, nr. 7). De siste praktiske eksempler på dette skriver seg vel fra Annen verdenskrig der soldater ved fronten ved stedfortreder giftet seg med hjemmeværende forlovede og derved blant annet kunne sikre henne en mulig enkepensjon om krigshendelsene skulle gjøre dette aktuelt. Følgelig støtter vi en streng lovgivning på dette området.»

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) finner det mest tilrådelig å støtte departementets forslag. Støtten gis med et forbehold. Kontaktutvalget mener departementet har for smalt fokus. De vil påpeke den manglende drøftingen av situasjonen for folk fra krigsområder – som i gitte tilfeller kan gjøre det meget vanskelig å kunne være til stede ved eget giftemål. Det vil heller ikke finnes noen myndighet å søke om utreisevisum hos, langt mindre ha enkel tilgang til å bevege seg fritt i landskap og over landegrenser. Like fullt kan det være aktuelt å inngå ekteskap med tanke på gjenforening i roligere tider. Kontaktutvalget mener følgelig at departementet må ha et unntakspunkt i ekteskapsloven som i helt spesielle tilfeller kan åpne for stedfortreder med skriftlig fullmakt.

Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner støtter forslaget, men påpeker at det er viktig at ektepar som inngår stedsfortrederekteskap uten viten om forbud, og da spesielt deres eventuelt fødte barn får tilstrekkelig rettsvern i Norge.

Norsk Innvandrersforum støtter kun forslaget hvor en av partene er under 18 år. Voksne mennesker bør få velge å inngå ekteskap ved stedfortreder selv om det ikke er vanlig i Norge.

Ekteskap inngått per telefon hvor den ene personen befinner seg Norge blir ikke anerkjent i Norge. Enkelte høringsinstanser bl.a. *Den Katolske kirke i Midt-Norge* og *Utlendingsdirektoratet* ønsker å få dette regulert i ekteskapsloven.

Ingen av høringsinstansene har kommentert de alternative forslagene som ble skissert i høringsnotatet.

7.5 Departementets vurderinger og forslag

7.5.1 Rettslig utgangspunkt

Som det fremgår av kapittel 2 om gjeldende rett, stiller ekteskapsloven krav om at begge ektefelle er til stede hos vigsler samtidig. Dersom vilkåret ikke overholdes anses ekteskapet for ikke inngått/ugyldig. Når det gjelder ekteskap som inngås i utlandet, skal de formkrav som følger av inn-

gåelseslandets rett legges til grunn, jf. reglene om norsk internasjonal privatrett. Dette innebærer at ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder i land som tillater dette, som hovedregel anerkjennes i Norge.² Dette gjelder selv om en av ektefellene oppholdt seg i Norge da ekteskapet ble inngått.

Det er en absolutt betingelse for at ekteskapet skal anerkjennes at begge partene selv har gitt sitt samtykke. Dersom det ikke foreligger samtykke vil ekteskapet være i strid med norsk rettsfølelse (ordre public) og FN-konvensjonen av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap.

7.5.2 Tilknyningskrav

Departementet mener det er en prinsipiell forskjell på om ekteskapet er inngått før eller etter at hovedpersonen har fått tilknytning til Norge. Ekteskap inngått ved stedfortreder før personen har fått tilknytning til Norge vil som regel være et etablert forhold som partene har hatt beskyttelsesverdig grunn til å innrette seg etter. Slike ekteskap bør derfor anerkjennes her, forutsatt at stedfortrederekteskap tillates etter inngåelseslandets ekteskapslovgivning. Både formelle og materielle vilkår vil her følge fullt ut av annen lovgivning enn norsk. Det avgjørende er imidlertid hva partene selv opplyser om sivilstand når de ankommer landet (deklarasjonsprinsippet). Dette medfører at myndighetene ofte ikke får kjennskap til at partene har inngått ekteskapet ved stedfortreder.

Eventuelle endringer i anerkjennelsesreglene bør derfor begrenses til tilfeller der en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge når ekteskapet blir inngått. Det bør her oppstilles samme tilknytningskrav som i forslaget vedrørende ekteskap med mindreårige, jf. kapittel 6. Det vil si at minst en av partene må være norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet. Når det gjelder det nærmere innholdet i tilknytningskravet vises det til drøftelsen i pkt. 6.4.3.

7.5.3 Argumenter for og mot å anerkjenne stedfortrederekteskap

Departementet ser at det er flere argumenter som kan tale for å opprettholde dagens regel om at stedfortrederekteskap inngått i utlandet som hovedregel anerkjennes etter norsk rett. Et viktig hensyn er å unngå såkalte «haltende ekteskap», dvs. at et ekteskap som er gyldig inngått i ett land, ikke god-

tas som gyldig i et annet. «Haltende ekteskap» anses generelt som uheldig, både av hensyn til partene selv, som har behov for å innrette seg på at de er gift, og av hensyn til eventuelle barn som er født i ekteskapet. En manglende anerkjennelse av ekteskapet kan også få konsekvenser for arv, underholds krav, sosiale ytelser m.m. En mulighet for etterfølgende anerkjennelse kan imidlertid begrense slike urimelige utslag, jf. kapittel 9.

Et annet argument for å bevare dagens regel om anerkjennelse er hensynet til reglene i norsk internasjonal privatrett. Disse bygger på langvarig europeisk rettstradisjon, som mange europeiske land har innrettet seg etter. Flere av disse landene godtar bruk av stedfortrederekteskap, jf. pkt. 2.3.2, og det vil foreligge en forventning om at slike ekteskap godtas i Norge.

Det kan videre hevdes at antall inngåtte stedfortrederekteskap ikke er omfattende nok til at man bør innføre en lovbestemmelse som medfører at slike ekteskap ikke blir anerkjent. Etter det departementet kjenner til foreligger det ingen statistikk som viser hvor utbredt ekteskap inngått ved stedfortreder er. Selv om omfanget av stedfortrederekteskap ikke lar seg tallfeste konkret, har imidlertid utlendingsmyndighetene merket en tendens til økning i antallet søknader om familiegjeningforening på grunnlag av slike ekteskap.

Noen vil hevde at hensynet til lange avstander og store kostnader taler for å anerkjenne stedfortrederekteskap. Dette kan for eksempel gjelde personer med tilknytning til Norge som ønsker å inngå ekteskap med noen i opprinnelseslandet. For de fleste søkergruppene vil det imidlertid være uproblematisk å dra til hjemlandet eller et naboland for å inngå ekteskapet. Behovet for å benytte stedfortreder ved ekteskapsinngåelsen er derfor som utgangspunkt liten. Dette viser seg også ved at parten som er bosatt i Norge ofte reiser på ferie til hjemlandet eller et naboland både før og etter ekteskapsinngåelsen. Dersom det imidlertid skulle være forhold som gjør at vedkommende ikke kan reise til hjemlandet for å inngå ekteskap, for eksempel personer som er forfulgt i hjemlandet, kan det søkes familiegjeningforening for å inngå ekteskapet i Norge, jf. utlendingsforskriften § 24 første ledd bokstav a. Etter at ekteskap er inngått kan det gis tillatelse til familiegjeningforening med ektefelle på vanlig måte. Hensynet til kostnader og lange avstander bør derfor etter departementets syn tillegges liten vekt.

Departementet har registrert at *Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM)* i sin høringsuttalelse mener at situasjonen for folk fra krigsområder kan være slik at gitte

² Kun erklæringsfullmakt godtas, dvs. at fullmektigen er gitt fullmakt til å opptre på vegne av den ene parten, og ikke til å velge ektefelle, såkalt valgfullmakt. Se for øvrig beskrivelsen i pkt. 2.3.2.

tilfeller kan gjøre det meget vanskelig for enkelte å være tilstede ved eget giftemål. Videre vises det til at situasjonen kan være slik at det heller ikke vil finnes noen myndighet å søke om utreisevisum hos, langt mindre ha enkel tilgang til å bevege seg fritt i landskap og over landegrensene. Like fullt kan det være aktuelt å inngå ekteskap med tanke på gjenforening i roligere tider. *KIM* mener følgelig at ekteskapsloven må ha et unntak som i helt spesielle tilfeller kan åpne for stedfortreder med skriftlig fullmakt.

Departementet har vurdert om det bør innføres en mulighet for godkjennelse i forkant for å inngå stedfortrederekteskap, men har kommet til at dette ikke er hensiktsmessig fordi det vil omfatte svært få tilfeller. Dersom situasjonen er slik som beskrevet av *Kontaktutvalget mellom innvandrerebefolkningen og myndighetene (KIM)* vil departementet imidlertid anta at det vil være en situasjon som kan berettigede til etterfølgende godkjennelse av ekteskapet.

Departementet har merket seg at *Mira ressursenter for innvandrere og flyktningkvinner* påpeker at det er viktig at ektepar som inngår stedfortrederekteskap uten viten om forbud, og spesielt deres eventuelt fødte barn, får tilstrekkelig rettsvern i Norge. Til dette vil departementet bemerke at ekteskap inngått ved stedfortreder *før* en eller begge parter fikk en sterk tilknytning til Norge ikke vil omfattes av dette forslaget. Dette forslaget gjelder for ekteskap inngått ved stedfortreder *etter* at en eller begge parter har fått en sterk tilknytning og følgelig må forutsettes å ha satt seg inn i norsk ekteskapslovgivning. Manglende kunnskap om norsk lovgivning vil ikke være unnskyldelig i disse tilfellene. Som tidligere nevnt ønsker departementet i forbindelse med innføring av reglene å få laget informasjonsbrosjyre etc. for at reglene skal bli godt kjent i miljøene hvor det er tradisjon/aktuelt å inngå ekteskap ved hjelp av stedfortreder. Når partene får kunnskap om at ekteskap inngått på denne måten ikke vil bli anerkjent i Norge legger departementet til grunn at partene vil velge å inngå ekteskapet på en måte som blir anerkjent her i riket.

Det kan også hevdes at i stedet for å la være å anerkjenne ekteskapet, kan man forsøke å avhjelpe eventuelle negative følger på andre måter. Dette kan for eksempel gjøres ved å sørge for større kontroll av måten fullmakten avgis på. Det fremgår imidlertid av UDIs høringsuttalelse at det har vært vanskelig å få dette til. Uansett er det viktig å være oppmerksom på at personer som utsettes for tvangsekteskap også kan bli tvunget til å utstede fullmakt til ekteskapsinngåelse.

En eventuell lovendring vil kunne få begrenset praktisk betydning, da vurderingen av om partene er gift eller ikke som hovedregel baserer seg på det partene selv oppgir, uten krav om dokumentasjon (deklarasjonsprinsippet).³ I de tilfellene hvor en person anses for å ha tilknytning til landet, men uten å være folkeregistrert, vil det være liten mulighet for å oppdage stedfortrederekteskap. Dersom partene skal endre sin folkeregistrerte sivilstatus stiller folkeregisteret dokumentasjonskrav. I forhold til søknad om familiejenforening på bakgrunn av ekteskap stiller også utlendingsmyndighetene krav om dokumentasjon. Det kan være et problem at i en rekke tilfeller inngås fullmektigekteskap i land hvor det er problemer knyttet til dokumentasjon og hvor det ikke er klarhet verken i forhold til hvilke formkrav som gjelder eller i forhold til hvilke formkrav som er fulgt.

Det er flere tungtveiende hensyn som taler for å endre dagens regel slik at stedfortrederekteskap inngått av noen med sterk tilknytning til Norge, ikke anerkjennes i Norge. Det er nærliggende å anta at ekteskap som inngås ved bruk av stedfortreder øker faren for tvangsekteskap og ekteskap uten samtykke. Manglende samtykke og frivillighet kamoufleres enklere for vigsler når ikke begge brudefolkene er tilstede. Kravet til begges tilstedeværelse bidrar til å sikre at ekteskapet inngås frivillig.

Dagens sonndring mellom de to fullmaktstypene «erklæringsfullmakt», som godtas, og «valgfullmakt», som ikke godtas, er også vanskelig å trekke.⁴ En slik grensedragnings krever for det første en konkret vurdering av den enkelte fullmakt. Det kan videre være lett å kamouflere noe som en erklæringsfullmakt mens det egentlig er tale om en fullmakt til å *velge* ektefelle (valgfullmakt). Selv om erklæringsfullmakt godtas, kan det imidlertid i mange tilfeller være vanskelig å avdekke manglende samtykke.

Departementet registrerer at *UDI* ser behovet for en presisering av begrepet «stedfortrederekteskap». Direktoratet viser til at enkelte land har en tradisjon for at ekteskap inngås ved stedfortreder for bruden, men at bruden er til stede i samme rom eller i rommet ved siden av. *UDI* har så langt ikke lagt til grunn at det er et stedfortrederekteskap i de tilfeller der bruden er tilstede i rommet ved siden av. I likhet med *UDI* mener departementet at man fremdeles bør anerkjenne vigsler der en kvinne representeres i tråd med hjemlandets formkrav,

³ Gjelder når partene ikke allerede er registrert i folkeregisteret.

⁴ Jf. pkt. 2.3.2

forutsatt at hun selv også er tilstede under vigselen. Det bør foretas en grensedragnings mellom representasjon under vielsen og stedfortreder-ekteskap. Det bør kreves at kvinnen, eller ev. mannen, oppholder seg i en viss nærhet til selve vigselstedet.

Departementet har videre merket seg at *UDI* mener at stedfortreder-ekteskap i enkelte tilfeller kan gjøre det lettere å få innvilget oppholdstillatelse uten at kravene til bl.a. underhold og at ekteskapet må være reelt dvs. ikke et såkalt proforma-ekteskap er oppfylt. Til dette vil departementet bemerke at selv om det er grunn til å anta at det er tale om et såkalt «proformaekteskap», har det vært lagt til grunn at de som ønsker vigsel i Norge, har krav på dette når de ellers fyller ekteskapsvilkårene, og kravene til prøving, herunder ekteskapsattest, er tilfredsstillende. Etter norsk rett har det aldri vært noen prøving av hvilket motiv brudefolkene har hatt for å gifte seg, og til alle tider har ekteskap kommet i stand med andre motiv enn kjærlighet. Fra 1. januar 1995 ble imidlertid ekteskapsloven endret slik at det nå kreves at en utenlandsk statsborger må ha lovlig opphold i Norge på vigselstidspunktet for å kunne inngå ekteskap her i landet. Hensikten med lovendringen var å motvirke såkalte proformaekteskap for å få opphold i riket. Dersom dette forslaget til lovendring vil forhindre omgåelser av utlendingsloven vil det imidlertid være positivt.

Forskjellen fra telefonekteskap, som ikke godtas etter norsk rett, er heller ikke så stor. Som det fremgår av pkt. 2.3.2 godtas stedfortreder-ekteskap fordi dette er undergitt formalia med hensyn til fullmakter og lignende, mens en vigsel foretatt via telefon er mindre formell. Felles for de to måtene å inngå ekteskap på er imidlertid at brudefolkene ikke er tilstede sammen under vigselen. I enkelte saker kan det også være uklart om det foreligger et telefonekteskap eller et stedfortreder-ekteskap, fordi vigselen kan være en kombinasjon. Likheter mellom de to formene og uklar grensedragnings

mellom dem, taler for at man heller ikke godtar stedfortreder-ekteskap.

Departementet vil også vise til at dansk og finsk rett som hovedregel ikke anerkjenner utenlandske stedfortreder-ekteskap, jf. kapittel 4.

Departementet ser at det foreligger argumenter både for og mot å beholde dagens regel, men på bakgrunn av ovennevnte drøftelse og støtten fra høringsinstansene opprettholdes forslaget om at ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder, der minst en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet, ikke skal anerkjennes etter norsk rett. Dette ut fra en helhetsvurdering der hovedvekten har vært lagt på hensynet til å forhindre ekteskapsinngåelser uten at det nødvendige samtykke foreligger og ytterligere omgåelser av ekteskapsloven. En slik regel vil også kunne motvirke omgåelser av utlendingslovgivningens regler om familiegjennforening for ektefelle. Et ekteskap inngått ved stedfortreder vil ikke danne grunnlag for familiegjennforening. Departementets forslag vil samsvare med forslaget i «NOU 2004:20 Ny utlendingslov», om at ekteskap inngått ved fullmektig ikke anerkjennes som grunnlag for familieetablering (men kan gi grunnlag for familieinnvandring dersom de øvrige vilkårene for familiegjennforening er oppfylt).

Departementets forslag til bestemmelse om anerkjennelse av stedfortreder følger av forslaget til ny § 18a i ekteskapsloven.

Ekteskap inngått per telefon hvor den ene personen befinner seg i Norge blir ikke anerkjent i Norge. Ved ekteskapsinngåelser per telefon der den ene part opptrer i Norge, anses vigselssermonien for delvis å foregå i Norge. Formkravene etter ekteskapsloven § 11, blant annet at begge må være tilstede samtidig må derfor oppfylles. Enkelte høringsinstanser ønsker å få regulert i ekteskapsloven at heller ikke telefonekteskap anerkjennes. Slik forslag til ny § 18a i ekteskapsloven er utformet fremgår det at heller ikke telefonekteskap anerkjennes.

8 Forslag for å motvirke polygame ekteskap

8.1 Innledning

Etter norsk rett kan man kun være gift med en person av gangen. Det er straffbart å inngå ekteskap med flere personer. Et tidligere ekteskap må følgelig være oppløst ved skilsmisse eller død før et nytt ekteskap kan inngås. I en del land er imidlertid flergifte/polygami tillatt. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk internasjonal privatrett, men rettstilstanden i norsk rett er noe uklar.

8.2 Gjeldende rett

I ekteskapsloven § 4 står det at:

«Ingen kan inngå ekteskap så lenge et tidligere ekteskap eller registrert partnerskap består».

Loven slår fast prinsippet om det monogame ekteskapet. Dette betyr at ingen som er gift kan inngå nytt ekteskap før det tidligere ekteskapet er opphørt ved skilsmisse eller ved at den ene er død. Dette forbudet mot flergifte gjelder for alle. Det betyr at personer som kommer fra kulturer der bigami er lovlig ikke vil bli hørt med dette dersom de ønsker å være gift med flere enn en person.

Der et ekteskap er inngått i strid med ekteskapsloven § 4, kan dette ekteskapet oppløses etter regelen i ekteskapsloven § 24. I disse tilfellene kan oppløsningen av ekteskapet skje hurtigere enn det som følger av de vanlige reglene om separasjon og skilsmisse. Dersom ingen av partene reiser sak om oppløsning etter § 24, bestemmer loven at fylkesmannen skal reise sak. Dersom sterke grunner taler for det kan fylkesmannen likevel bestemme at sak ikke skal reises.

Straffeloven setter også forbud mot bigami. Dette forbudet følger av straffelovens § 220 annet ledd, som lyder:

«Den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven §§ 3 eller 4, eller som inngår partnerskap i strid med partnerskapsloven § 2 første ledd, jf ekteskapsloven § 3, eller partnerskapsloven § 2 første ledd annet punktum, straffes med fengsel inntil 4 år. Var den andre ekte-

fellen eller partneren uvitende om at ekteskapet eller partnerskapet var inngått i strid med de nevnte reglene, kan fengsel i inntil 6 år anvendes. Medvirkning straffes på samme måte.»

Ordet bigami er ikke nevnt i bestemmelsen, men det henvises til ekteskapsloven § 4 som inneholder et forbud mot bigami. Den som bryter forbudet kan straffes med fengsel inntil 4 år, og inntil 6 år når den andre ektefellen ikke var klar over at det dreide seg om bigami.

Overtredelse av straffebudet er også straffbart etter norsk rett når handlingen er foretatt i utlandet jf. strl. § 12 nr. 3 og nr. 4. Dette gjelder når norsk statsborger eller person som er hjemmehørende i Norge reiser til utlandet og inngår et ekteskap i strid med ekteskapsloven § 4. Det gjelder også hvor handlingen er foretatt av utlending i utlandet. Det at norsk strafferett anvendes på handlinger begått utenfor Norge, betyr ikke at norsk straffemyndighet kan utøves utenfor landets grenser. Politi, påtalemyndighet og domstolene kan bare operere innenfor landets grenser.

8.3 Forslag i høringsnotatet

I høringsnotatet bad departementet om høringsinstansens synspunkter på om det bør innføres en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven, som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift, ikke skal anerkjennes i Norge dersom en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge.

Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens monogamiske prinsipp.

8.4 Høringsinstansenes synspunkter

Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, Utlendingsdirektoratet (UDI), Skattedirektoratet, Likestillingsombudet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Vest- Agder, Fylkesmannen i Aust- Agder, Kirke-

rådet, Den Katolske Kirke i Midt-Norge, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Landsorganisasjonen i Norge (LO), Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), Juss-Buss, Norges Røde Kors, Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner, Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Barnevern Samband og Norsk Kvinnesaksforening går inn for å innføre en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift, ikke skal anerkjennes i Norge dersom en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge.

Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner sine erfaringer tilsier at polygame ekteskap forekommer i Norge. Senteret støtter forslaget, men ønsker å understreke behovet for rettsvern for de kvinner og barn som blir offer for denne tradisjonen. Fra uttalelsen siteres:

«Det er etter MiRA-Senteret syn beklagelig at kvinner og barn som ufrivillig blir rammet av polygami, ikke får den rettsvernet de bør ha. Spesielt vil en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven ramme barn fra ektefelle to ved familiegjenforening. *MiRA-Senteret tillater seg derfor å foreslå at kvinner og barn som er rammet av polygame ekteskap, må ha rett og mulighet til å søke om oppholdstillatelse, enten gjennom familie gjenforening eller på humanitært grunnlag. Dette bør etter MiRA-Senteret syn spesielt gjelde retten til familiegjenforening med far, for barn med ektefelle to.* Videre bør barns rett til gjenforening med mor rangere over bestemmelsen om at *kun ett av ekteskapene danner grunnlag for familie gjenforening.*»

Utlendingsdirektoratet mener det vil være hensiktsmessig at det innføres en særskilt bestemmelse som medfører at polygame ekteskap ikke anerkjennes i Norge.

Utlendingsdirektoratet uttaler videre:

«I henhold til utlendingsforskriftens § 23 første ledd bokstav a, kan den som har opphold i riket og inngår ekteskap med mer enn en, kun regne den først ektede som ektefelle. Dette betyr at man ikke kan få innvilget tillatelse med ektefelle når det inngås polygamt ekteskap i utlandet. Dersom det først inngåtte ekteskap senere oppløses, har man lagt bigamiektenskapet til grunn som gyldig i utlendingsrettslig forstand.

I den senere tid har direktoratet sett en økning i antall bigamiektenskap inngått av personer bosatt i riket. Herboende referanse er ofte registrert gift i Norge når nytt ekteskap inngås i utlandet. I noen tilfeller er herboende

separert når nytt ekteskap inngås, mens det i andre tilfeller ikke har blitt tatt rettslige skritt for å få oppløst det første ekteskapet når nytt ekteskap inngås. Det søkes altså om familieetableringstillatelse mens det foreligger ekteskapshindringer. Søknaden er til behandling i den perioden som herboende venter på endelig skilsmisse fra første/forrige ektefelle. Det kan synes som om noen bigamiektenskap inngås nettopp for å kunne «spare tid», slik at referansen ikke behøver å vente på skilsmisse før nytt ekteskap etableres.»

Justisdepartementet, som støtter forslaget, uttaler:

«Hensynet til å hindre omgåelse av forbudet mot polygami i ekteskapsloven § 4 og det korresponderende straffebudet i straffeloven § 220 annet ledd, kan tale for å lovfeste et forbud mot anerkjennelse av ekteskap nr. 2 osv. En forutsetning også her må imidlertid være at minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet.»

Norsk Innvandrereforum støtter ikke forslaget. De mener det er vanskelig å overprøve andre lands lovgivning på dette området. Og skriver videre:

«Samtidig vil vi støtte gjeldende lovgivning som innebærer at kun et av ekteskapene kan danne grunnlag for familiegjenforening. Videre at første ektefellen vil bli regnet som ektefelle hvis vedkommende hadde opphold her i landet da han /hun inngikk ekteskap nr. to. Vi mener at det er en riktig balansegang mellom norsk og andre lands lovgivning på dette området.»

Human-Etisk Forbund mener det ikke er hensiktsmessig å lage en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven mot polygami.

8.5 Departementets vurderinger og forslag

I Norge er det svært vanskelig å inngå ekteskap dersom tidligere ekteskap består. Dersom noen av brudefolkene tidligere har vært gift, må det i forbindelse med prøvingen av ekteskapsvilkårene legges fram bevis for at dette ekteskapet er opphørt ved død, skilsmisse eller oppløsning. Dette gjelder ikke hvis skilsmissen eller dødsfallet er registrert i folkeregisteret. Utenlandsk skilsmissebevilning eller dom må først godkjennes av fylkesmannen. Godkjenning er som regel ikke nødvendig ved bevilning eller dom fra et annet nordisk land. Tilsvarende gjelder for den som tidligere har inngått registrert partnerskap.

En kartlegging¹ departementet har foretatt viser at i de tilfeller det har forekommet ekteskap i strid med bigamiforbudet er dette som regel basert på rene misforståelser, eksempelvis at vigsleren trodde at separasjonsbevilling er det samme som en skilsmissebevilling. Fra 1. oktober 2004 ble prøvingen av ekteskapsvilkårene overført til folkeregistrene. Et ekteskap som inngås uten gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret vil ikke være gyldig. Formålet med å innføre obligatorisk borgerlig prøving av ekteskapsvilkårene var bl.a. å sikre en bedre og mer ensartet kontroll av ekteskapsvilkårene. Den styrkede kontrollen vil blant annet kunne forhindre bigamiekteskap.

Norske myndigheter kan ikke forhindre at bigamiekteskap inngås i andre land, men de kan forhindre at utlendinger får opphold i landet på grunnlag av bigamiekteskap. I innvandringslovgivningen er det regler som tar sikte på å forhindre at bigamiforhold finner sted her i landet. Dersom en person var lovlig gift med to personer før han eller hun kom til Norge, kan kun ett av ekteskapene danne grunnlag for familiegjenforening. Dersom vedkommende hadde opphold her i landet da han inngikk ekteskap nummer to vil bare den første ektefellen bli regnet som ektefelle.²

Barne- og likestillingsdepartementet har blitt kjent med at personer som har sterk tilknytning til Norge i en del tilfeller inngår ekteskap i opprinnelseslandet til tross for at vedkommende allerede er registrert som gift i Norge. Det å inngå ekteskap nummer to er straffbart og ekteskapet vil ikke danne grunnlag for familiegjenforening. Hvorvidt et slikt ekteskap er gyldig i Norge går ikke direkte fram av noen lovgivning. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk rett. Spørsmålet er imidlertid om man må nekte å anerkjenne et slikt ekteskap fordi resultatet av en slik anerkjennelse vil stride mot vår alminnelige rettsfølelse (såkalt

ordrepublic). I juridisk litteratur³ uttales det at hvis en gift person er bosatt i landet og inngår ekteskap nr. 2 under et besøk i et annet land, kan det være grunn til å anse dette ugyldig, og det selv om siste ekteskap gyldig inngås i hans eller hennes opprinnelige hjemland.

Både hensynet til å hindre omgåelse av forbudet mot polygami i ekteskapsloven § 4 og det korresponderende straffebudet i straffeloven § 220 annet ledd, taler for å lovfeste et forbud mot anerkjennelse av ekteskap nr. 2. Dette vil også avklare rettstilstanden. Også her må det være en forutsetning at minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet. For nærmere omtale av tilknytningskravet vises til redegjørelsen punkt 6.4.3. En slik tydeliggjøring vil kunne ha en preventiv effekt, samtidig som det ikke bør ses bort fra symbolverdien av en slik bestemmelse.

Det som kan tale mot å innføre en slik regel er at ekteskap inngått i Norge i strid med bigamiforbudet ikke vil være ugyldige jf. ekteskapsloven § 16. Det stilles imidlertid krav om at slike ekteskap blir oppløst jf. ekteskapsloven § 24. Det fremgår av fjerde ledd at retten til å oppløse ekteskapet er falt bort dersom det tidligere ekteskapet er blitt oppløst. Det er med andre ord kun så lenge det består to ekteskap at man har rett til å oppløse ekteskap etter § 24. Ved bigamiekteskap inngått i Norge har det etter hva departementet er kjent med sjelden vært aktuelt for fylkesmannen å anlegge sak. Dette fordi den bigamiske ektefelle har blitt oppfordret til å ordne opp. Dette har så skjedd ved at første ekteskap har blitt oppløst ved skilsmisse. Slik departementet vurderer det, er det ikke behov for å endre ekteskapsloven § 16, da § 24 anses tilstrekkelig for å hindre polygame ekteskap i Norge.

Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner er opptatt av rettsvernet til kvinner og barn som blir rammet av polygami. Til dette vil departementet bemerke at retten til oppholdstillatelse på bakgrunn av familiegjenforening eller på humanitært grunnlag må avgjøres på bakgrunn av den til enhver tid gjeldende utlendingslovgivning. Det gjøres i den forbindelse oppmerksom på at det i løpet av høsten 2007 vil komme forslag til ny utlendingslov.

Et problem i forhold til reguleringen av bigami er at mange av de tilfellene som blir kalt bigami ikke er polygame ekteskap, i og med at det ikke er bigami i strid med forbudet i ekteskapsloven § 4.

¹ I 1999 gjennomførte Barne- og familiedepartementet en kartlegging av omfanget av bigami i Norge registrert ved fylkesmannsembetene. Denne er omtalt i Ot. prp. nr. 103 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m. side 13.

² Retten til opphold for ektefeller er fastsatt i utlendingsforskriften § 23 første ledd bokstav a. Bestemmelsen lyder: «Som nærmeste familiemedlemmer, jfr. § 22 regnes: a) ektefelle. Begge parter må være over 18 år, med mindre ekteskapet er inngått i Norge. Det er et vilkår at ektefellene skal bo sammen. Den som får opphold i riket etter å ha inngått lovlig ekteskap med flere, kan bare regne en som ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med mer enn en, kan bare regne den første ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med en som er gift, kan ikke regne vedkommende som ektefelle»

³ Vera Holmøy og Peter Lødrup, *Ekteskapsloven og enkelte andre lover med kommentarer*, 2. utgave 2001 side 52.

Det dreier seg om polygam praksis som ikke er forbudt i Norge. Det er ikke forbudt å leve sammen med sin fraskilte ektefelle i tillegg til en eventuell ny ektefelle. At partene i et fraskilt forhold i mange tilfeller «føler» seg som gift, er ikke med på å forandre at de rettslig sett er å betrakte som skilt i Norge.⁴

På bakgrunn av høringsrunden synes det som om flertallet av høringsinstansene støtter innføringen av en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal aner-

kjennes i Norge, dersom en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Departementet vil derfor tilrå at forslaget følges opp.

Departementets forslag til anerkjennelsesregel følger av forslaget til ny § 18a i ekteskapsloven.

⁴ I en del tilfeller kan det også være slik at partene gifter seg i hjemlandet og tar ut skilsmisse i Norge uten at dette registreres i hjemlandet. Den ene parten inngår et nytt ekteskap og lever deretter sammen med begge. I slike tilfeller er parten etter norsk rett kun gift med den ene, men gift med begge etter hjemlandets rett.

9 Unntak

9.1 Innledning

De tre forslagene som er omtalt i kapittel 6-8 vil innebære et unntak fra grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett om at ekteskap som er gyldig inngått i utlandet anerkjennes i Norge.

For enkelte par kan det få alvorlige negative konsekvenser at ekteskapet som er gyldig i inngåelseslandet ikke blir anerkjent i Norge. For å avhjelpe dette foreslår departementet i dette kapitlet en mulighet for etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet dersom sterke grunner taler for det.

9.2 Forslag i høringsnotatet

9.2.1 Unntak fra alderskravet og kravet om at begge parter må være tilstede

Ettersom en manglende anerkjennelse av ekteskapet kan få store negative konsekvenser for partene, ble det i høringsnotatet vurdert og konkludert med at det bør være en mulighet til en etterfølgende godkjenning av ekteskapet dersom det foreligger sterke grunner for å anerkjenne ekteskapet.

Siden lovendringene som foreslås har til hensikt bl.a. å motvirke tvangsekteskap/referere seg til situasjoner hvor det utøves tvang, ble det påpekt i høringsnotatet at det er særlig nødvendig å vurdere potensialet for at eventuelle unntaksbestemmelser kan innebære en risiko for ytterligere overgrep i omgåelseshensikt. Det er ikke mulig å se bort fra at for eksempel et unntak for parter som har eller venter barn sammen vil kunne innebære en risiko for at kvinnen blir presset inn i et ufrivillig svangerskap. Tilsvarende vil et unntak for de tilfeller hvor partene har bodd sammen en viss tid, kunne skape en risiko for tilbakeholdelse i opprinnelseslandet mot sin vilje.

Det ble i høringsnotatet argumentert med det at man har dispensasjonsadgang nasjonalt taler for at det også bør være mulig å gjøre unntak for utenlandske ekteskap inngått av noen under 18 år. I høringsnotatet mente departementet at unntaksadgangen bør begrenses til å gjelde tilfeller der partene er mellom 16 og 18 år. Forslaget innebærer at et utenlandsk ekteskap som er inngått av personer

under 16 år etter at en eller begge parter har fått en sterk tilknytning til Norge aldri vil bli anerkjent.

I høringsnotatet ble det uttalt at hvorvidt det bør gjøres unntak vil måtte bero på en konkret helhetsvurdering. Etter departementets syn kunne blant annet følgende momenter være relevante i vurderingen av om det foreligger «sterke grunner» for å anerkjenne ekteskapet:¹

- Partene har betydelig sterkere tilknytning til vigselslandet enn til Norge. Dette kan for eksempel være tilfelle dersom parets eneste tilknytning til Norge består av et norsk statsborgerskap for en av partene og vedkommende i lang tid har vært bosatt i vigselslandet. I slike tilfeller kan det være at man ikke har hatt samme forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning.
- Det foreligger et tilfelle som ville ha gitt grunnlag for dispensasjon fra fylkesmannen, dersom ekteskapet hadde vært inngått etter norsk rett
- Dersom det foreligger opplysninger som viser at en manglende anerkjennelse av ekteskapet vil kunne få andre sterke negative konsekvenser for ekteparet.
- Det er lang tid siden vigselen, og partene har innrettet seg på at de er gift.

I høringsnotatet ble det vurdert som hensiktsmessig å utforme unntaksbestemmelsen i tråd med bestemmelsen om etterfølgende godkjenning av ugyldige ekteskap i ekteskapsloven § 16 annet ledd (omtalt under pkt. 2.2.3). En etterfølgende godkjenning vil innebære at rettsvirkningene av ekteskapet løper fra vigseltidspunktet.²

9.2.2 Unntak ved polygame ekteskap

I kapittel 8.3 vurderes det hvorvidt det skal innføres en regel i ekteskapsloven som sier at ekteskap inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge der-

¹ Til dels samme momenter er relevante i unntaket etter Lag 1904:26 om vissa internationelle rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap § 8a, jf. prp. 2003/04:48 s. 32-33.

² Det samme er lagt til grunn ved godkjenning etter E § 16 annet ledd, jf. Holmøy/Lødrup s. 94.

som minst en av partene er norsk statsborger eller bosatt i Norge.

I høringsnotatet ble høringsinstansene anmodet om å komme med synspunkter på hvorvidt ekteskap nr. 2 i enkelte tilfeller likevel skal godkjennes som gyldig. Slike tilfeller vil være der ekteskap nr. 1 opphører ved død og/eller skilsmisse.

9.2.3 Avgjørelsesmyndighet

I høringsnotatet foreslås det at myndigheten til å gi etterfølgende dispensasjon legges til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Direktoratet har erfaring med etterfølgende godkjenning av ugyldige norske ekteskap i medhold av ekteskapsloven § 16 annet ledd.

Et alternativ som ble diskutert, men forkastet, var at dette gjøres av de ulike offentlige myndigheter der det er relevant i forbindelse med den prejudisielle vurderingen av ekteskapets gyldighet som allerede gjøres i dag. En slik beslutning vil imidlertid ikke være bindende for andre offentlige myndigheter og det ble derfor foreslått at myndigheten legges til en særskilt instans. En slik ordning vil sikre en enhetlig praksis, og spare andre etater for arbeidet med dette spørsmålet.

9.3 Høringsinstansenes synspunkter

Kommunal- og regionaldepartementet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Barneombudet, Utlendingsdirektoratet, Skattedirektoratet, Likestillingsombudet, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Vest-Agder, Fylkesmannen i Aust-Agder, Kirkerådet, Samarbeidsrådet for tros- og livssynsammfunn, Landsorganisasjonen i Norge (LO), Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), Juss-Buss, Norges Røde Kors, Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Barnevern Samband og Human-Etisk Forbund er positive til en ordning med etterfølgende godkjenning.

Norsk Kvinnesaksforening er den eneste høringsinstansen som går i mot muligheten til etterfølgende godkjenning. *Norsk Kvinnesaksforening* mener det blir umulig å lage normer for hva som utgjør «sterke grunner», og oppfordrer til å finne andre løsninger for å beskytte den svakeste part i ugyldig inngåtte ekteskap.

Utlendingsnemnda (UNE) foreslår at det i stedet for en mulighet til etterfølgende godkjenning blir mulig med en form for reparasjon av ekteskap. *UNE* skriver:

«Ekteskap inngått i strid med norsk ordre public gir ikke rett til familiegjenforening etter reglene for ektefeller. Ettersom den ene parten bor her, vil ektefellene heller aldri kunne fylle vilkårene for gjenforening etter reglene for samboere. Det betyr imidlertid ikke at partene aldri vil kunne få bo sammen i Norge. På et eller annet tidspunkt innvilger utlendingsmyndighetene en søknad om familiegjenforening, ikke minst dersom ektefellene har fått barn sammen, fordi «sterke menneskelige hensyn» taler for det. Dersom slike familier bosetter seg her, er det et tankekors om ekteparet aldri skal kunne anses som ektefeller her i landet.

I stedet for bestemmelsen i ny § 96 annet punktum om at Kongen kan anerkjenne slike ekteskap dersom det foreligger sterke grunner, foreslår vi en ny paragraf i ekteskapsloven om reparasjon av ekteskapsinngåelser i strid med norsk ordre public, når den ene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Dette bør f.eks. kunne skje ved at ektefellene er til stede samtidig og i norsk offentlig myndighets påsyn underskriver et dokument om at de fortsatt vil være gift med hverandre. I så fall kan utlendingsmyndighetene innvilge besøksvisum for å foreta slik reparasjon og deretter eventuelt gi oppholdstillatelse på grunnlag av ekteskapet, som nå er anerkjent av norske myndigheter.»

Justisdepartementet har kommentarer til begrepet «sterke grunner»:

«Etter ekteskapsloven § 1 kan fylkesmannen gi tillatelse til at noen som er under 18 år (men over 16 år etter forslaget), inngår ekteskap, dersom det foreligger «særlige grunner». Etter lovforslaget § 96 kan et ekteskap som er inngått i utlandet, og der en av partene er under 18 år, anerkjennes dersom det foreligger «sterke grunner». Man kan etter dette få inntrykk av at det skal noe mer til for å få anerkjent ekteskapet dersom det er inngått i utlandet, enn for en mindreårig til å få tillatelse til å inngå ekteskap i Norge. Vi er noe i tvil om en slik løsning, siden det antakelig ofte vil fremstå som mer inngripende at et allerede etablert ekteskap nektes anerkjennelse enn det å bli nektet tillatelse etter § 1. Man bør etter vårt syn se nærmere på utformingen av kriteriene etter de to bestemmelsene. Et alternativ kan være å endre vilkåret «særlige» til «sterke» i § 1, jf. at det fremgår av høringsnotatet at praksis etter § 1 allerede i dag er restriktiv.»

Likestillingsombudet mener at det ikke bør være snevrere unntak for å ettergodkjenne ekteskap inngått i utlandet enn for ettergodkjenning av ekteskap inngått i Norge. Videre påpekes det at regler helt uten unntak kan få utilsiktede virkninger, slik

at unntaksregler som tolkes snevert og som gir hjemmel til å foreta en streng helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle nok vil kunne være rimelig.

Barneombudet, som støtter forslaget, ber om at det i vurderingen av om det skal tas etterfølgende godkjenning tas spesielt hensyn til eventuelle sterke negative konsekvenser for barn som er unnfanget eller født i ekteskapet. *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet* er også opptatt av hensynet til barna.

Utlendingsdirektoratet (UDI) mener det bør være en unntaksbestemmelse som tar høyde for de helt åpenbart urimelige tilfellene. Både når det gjelder barneekteskap og stedfortrederekteskap inngått i utlandet og hvor referansen er norsk borger eller fast bosatt i riket, må det klare utgangspunktet være at etterfølgende anerkjennelse ikke bør gis. Direktoratet mener at for eksempel reglene om oppholdstillatelse i Norge i ekteskapsøyemed, ved at søkeren søker om opphold i Norge for å inngå ekteskap her, bør kunne dekke opp for de tilfellene hvor det finnes tungtveiende hensyn for at referansen ikke har anledning til å delta i eget bryllup. Fra uttalelsen siteres:

«De foreslåtte reglene gjelder tilfeller hvor referansen er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Det er naturlig å tenke seg at disse føler tilknytning til, og har lojalitet til, norske regler. Det er dessuten grunn til å tro at reglene på dette området vil bli relativt godt kjent blant de som utgjør målgruppen for reglene. På bakgrunn av dette er det i utgangspunktet vanskelig å se at behovet for en adgang til etterfølgende anerkjennelse av ekteskap inngått i strid med reglene, vil være særlig stort.»

UDI viser til at barneekteskap og stedfortrederekteskap er sentrale temaer når det gjelder tvangsekteskap og mener klare regler om forbud mot dette vil være et sterkt argument for den unge i forhold til sine foreldre når det gjelder å avverge ekteskapspress. UDI mener også at de foreslåtte reglene kan ha en mer vidtrekkende effekt og skriver:

«...I mange saker som gjelder tvangsekteskap er familien i Norge utsatt for et sterkt press fra maktpersoner i familien i hjemlandet. Dette er ofte personer som har stor innflytelse i familien generelt, og i familiære spørsmål spesielt. Foreldre i Norge som ikke ønsker å gifte bort barna mot sin vilje, kan peke på forbudet som et objektivt hinder for ekteskapet, og på den måten verge seg mot presset fra familiemedlemmer i hjemlandet. En forutsetning for at et forbud skal ha denne effekten, er at reglene er klare og at praktisering av dem er kjent og entydig.

Utlendingsdirektorat vil generelt advare mot unntaksregler som det vil være mulig å innrette seg etter ved å øve press mot ungdommene og deres foreldre. Det er derfor særdeles viktig at eventuelle unntaksregler utformes slik at de ikke åpner for slike omgørelser.»

UDI mener det må klargjøres mer hva som ligger i kriteriet «sterke grunner». Videre mener de at begjæringen om etterfølgende godkjenning må komme fra begge parter og ikke bare en part. Etter sakens natur går *Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL)* ut fra at det skal mye til før det er aktuelt å gi slik etterfølgende godkjenning.

Juss-Buss mener derimot at denne bestemmelsen bør åpne for en vid adgang til å gjøre unntak for de nevnte forslagene. De ønsker ikke at det legges opp til en firkantet praksis, hvor reglene kan slå skjævt ut for enkelte.

Norsk Innvandrerrforum mener at det som hovedregel bør være mulig å søke dispensasjon dersom ekteskap er inngått etter fylte 16 år. Det vil likestille gjeldende lovgivning på dette området i Norge.

Regjeringsadvokaten går ut fra at vurderingen av om det foreligger sterke grunner er en avgjørelse som er ment å høre under det frie skjønnet til forvaltningen. Dersom dette ikke er tilfellet, er det hensiktsmessig å presisere nærmere hvor langt domstolene skal prøve vilkåret. Tilsvarende bør gjelde for spørsmålet om dispensasjon til å inngå ekteskap for den som er under 18 år.

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg eksplisitt om ev. etterfølgende godkjenning av polygame ekteskap ved for eksempel død og skilsmisse. *Kommunal- og regionaldepartementet* støtter en slik mulighet, men mener formuleringen i høringsnotatet må problematiseres og utredes noe nærmere. *Kontaktutvalget mellom innvandrerebefolkningen og myndighetene (KIM)* er også positiv til en slik mulighet. En forutsetning må være at foregående ekteskap har formelt opphørt ved skilsmisse eller at annen ektefelle eller andre ektefeller er døde.

Fylkesmannen i Buskerud uttaler:

«Når det gjelder ekteskap inngått i utlandet uten opphør av det ekteskapet som er registrert i Norge, har vi registrert at denne problematikken er mest aktuell i de tilfellene den som gifter seg på nytt i utlandet har trodd at den norske separasjonsbevillingen har samme rettsvirkning som en skilsmissebevilling. Dersom det ikke åpnes for unntaksbestemmelser vil vedkommende først måtte gjennomføre en ordinær skilsmisseprosess i Norge og deretter gifte seg på nytt. Det ekteskapet som i mellom-

tiden er inngått i utlandet vil ikke bli anerkjent/registrert som gyldig i det norske folkeregister. Etter dagens bestemmelser vil det være tilstrekkelig å gjennomføre en ordinær skilsmisse og deretter foreta en registrering av det nye ekteskapet. Vi ser at dette kan virke byråkratisk og en tungrodd måte å ordne opp i det som i utgangspunktet skyldes en misforståelse, særlig dersom ekteskapet er inngått på lovlig måte i utlandet. Vi ber også departementet merke seg at en ordning med etterfølgende anerkjennelse/registrering av et slikt ekteskap skaper vanskeligheter for folkeregistrene all den tid det nye ekteskapet er inngått før det første er oppløst ved skilsmisse, og skilsmisdatoen vil da være senere enn datoen for inngåelsen av det nye ekteskapet. Det samme vil være tilfelle dersom det første ekteskapet opphører ved død.»

UDI synes imidlertid å være noe skeptisk til en unntaksmulighet i disse tilfeller og mener en slik regel vil kunne svekke respekten for regelverket. UDI uttaler følgende:

«...Direktoratet mener at manglene ved ekteskapsinngåelsen ikke bør repareres ved skilsmisse fra den første ektefellen eller død, slik regelen er i dag. Det vises her til at det er straffbart å inngå bigamieekteskap. Det fremstår som lite helhetlig at ekteskapet anerkjennes sivilrettslig og offentligrettslig, men samtidig medfører straffeansvar.

Det er en risiko for at praksisen med etterfølgende anerkjennelse av bigamieekteskap grunnet skilsmisse fra første ektefelle, kan svekke respekten for regelverket. På denne måten kan man hevde at dagens ordning tilgodeser de som gifter seg med ny ektefelle mens det foreligger ekteskapshindringer. Ekteskapslovens og utlendingslovens bestemmelser som skal forhindre bigamieekteskap kan dermed omgås.

Et eventuelt forbud mot å anerkjenne bigamieekteskap kan ikke anses for å være særlig inngripende for de som rammes. Det vises her til at personer bosatt i riket forutsettes å være kjent med at de allerede er gift, og at det er ulovlig å inngå flere ekteskap før første ekteskap har opphørt.

Tidligere ville dette forslaget kunne medført endringer i statsborgerskap for barn født i ekteskap der typisk far er norsk, og far har flere ektefeller i opprinnelseslandet. Barna ville da ikke uten videre bli norske borgere dersom ekteskapet i opprinnelseslandet ville vært ugyldig etter norsk rett. Med muligheten til å melde barna norske til fylkesmannen hvis de har norsk far, og kommende regler om automatisk avledet norsk statsborgerskap fra far vil forsla-

get ikke ha særlig konsekvenser for statsborgerskapet til barn født i ekteskap som blir kjent ugyldig etter norsk rett.»

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har ingen innvendinger til at myndigheten til etterfølgende godkjennelse legges til Bufdir. Det vises til at etaten allerede har tilsvarende oppgave og har opparbeidet en viss kompetanse i å vurdere internasjonale saker. *Fylkesmannen i Buskerud* mener det er en forutsetning at kompetansen legges til Bufdir for å sikre en enhetlig forståelse og praktisering av bestemmelsen. *UDI* mener det er viktig med en landsdekkende etat for å sikre ensartet praksis.

9.4 Departementets vurderinger og forslag

Lovendringene som foreslås i kapittel 6-8 har til hensikt å motvirke tvangsekteskap. Departementet er inneforstått med at det kan være vanskelig å lage regler som utelukkende treffer målgruppen, og det kan følgelig være problematisk å unngå at noen blir satt i en urimelig situasjon på grunn av de foreslåtte reglene. Her må imidlertid hensynet til de personene de foreslåtte reglene er ment å verne veie tungt. Det må følgelig ikke åpnes for omgåelser av regelverket ved å lage vide unntaksmuligheter. En unntaksbestemmelse må ikke innebære en risiko for ytterligere overgrep i omgåelseshensikt. I likhet med bl.a. *Utlendingsdirektoratet* mener departementet derfor at det bør være en snever unntaksbestemmelse som kun tar høyde for de helt åpenbart urimelige tilfellene.

Departementet har merket seg at flere høringsinstanser har påpekt at det er viktig å ta hensyn til eventuelle negative konsekvenser for eventuelle barn i forholdet ved at et ekteskap ikke blir anerkjent i Norge. Departementet er opptatt av at barnas situasjon blir ivaretatt, jf. barnekonvensjonen artikkel 3³, men vil samtidig vise til at lovendringene som her foreslås referer seg til situasjoner hvor det kan bli utøvet tvang. Et unntak for parter som har eller venter barn sammen kan derfor muligens innebære en risiko for at kvinnen presses inn i et ufrivillig svangerskap. Det er heller ikke gitt at en etterfølgende godkjennelse av ekteskapet nødvendigvis vil være til barnets beste dersom ekte-

³ Ved lov 1. august 2003 nr. 86 ble FN's barnekonvensjon 20. november 1989 med protokoll inkorporert i norsk rett. Dette betyr blant annet at konvensjonen er direkte anvendelig i norsk rett, og har forrang dersom det skulle oppstå motstrid mellom konvensjonen og annen norsk lovgivning.

skapet som ligger til grunn er gjennomført ved tvang. Det bør derfor ikke være noen automatikk i etterfølgende godkjenning selv om partene har eller venter barn sammen. Det må foretas en konkret og svært grundig vurdering i det enkelte tilfelle, der barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.

Ett tenkt tilfelle som muligens kan berettigje til slik godkjenning er hvor partene ikke får familieforening på bakgrunn av ekteskap, men på bakgrunn av et barn partene har sammen. Når partene bor sammen i Norge vil de ikke kunne gifte seg med hverandre fordi de allerede er gift i opprinnelseslandet. I disse helt spesielle tilfeller, hvor det tydelig ikke er noe tvang inne i bildet og hvor partene ønsker å bo sammen og også fremstå som gift, kan det etter en konkret vurdering vurderes slik at det kan gis etterfølgende anerkjenning.

Enkelte høringsinstanser har bedt departementet klargjøre hva som ligger i kriteriet sterke grunner, herunder forholdet til fylkesmannens dispensasjonsadgang. I høringsnotatet ble det nevnt en del momenter som bl.a. kunne være relevante i vurderingen av om det foreligger «sterke grunner» for å anerkjenne ekteskapet.⁴

For det første ble det nevnt at partene kan ha en betydelig sterkere tilknytning til vigselslandet enn til Norge. Dette kan for eksempel være tilfelle dersom parets eneste tilknytning til Norge består av et norsk statsborgerskap for en av partene og vedkommende i lang tid har vært bosatt i vigselslandet. I slike tilfeller kan det være at man ikke har hatt samme forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning. Foreldrenes tilknytning til Norge kan også være relevant i henhold til vurderingen av om parten(e) har hatt forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning. Det kan selvfølgelig hevdes at dersom partene har en intensjon om å bosette seg i Norge, har de også en oppfordring til å sette seg inn i de reglene som gjelder her. Men i disse tilfellene vil det trolig ikke være stor fare for omgåelse av reglene, og departementet opprettholder derfor at dette momentet kan være relevant.

Et annet moment som ble nevnt som relevant var at det foreligger et tilfelle som ville ha gitt grunnlag for dispensasjon fra fylkesmannen, dersom ekteskapet hadde vært inngått etter norsk rett. Av rundskriv Q-20/2004 om lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap fremgår det at det ikke skal være

kurant med dispensasjon for personer under 18 år og tillatelse gis etter en konkret vurdering av om særlige grunner tilsier dispensasjon. Fra rundskrivet siteres:

«Når det gjelder den konkrete vurdering er det forskjellige forhold som må tas i betraktning, så som søkerens modenhet, den annen parts forhold, muligheten for støtte – økonomisk og annen fra foreldre mv. Det må foretas en samlet vurdering. Er bruden gravid, gis det dispensasjon når ikke sterke grunner taler i mot det. Som sterke grunner kan nevnes at det foreligger lite fordelaktige opplysninger om den ene eller begge parter (f.eks. når vedkommende er kriminell, løsgjenger, alkoholiker eller narkoman), og det er grunn til å frykte at et ekteskap mellom foreldrene snarere vil bli til skade enn til gagn for barna og dem selv. I de tilfellene der det foreligger et faktisk samlivsforhold bør dette tillegges vekt. Tillatelse kan også gis av hensyn til partenes religiøse overbevisning. Når det gjelder dispensasjon for helt unge – under 17 år – skal dispensasjonspraksis være meget restriktiv.»

Hvorvidt ekteskapet kunne ha gitt grunnlag for dispensasjon fra alderskravet i ekteskapsloven § 1 kan etter departementets vurdering være et moment, men må sees i sammenheng med andre momenter i saken. Det forhold at partene i ettertid har oppnådd en alder som gjør at ekteskap kan inngås, bør imidlertid ikke alene føre til at ekteskapet anerkjennes. Da vil ikke regelen virke tilstrekkelig etter sin hensikt. Hovedhensikten med å forby ekteskap før 18-årsalderen er at den unge i alminnelighet ikke har nådd den modenhet eller evne som kreves for selvstendig å ta stilling til konsekvensene av å inngå ekteskap. Dersom et for tidlig inngått ekteskap blir godkjent i ettertid kun på bakgrunn av at den unge er blitt 18 år, får den unge ikke i moden alder mulighet til å ta stilling til spørsmålet om ekteskapsinngåelse. Den opprinnelige mangelen består uavhengig av personens stigende alder.

Et tredje moment som ble nevnt er at det er lang tid siden vigselen, og partene har innrettet seg på at de er gift. Her må det imidlertid tas hensyn til at et unntak for de tilfeller hvor partene har bodd sammen en viss tid, vil kunne skape en risiko for at den eller de parter som har blitt giftet bort mot sin vilje blir holdt tilbake i opprinnelseslandet/hjemlandet mot sin vilje. Hvorvidt dette momentet skal være relevant må følgelig vurderes nøye og konkret og også ses i sammenheng med andre momenter i saken.

⁴ Til dels samme momenter er relevante i unntaket etter Lag 1904:26 om vissa internationelle rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap § 8a, jf. prp. 2003/04:48 s. 32-33.

Et siste moment som ble nevnt var dersom det foreligger opplysninger som viser at en manglende anerkjennelse av ekteskapet vil kunne få andre sterke negative konsekvenser for ekteparet. *Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM)* uttaler at situasjonen for folk fra krigsområder kan være slik at gitte tilfeller kan gjøre det meget vanskelig for enkelte å være tilstede ved eget giftemål. Videre vises det til at situasjonen kan være slik at det heller ikke vil finnes noen myndighet til å søke om utreisevisum hos, langt mindre ha enkel tilgang til å bevege seg fritt i landskap og over landegrenser. Like fullt kan her være aktuelt å inngå ekteskap med tanke på gjenforening i roligere tider. Dersom situasjonen er slik som beskrevet av *Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM)*, vil departementet anta at det vil kunne være en situasjon som berettiger til etterfølgende godkjenning av ekteskapet.

Departementet har merket seg *Justisdepartementets* anførsel om at det ikke bør være vanskeligere å få anerkjent et allerede etablert ekteskap enn å få tillatelse for å inngå ekteskap etter ekteskapsloven § 1. *Justisdepartementet* mener derfor at det bør ses nærmere på utformingen av kriteriene etter de to bestemmelsene. Et alternativ kan være å endre vilkåret «særlige» til «sterke» i § 1, siden praksis etter § 1 allerede i dag er restriktiv. Til det første vil departementet bemerke at hensikten med anerkjennelsesregelen som forslås er å forhindre tvangsekteskap. Den vil imidlertid bare komme til anvendelse hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge, og hvor en eller begge parter må antas å være kjent med regelen og konsekvensene av å bryte den. Etter departementets vurdering er det også en vesensforskjell på de tilfellene hvor det bes om tillatelse i forkant til å gjøre noe som i utgangspunktet er forbudt, enn de tilfellene hvor det utføres en ulovlig handling og bes om tillatelse i etterkant. Departementet er av den oppfatning at det ikke er mer inngripende å ikke gi en etterfølgende godkjenning hvor det foreligger et etablert ekteskap siden det i disse tilfellene må antas at de involverte parter er kjent med at de bryter en regel. En part med sterk tilknytning til Norge som omgår norske regler ved å gifte seg i utlandet må være klar over at resultatet/konsekvensen kan bli at ekteskapet er gyldig i inngåelseslandet, men ikke anerkjennes i Norge. Det samme gjelder for foreldre som planlegger å gifte bort sin sønn eller datter. Parten eller partene, og andre involverte, må også være klar over at dette kan få noen uheldige konsekvenser som for eksempel at man blir betraktet som gift i et land og

ugift i et annet land. Muligheten for å få etterfølgende godkjenning bør følgelig etter departementets vurdering være minst like streng som muligheten til å få tillatelse til å inngå ekteskap før 18 år.

Departementet er imidlertid enig med Justisdepartementet i at siden dispensasjonspraksisen etter ekteskapsloven § 1 allerede i dag er svært restriktiv så taler dette for å endre vilkåret *særlige grunner* til *sterke grunner*.

Likestillingsombudet mener at det ikke bør være snevrere unntak for å ettergodkjenne ekteskap inngått i utlandet enn for ettergodkjenning av ekteskap inngått i Norge. Departementet vil bemerke; For at et ekteskap skal være formelt gyldig må brudefolkene møte fram for vigsleren samtidig og personlig. Vigsleren må ha vigselskompetanse. Videre må det foreligge gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret. Dersom disse vilkårene ikke er oppfylt vil ekteskapet være formelt ugyldig og det anses som ikke inngått. En ugyldig vigsel kan etter begjæring fra en av partene gis etterfølgende godkjenning av Kongen⁵ når særlige grunner foreligger, jf. ekteskapsloven § 16 annet ledd. Adgangen til godkjenning av ugyldige vigsler tar sikte på å avhjelpe spesielle unntakstilfelle. Dette er nærmere omtalt i rundskrevet til ekteskapsloven⁶. Departementet legger til grunn at det ikke skal være en snevrere adgang til etterfølgende godkjenning av opprinnelig ikke-ankjent ekteskap, men manglene kan ha ulik relevans for spørsmålet om etterfølgende godkjenning.

Departementet deler ikke i samme grad *Utlendingsnemnda* sin bekymring for par som ikke får mulighet til å gifte seg i Norge fordi de allerede er gift i utlandet. Det legges opp til at regelen skal bli godt kjent slik at de som omgår den må påregne at dette kan være en uheldig konsekvens av omgåelsen.

Departementet har merket seg at *Utlendingsnemnda* i stedet for etterfølgende godkjenning av et opprinnelig ikke-ankjent ekteskap foreslår en form for reparasjon av ekteskapet. Dette er vurdert, men etter departementets oppfatning vil forslaget om etterfølgende godkjenning når det fore-

⁵ Delegert til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

⁶ Rundskriv til ekteskapsloven side 24: «*Et moment som kan tillegges vekt er den tid som har gått fra vigselen ble foretatt til ugyldigheten ble oppdaget. Har partene levd sammen i en årrekke i den tro at de er ektefolk, vil det anses som mer inngripende ikke å godkjenne den ugyldige vigselen. Er den ugyldige vigselen av relativt ny dato, er tiden vanligvis ikke tilstrekkelig til å si at det foreligger særlige grunner. Departementet antar at det i særskilte unntakstilfelle vil kunne være adgang til å godkjenne en vigsel som er gjennomført der en av brudefolkene var alvorlig syk eller døende, dersom det ikke var mulig å innhente prøvingsattest fra folkeregisteret på forhånd etter det som er beskrevet over i tilknytning til el § 14.*»

ligger sterke grunner være en form for «reparasjon» som må anses tilstrekkelig.

Departementet er enig med *Utlendingsdirektoratet* i at begjæringen om etterfølgende godkjenning må komme fra begge parter, ikke bare fra en part slik det ble foreslått i høringsnotatet. Det er viktig at begges syn kommer til uttrykk. Dette er særlig viktig i disse tilfellene hvor det er tale om etterfølgende godkjenning av ekteskap som opprinnelig ikke ble anerkjent på bakgrunn av regler som ble laget for å forhindre tvangsekteskap. Det er viktig å forhindre at en part ikke blir utsatt for tvang to ganger. Først ved inngåelsen av ekteskapet som ikke blir anerkjent i Norge, og dernest til å søke etterfølgende godkjenning for at det skal bli anerkjent i Norge. En etterfølgende godkjenning må under ingen omstendigheter skje mot den svake part i forholdet til sitt ønske.

Det må foretas en samlet vurdering av om det foreligger en unntakssituasjon, på bakgrunn av de nevnte momentene og tilgjengelige opplysninger. Hvorvidt det foreligger sterke grunner til å gi etterfølgende godkjenning av et opprinnelig ikke-ankjent ekteskap vil bero på en konkret og skjønnsmessig vurdering og det er naturlig at denne avgjørelsen hører under det frie skjønn til forvaltningen.

Når det gjelder etterfølgende godkjenning av polygame ekteskap vil departementet presisere at

det også her må foreligge sterke grunner. Er imidlertid ektefellen fra første ekteskap død etter at ekteskap nr. 2 er inngått, kan dette tale for at sistnevnte ekteskap blir godkjent. Det samme gjelder hvis ekteskap nr. 1 er oppløst ved skilsmisse eller på annen måte. Sverige som har en tilsvarende regel nevner i sine forarbeider⁷ nettopp dette som et tilfelle som gir grunn for unntak. Det argumenteres med at det da normalt savnes grunn for ikke å anerkjenne ekteskapet. Ved en slik etterfølgende godkjenning av et opprinnelig ikke-ankjent ekteskap på bakgrunn av et allerede bestående ekteskap må det stilles strenge dokumentasjonskrav til at det første ekteskapet er oppløst enten ved død, skilsmisse eller på annen måte, for eksempel omstøtelse eller oppløsning.

Ingen av høringsinstansene har hatt motforestillinger mot at myndigheten til å gi etterfølgende godkjenning legges til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Departementet opprettholder forslaget. Direktoratet har erfaring med etterfølgende godkjenning av ugyldige norske ekteskap i medhold av ekteskapsloven § 16 annet ledd.

Departementets forslag til bestemmelse om etterfølgende godkjenning følger av forslaget til ny § 18a i ekteskapsloven.

⁷ Regeringens proposisjon 2003/04:48 Åtgärder mot barn-äkteskap och tvångsäktenskap side 56.

10 Tiltak for å hjelpe en eller begge parter ut av et ekteskap inngått ved tvang

10.1 Innledning

I dette kapittelet foreslås det at adgangen i ekteskapsloven (§ 23) til å få direkte skilsmisse ved dom utvides til å gjelde tvangsekteskap generelt, herunder i de tilfellene der det er andre enn ektefellen som har utøvet tvangen.

Videre foreslås det endringer i straffeprosessloven slik at det blir utvidet adgang til å fremme krav om ugyldighet eller skilsmisse som borgerlige rettskrav i en straffesak selv om ektefellen ikke er siktet i saken.

10.2 Bakgrunn

Å tvinge noen til å inngå ekteskap mot sin vilje er forbudt ved lov, og er et overgrep mot hvert enkelt menneskes rett til selv å velge sin ektefelle. Denne friheten er også nedfelt i internasjonale konvensjoner, jf. kapittel 3. Likevel forekommer det at ekteskap blir inngått ved bruk av tvang. I kapittel 5 er det forsøkt gitt en oversikt over antall henvendelser om tvangsekteskap som er gjort til diverse hjelpeorganisasjoner. Denne er ikke uttømmende. Søk i databasen til Lovdata viser imidlertid at det fremmes få saker for domstolene som gjelder tvangsekteskap.

I høringsnotat fra juni 2002 foreslo departementet at fylkesmannen skulle få kompetanse til å erklære et ekteskap som ugyldig, dersom «begge ektefellene innen fem år fra inngåelsen av ekteskapet inngir felles erklæring om at han eller hun, eller begge, ved rettsstridig atferd er blitt tvunget til å inngå ekteskapet, og omstendighetene for øvrig kan tilsi at erklæringen er riktig. Fristen regnes fra den dag den som ønsker å gå til sak, fylte 18 år.»

I høringsrunden kom det sterke innvendinger mot forslaget. Det ble særlig pekt på hensynet til partene og til eventuelle barn. Ugyldighet innebærer at ekteskapet ikke anses for inngått, med virkninger både fremover og bakover i tid. Dette kan blant annet få betydning for farsskap, foreldreansvar, bidrag, pensjonsrettigheter og oppholdstillat-

telse. Et annet motargument var at den ene parten kan bli presset til å be fylkesmannen om å fatte vedtak om ugyldighet på grunn av tvang, fordi den andre ikke ønsker å gå gjennom en vanlig separasjons- og skilsmissesak. Flere høringsinstanser mente at disse sakene av rettssikkerhetsmessige grunner bør føres for domstolene. Det ble påpekt at disse sakene er så få i antall at det er liten grunn til å fire på rettssikkerhetsgarantiene for å spare domstolene og partene for bryderiet. Videre ble det hevdet at det forhold at tvangsekteskap er en straffverdig handling, i seg selv kan være en særlig grunn til å få saken for retten og dermed understreke alvorret i handlingen.

I Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) valgte Barne- og likestillingsdepartementet ikke å fremme lovendring på dette punktet. Departementet uttalte imidlertid (på s. 25) at man ville «arbeide videre med problemstillinga med tanke på å finne fram til ei løysing som kan hjelpe ein av partane eller begge ut av eit ekteskap inngått ved tvang, samtidig som ein tek godt nok vare på rettstryggleiken.»

Departementet fremmet i nevnte proposisjon imidlertid forslaget i høringsbrevets kapittel 4 om at fylkesmannen skal ha adgang til å reise sak for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består. Denne bestemmelsen er nå inntatt i ekteskapsloven § 16 a.

10.3 Behov for endringer

Departementet vil understreke at det viktigste arbeidet mot tvangsekteskap er å styrke den unges mulighet og evne til å si nei på forhånd og å få respekt for dette i forhold til familien og omgivelsene for øvrig. I dette ligger også holdningsskapende tiltak overfor familien. Når det først foreligger et tvangsekteskap er det en svært tung prosess å få det oppløst og sikre muligheten for et trygt liv videre.

For personer som er tvangsgiftet kan ofte det største problemet være selve prosessen frem til standpunktet om å bryte ut. Konsekvensen av å bryte ut kan være represalier i form av trusler, vold

og utestenging fra familie og venner. Hvis den som har brutt ut må holdes skjult (nytt bosted, sperret adresse mv.) vil dette innebære at vedkommende også må bryte med hele sitt nettverk, som venner, skole, arbeidssted mv. Hvis hjelpeapparatet heller ikke har ressurser til å stille opp, risikerer vedkommende å bli stående helt alene igjen. Når ekteskap er inngått vil det ofte være barn inne i bildet, noe som kan gjøre det enda vanskeligere å bryte ut. Vedkommende har da ikke bare seg selv å passe på. Et brudd vil også kunne være en påkjenning for barnet. Disse faktorene kan være med på å forklare hvorfor det fremmes så få saker om tvangsekteskap for domstolene.

I kampen mot tvangsekteskap er det flere tiltak som kan foreslås og iverksettes. Hovedinnsatsen skjer i regi av tiltaksprogrammet «Fornytt innsats mot tvangsekteskap - våren 2002», der tiltak 7 i kapittel 2 om regelverksendringer følges opp her.

Vurderingen av om det skal foreslås endringer i regelverket må sees i lys av de rettslige virkemidler vi allerede har. Det finnes allerede en del rettslige virkemidler som kan anvendes i tilfeller av tvangsekteskap, jf. kapittel 2. Foruten de ordinære reglene om separasjon og skilsmisse, kan både partene selv og fylkesmannen fremme sak for å få dom for at ekteskapet er ugyldig, jf. ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd og § 16 a. I separasjons- og skilsmisssaker og saker der en part krever dom for ugyldighet, kan det ytes fri rettshjelp. I en straffesak om tvangsekteskap er påtalen ubetinget offentlig. Av mer forebyggende karakter er den nye regelen i ekteskapsloven § 6 om at folkeregistrene skal foreta prøvingen av ekteskapsvilkårene (i kraft 1. oktober 2004). Bestemmelsens formål er å sikre en bedre og mer ensartet kontroll av ekteskapsvilkårene, herunder å redusere antall tvangsekteskap.¹ Et ekteskap som inngås uten gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret vil ikke være gyldig. Den styrkede kontrollen vil blant annet kunne forhindre at noen blir tvangsgiftet i Norge med en person som ikke har lovlig opphold i landet.²

Når det gjelder muligheten for å komme seg ut av et ekteskap som er inngått ved tvang, er det først og fremst viktig at det er et godt utbygd støtteappa-

rat som kan tilby hjelp over tid og ikke bare som akutt krisehjelp.³ Det er viktig at støtteapparatet har ressurser til å yte hjelp også *etter* at tvangsekteskapet er blitt oppløst. Det er særlig viktig at de ulike offentlige instansene som den unge kommer i kontakt med har den nødvendige kompetanse til å hjelpe. Andre viktige tiltak er bistand fra hjelpeorganisasjoner, tilgang til psykolog og advokat, en godt fungerende barnevernstjeneste og mulighet for å søke tilflukt på et krisesenter. Informasjon om hvilken hjelp som finnes er også nødvendig.

I utgangspunktet mener departementet at de eksisterende reglene for å oppløse et tvangsekteskap er tilstrekkelige. Det kan imidlertid være noen områder med rom for forbedringer, som departementet har sett nærmere på i punkt 10.4 og 10.5.

10.4 Endringer i reglene om separasjon og skilsmisse

10.4.1 Gjeldende rett

Som omtalt i pkt. 2.2.3 er det et krav om en separasjonstid på ett år før partene kan kreve skilsmisse, jf. ekteskapsloven § 21. I tillegg kommer saksbehandlingstiden hos fylkesmannen.⁴ Det er kun i svært alvorlige tilfeller at man kan få skilsmisse med én gang, og slike saker må føres for domstolene, jf. ekteskapsloven § 23.

I dag er det adgang til direkte skilsmisse dersom «den andre ektefellen med hensikt har forsøkt å drepe ham eller henne eller barna eller forsettlig har utsatt dem for alvorlig mishandling», jf. ekteskapsloven § 23. Det samme gjelder dersom ektefellen har opptrådt på en måte som er egnet til å fremkalle alvorlig frykt for slik atferd.

Om den nærmere begrunnelsen for bestemmelsen uttalte Ekteskapslovutvalget: «En ektefelle som er utsatt for slike overgrep, må ha et berettiget krav på straks å få slutt på ekteskapet. Separasjon vil i slike tilfelle ikke alltid være tilstrekkelig fordi den svakere part, som er utsatt for overgrepene, kan gi etter for den annens press for å få gjenopp-

¹ I Ot.prp. nr. 103 s. 18 er det uttalt at departementet «legg til grunn at offentlig tilsette som er underlagt instruksjon, har lettere for heilt objektivt å kontrollere at brudefolka inngår ekteskap frivillig, enn til dømes ein forstandar i eit trussamfunn eller ein prest i ein kyrkjelyd, som kan vere under press frå trussamfunnet/kyrkjelyden under prøvinga.» På samme side er det også vist til at folkeregisteret er nærmeste kilde til mange av de opplysningene som skal kontrolleres. Dette gjelder for eksempel alder, som er viktig i fht. tvangsekteskap.

² I «Nadia-saken» (mediaomtale nov. 2004) ville det altså ikke være mulig å inngå et gyldig ekteskap; den personen «Nadia» skulle tvangsgiftes med hadde ikke lovlig opphold i Norge, og prøvingsattest skal da ikke utstedes.

³ Dette underbygges av rapporten «Veien Videre 2003. På flukt fra tvangsekteskap – hvordan har det gått med de unge?» utarbeidet av universitetslektor Knut Papendorf (UiO) og mellomfagsstudent Marius Furulund (UiO) på oppdrag av Selvhjelp for innvandrere og flyktinger (SEIF).

⁴ Saksbehandlingstiden varierer veldig. Det er særlig dersom ikke den andre ektefellen medvirker, at saksbehandlingen kan ta lang tid.

tatt samlivet, noe som i tilfelle leder til at separasjonen faller bort. Man står her overfor alvorlige og vanskelige tilfelle, hvor en rett til umiddelbar skilsmisse er begrunnet i behovet for å beskytte ektefelle og barn. Utvalget forutsetter at skilsmisse i tilfelle kan oppnås forholdsvis raskt ved at domstolene påskynder behandlingen av saker av denne art.»⁵

Hvorvidt det er tale om alvorlig mishandling må avgjøres konkret ut fra blant annet handlingens art og graden av alvor.⁶ I følge forarbeidene kan i prinsippet handlinger som er nevnt i en rekke ulike straffebud omfattes. Dette gjelder for eksempel bestemmelsene i straffelovens kapitler om forbrytelser mot sedeligheten, mot den personlige frihet og mot liv, legeme og helbred. Avgrensningen svarer imidlertid ikke til straffelovens bestemmelser.⁷

Etter ordlyden i bestemmelsen er det noe uklart om tvangsekteskap kan være grunnlag for direkte skilsmisse. Sannsynligvis tenkte ikke lovgiver på dette alternativet da loven ble vedtatt i 1991. Tvangsekteskap er straffbart etter strl. § 222 annet ledd (inntatt i kapitlet om forbrytelse mot den personlige frihet), og antakelig får ekteskapsloven § 23 anvendelse på noen tilfeller av tvangsekteskap. Ugyldighetsregelen i ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd ble ansett for å ha en videre rekkevidde enn straffebestemmelsen i straffeloven § 222 første ledd,⁸ som også omhandler tvangsekteskaps situasjoner, slik at visse tilfeller tidligere antakelig falt utenfor anvendelsesområdet. Straffeloven har imidlertid nå fått en egen bestemmelse i § 222 annet ledd som eksplisitt omhandler tvangsekteskaps situasjonene. Hvorvidt denne bestemmelsen har en smalere rekkevidde enn ekteskapsloven gjenstår å se.

Videre retter ekteskapsloven § 23 seg kun mot handlinger som er utført av den andre ektefellen. Som tidligere nevnt er det imidlertid ikke alltid at det er den andre ektefellen som har utøvd tvangen, men for eksempel foreldre eller annen familie.

10.4.2 Forslag i høringsnotatet

Det kan for noen være mer ønskelig å oppløse ekteskapet ved skilsmisse. Det ble derfor foreslått i høringsnotatet at adgangen til direkte skilsmisse etter ekteskapsloven § 23 utvides⁹ til å omfatte tvangsekteskap generelt. Partene slipper da belast-

ningen med en lang separasjonstid. Departementet foreslo at innholdet i begrepet «tvangsekteskap» må være det samme som i ekteskapsloven § 16 tredje ledd.¹⁰

Etter ekteskapsloven § 23 annet ledd må ektefellen reise sak senest to år etter at ektefellen fikk kjennskap til handlingen. I høringsnotatet ble det foreslått at søksmålsfristen i disse tilfellene skulle være den samme som ved krav om dom på ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 fjerde ledd.

10.4.3 Høringsinstansenes synspunkter

Kommunal- og regionaldepartementet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Barneombudet, Skattedirektoratet, Likestillingsombudet, Politidirektoratet, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Vest-Agder, Den Katolske Kirke i Midt-Norge, Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn, Landsorganisasjonen i Norge, Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), Juss-Buss, Norges Røde Kors, Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Barnevern Samband, Norsk Kvinnesaksforening og Human-Etisk Forbund støtter forslaget.

Barneombudet er positiv til forslaget om at tvangsekteskap skal gi grunnlag for direkte skilsmisse. Ombudet ber imidlertid om at det etableres gode rutiner for å sørge for at de involverte parter får tilstrekkelig informasjon om hvilke rettsvirkninger skilsmisse eller ugyldighet kan ha for eventuelle barn unnfanget eller født i ekteskapet.

Norges Røde Kors støtter forslaget og uttaler følgende:

«I en rekke land har kvinner, som kjent, ikke samme rett til skilsmisse som i Norge. Imidlertid er alvorlige overgrep og tvangsekteskap noe som anerkjennes som skilsmissegrunnlag for kvinner i store deler av verden.

Dette innebærer at skilsmisse på et slikt grunnlag lettere vil kunne bli anerkjent av kvinnens storfamilie, miljø og eventuelle nye ektefelle. Noe som vil gjøre det framtidige livet som skilt kvinne enklere.

Ovennevnte lovendring vil også, etter vårt syn, kunne medføre at andre rettigheter som følger av å bli skilt bedre kan ivaretas. Ugyldig-

⁵ Jf. NOU 1986: 2 s. 86

⁶ Jf. Ot.prp. nr. 28 s. 100

⁷ Jf. Holmøy/Lødrup s.122.

⁸ Jf. Holmøy/Lødrup s. 95.

⁹ Forholdet til bestemmelsen om direkte skilsmisse ble ikke vurdert da det i 1994 ble innført en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven § 16 tredje ledd, om å kunne få dom for at et tvangsekteskap er ugyldig, jf. Ot.prp. nr. 44 (1993-94).

¹⁰ Rettsvirkningen av et ekteskap som er ugyldig av materielle grunner, slik et tvangsekteskap vil være, forutsetter dom for ugyldighet. Ekteskapet er angripelig, men ikke en nullitet, slik det vil være dersom det er ugyldig på grunn av formelle mangler. I saker etter § 23 blir det avsagt dom for selve skilsmissen. Hvorvidt det foreligger et tvangsekteskap må avgjøres prejudisielt.

gjøring av et ekteskap eksisterer blant annet ikke [i] en rekke muslimske lands lovgivning og kan således medføre store problemer i forhold til medgift, kostbare brudegaver mv.»

Norges Røde Kors støtter videre forslaget om at det gis valgmulighet - mellom skilsmisse og ugyldighet – dersom vilkårene for øvrig er oppfylt. Dette kan blant annet spille en betydningsfull rolle for den utsatte ektefellen i situasjoner hvor paret har felles barn.

Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner, som støtter forslaget, understreker at partene i tvangsekteskapet må få oppfølging og rettsvern i etterkant av skilsmissen.

Human-Etisk Forbund som støtter forslaget, vil også her understreke at økt vekt på informasjon om borgernes rettigheter og plikter trolig er vel så viktig som lovbestemmelser.

Den Katolske Kirke i Midt-Norge støtter intensjonen i forslaget, men mener det kan være en fordel å holde fast ved at det dreier seg om ugyldighet og ikke om skilsmisse i egentlig forstand.

«Det bør vurderes om dette kan løses ved å innføre begrepet «putativekteskap» (innbilt ekteskap) fra den kanoniske rett, noe som innebærer at et i seg selv ugyldig ekteskap (som etter den kanoniske retts forståelse dog av minst en part må være antatt å være ugyldig) delvis har de samme rettsvirkninger som et ugyldig ekteskap, også om det erklæres for ugyldig.»

Riksadvokaten har ikke bemerkninger til forslaget, men har noen merknader av lovteknisk art. Fra uttalelsen siteres:

«Rent lovteknisk tillater en seg å bemerke at en forstår departementet slik at det mener at påstand om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd allerede etter gjeldende rett kan gjøres gjeldende også mot en ektefelle som har vært uvitende om den utøvde tvangen. Hvis det er riktig, kan det formentlig gi opphav til misforståelser hvis det nye tredje ledd i § 23 – i motsetning til § 16 – uttrykkelig fastslår at retten til direkte skilsmisse gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen. Det bør i så fall i det minste fremgå av forarbeidene at reglen skal være den samme også i § 16, hvis en ikke – for å tydeliggjøre rettstilstanden – ønsker å foreslå endring også i ekteskapsloven § 16 tredje ledd.»

Regjeringsadvokaten mener det kan være en fordel om forarbeidene kan si noe om hvem som har bevisbyrden for at et ekteskap er inngått under tvang, jf. forslag til ny § 23 tredje ledd.

10.4.4 Departementets vurderinger og forslag

Ekteskapsloven § 16 tredje ledd bestemmer at hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ugyldig ekteskap inngått under tvang. To av hensynene bak bestemmelsen om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd var at for mange kunne det være stigmatiserende å bli registrert som skilt, og at den tiden det tar å oppnå skilsmisse kan være en stor påkjenning. I noen kulturer kan skilsmisse også gjøre det vanskelig å gifte seg på nytt.

For noen kan det imidlertid være mer ønskelig å oppløse et tvangsekteskap ved skilsmisse enn å få det erklært ugyldig, pga. de ulike rettsvirkninger ugyldighet og skilsmisse har. Ved skilsmisse inntreer en del rettigheter som ikke oppnås ved ugyldighet, for eksempel rettigheter til felles bolig og innbo, bidrag, ektefellepensjon og likedeling av partenes felleseie.

Ved ugyldighet anses ekteskapet for ikke å være inngått, med virkning både fremover og bakover i tid. Partene får da status som ugifte. Dette kan få betydning for eventuelle barn som er født i ekteskapet. Dersom ekteskapet blir ugyldig, og partene blir regnet som aldri å ha vært gift, kan det føre til at eventuelle barn blir stående uten juridisk far. Dette kan bli konsekvensen i de tilfeller der farskapet er fastsatt på grunnlag av «pater-est-regelen» (den som mor til barnet er gift med ved fødselen skal regnes som far til barnet). Spørsmålet blir om denne regelen kommer til anvendelse i disse tilfellene. Det er forutsatt i forarbeidene til bestemmelsen (I Ot.prp. nr. 44 (1993-94)) at hvorvidt «pater-est-regelen» gjelder i forhold til slike ekteskap (hvis de blir kjent ugyldig), beror i prinsippet på en tolkning av barneloven § 3.

Etter departementets vurdering er det mye som taler for at pater est-regelen bør gjelde selv om ugyldigheten fastslås ved dom. Dette standpunktet er mest hensiktsmessig og minst formalistisk, siden tvangen må regnes som irrelevant i forhold til spørsmålet om hvem som er far til barnet. Dette standpunktet er i tråd med Holmøy/Lødrup.¹¹

Etter ekteskapsloven § 57 første ledd bokstav d skal det skje en deling av ektefellenes formue når det foreligger endelig dom for at ekteskapet er ugyldig. Bestemmelsen er forutsatt å få betydning ved ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Eiendomsforholdet mellom partene forutsettes imidlertid vurdert som for ugifte samboende. Ekteskapsloven § 57 bokstav d må antakelig få den

¹¹ Holmøy/Lødrup s. 96: «Vår mening er at «pater est-regelen» gjelder, selv om ugyldigheten fastslås ved dom.»

betydning at det ikke kan kreves oppgjør som følge av samlivet før endelig dom foreligger.

Kulturelle forhold kan også tale for at det vil anses mindre stigmatiserende dersom ekteskapet oppløses ved skilsmisse. Departementet vil i den forbindelse vise til argumentet fra Røde Kors om at direkte skilsmisse på grunnlag av tvangsekteskap lettere vil bli anerkjent av storfamilien, miljø og eventuelle nye ektefelle. Noe som vil gjøre det framtidige livet som skilt – særlig for kvinner – enklere.

Som nevnt tidligere tar det over et år å få skilsmisse etter de vanlige reglene. Press om å gjenoppta samlivet, med den følge at separasjonen faller bort, vil også kunne være til stede. Det skal imidlertid bemerkes at press eller tvang er noe fylkesmannen vil ta hensyn til i vurderingen av om partene i en vanlig skilsmisssak anses for å ha levd atskilt. Forutsetningen her er imidlertid at ektefellen ikke har gått med på mer fellesskap enn hva han eller hun «har vært nødt til».¹²

Etter departementets vurdering vil den som har blitt utsatt for et tvangsekteskap ha et berettiget krav på å få skilsmisse raskt og uten forutgående separasjon, selv om ikke handlingen anses for «alvorlig mishandling» og følgelig kommer inn under dagens regel i § 23. Det er forutsatt at et krav om direkte skilsmisse etter § 23 blir behandlet forholdsvis raskt, ved at domstolene påskynder behandlingen av saker av denne art.¹³

På denne bakgrunn foreslår departementet å opprettholde forslaget om at ekteskapsloven § 23 om direkte skilsmisse utvides til å omfatte tvangsekteskap generelt. Det er vektlagt at forslaget har bred støtte fra høringsinstansene.

Vurderingene etter ekteskapsloven § 23 tredje ledd skal være de samme som etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Videre må innholdet i begrepet «tvangsekteskap» være det samme som i ekteskapsloven § 16 tredje ledd.¹⁴ Det er lagt til grunn at påstand om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd også kan gjøres gjeldende mot en ektefelle som har vært uvitende om den utøvde tvangen. Det samme foreslås i forhold til ekteskapsloven § 23 hvor dette er presisert i lovforslaget. For å tydeliggjøre rettstilstanden foreslås

det en tilsvarende endring i ekteskapsloven § 16 tredje ledd.

Så fremt retten finner det bevist at ekteskapet har vært inngått ved rettsstridig tvang, bør partene kunne få velge mellom dom på ugyldighet og dom på direkte skilsmisse. *Regjeringsadvokaten* mener det kan være en fordel om forarbeidene kan si noe om hvem som har bevisbyrden for at et ekteskap er inngått under tvang, jf. forslag til ny § 23 tredje ledd. Til dette vil departementet bemerke at det ikke foreslås noen endringer i de alminnelige bevisbyrdereglene, slik at det er disse som må legges til grunn. Av de alminnelige bevisbyrdereglene følger at i saker der det er absolutt tvil – det ene faktum er like sannsynlig som det andre – er det gjerne slik at usikkerheten går ut over den part som hevder at det foreligger et rettsforhold. Saksøker har bevisbyrden. I en sak der en part hevder at hun/han er blitt tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig tvang, har vedkommende bevisbyrden for at de påstander hun eller han har fremsatt medfører riktighet. Det er følgelig saksøker som vil ha bevisbyrden.

Etter ekteskapsloven § 23 annet ledd må ektefellen reise sak senest to år etter at ektefellen fikk kjennskap til handlingen. Departementet opprettholder imidlertid forslaget om at søksmålsfristen i dette tilfellet bør være den samme som ved krav om dom på ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 fjerde ledd. Sistnevnte bestemmelse fastslår at søksmålet må være reist innen seks måneder etter at de tvungne er blitt fri fra tvangen. Uansett må søksmålet være reist innen fem år etter inngåelsen av ekteskapet.

Departementets forslag følges opp ved forslag til endring i ekteskapsloven § 23.

10.5 Utvidet mulighet for å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker

10.5.1 Gjeldende rett

Som omtalt i kapittel 2 kan borgerlige rettskrav, som for eksempel krav om erstatning og skilsmisse, på visse vilkår fremmes i forbindelse med en straffesak. Dette kan medføre besparelse i både tid og penger, både for den enkelte og for domstolene. I mange tilfeller ville skadelidte ellers ikke hatt mulighet til å fremme sitt krav. Vedkommende slipper også belastningen det er å gjennomgå to rettsaker.

For at et sivilt krav skal kunne pådømmes etter straffeprosessloven (strprl.) § 3, må det «utspringe

¹² Jf. Holmøy/Lødrup s. 114.

¹³ Jf. NOU 1986:2 s. 86

¹⁴ Rettsvirkningen av et ekteskap som er ugyldig av materielle grunner, slik et tvangsekteskap vil være, forutsetter dom for ugyldighet. Ekteskapet er angripelig, men ikke en nullitet, slik det vil være dersom det er ugyldig på grunn av formelle mangler. I saker etter § 23 blir det avsagt dom for selve skilsmissten. Hvorvidt det foreligger et tvangsekteskap må avgjøres prejudisielt.

av den straffbare handling» – dette innebærer at det må foreligge årsakssammenheng mellom den handlingen som saken gjelder og det borgerlige kravet. Bjerke/Keiserud, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I omtaler dette på side 31:

«Dette er i paragrafen formulert slik at det borgerlige kravet må springe ut av samme handling som saken gjelder. Med «saken» menes her krav som nevnt i §§ 1 og 2 og med «samme handling» siktes til den handling som er gjenstand for tiltalebeslutningen...»

I en straffesak om tvangsekteskap legger departementet til grunn at krav om å få kjent ekteskapet ugyldig må anses å være et rettskrav som «springer ut av samme handling som saken gjelder.» «Handlingen» vil her være tvangsekteskapet.

Hovedregelen etter straffeprosessloven (strprl.) § 3 er at det sivile krav skal være rettet mot siktede. Men etter strprl. § 3 (1) nr. 2 pkt. nr. 1-5 er det i en del tilfelle adgang til å rett krav også mot andre enn siktede. En kan for eksempel rette krav mot siktedes foreldre etter skadeerstatningsloven § 1-2, og likedan skal en kunne rette krav mot forsikringsselskap som er ansvarlig for siktedes bil etter bilansvarsloven.

Slik departementet tolker bestemmelsen innebærer dette at en sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd kun kan reises i en straffesak om tvangsekteskap etter straffeloven § 222 annet ledd der den siktede er ektefellen, enten som hovedgjerningsperson eller som medvirker. Dersom andre enn ektefellen er siktet i saken, eksempelvis foreldrene og/eller søsken, antar departementet at en sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd ikke kan reises i straffesaken.

10.5.2 Forslag i høringsnotatet

På bakgrunn av at sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd ikke kan reises i en straffesak om tvangsekteskap dersom andre enn ektefellen er siktet, foreslo departementet i høringsnotatet endringer i straffeprosessloven. Forslagene gikk ut på at krav om ugyldighet skulle kunne fremmes som et borgerlig rettskrav i straffesaker som gjelder tvangsekteskap, selv om ektefellen ikke er blant de siktede.

Det ble også foreslått at adgangen til å fremme borgerlig rettskrav i situasjonen som nevnt over, også bør gjelde ved krav om direkte skilsmisse (omtalt i punkt 10.4).

10.5.3 Høringsinstansenes synspunkter

Fylkesmannen i Vest-Agder, Likestillingsombudet, Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM), Landsorganisasjonen i Norge (LO), Juss-Buss, Fellesorganisasjonen for barnevern-pedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Barnevern Samband, Norsk Kvinnesaksforening og Human-Etisk Forbund støtter forslaget.

Justisdepartementet støtter også endringen i straffeprosessloven, men har enkelte kommentarer av teknisk art. Riksadvokaten har ikke bemerkninger til endringer i straffeprosessloven, men foreslår noen tekniske endringer. Hordaland statsadvokatembete har notert seg at forbeholdet i straffeprosessloven § 427 annet ledd om at det borgerlige rettskrav ikke må være til uforholdsmessig ulempe for behandling av straffesaken, beholdes. Det påpekes at dette kan være viktig der en ikke får kontakt med ektefelle som ikke er siktet i saken for stevning. Han kan eksempelvis være i utlandet. For øvrig antas det at arbeidet med selve saksanlegget for det borgerlige rettskravs vedkommende vil bli lagt til bistandsadvokaten, jfr. strprl. § 107 a første ledd.

Oslo politidistrikt, som har fått forelagt saken av Politidirektoratet, reiser i sin høringsuttalelse spørsmål ved om krav om skilsmisse vil kunne anses å ha «sprunget ut av» en frihetsberøvelse mv., og det vises til at borgerlige rettskrav ikke skal tas med i straffesaken dersom dette fører til uforholdsmessig ulempe for behandlingen av straffesaken. Politidirektoratet finner å slutte seg til de betenkeligheter som Oslo politidistrikt har.

10.5.4 Departementets vurderinger og forslag

En sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd kan, slik departementet tolker regelverket, kun reises i en straffesak om tvangsekteskap etter straffeloven § 222 annet ledd der den siktede er ektefellen, enten som hovedgjerningsperson eller som medvirker. Dersom andre enn ektefellen er siktet i saken, eksempelvis foreldrene og/eller søsken, kan etter departementets tolkning ikke en sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd reises i straffesaken. Dette er uheldig siden det i en del tilfeller vil være andre enn ektefellen som er siktet. Et godt eksempel på dette er den første saken¹⁵ om tvangsekteskap som Høyesterett har behandlet hvor en far og en halvbror ble dømt for forsøk på overtredelse av straffeloven § 222

¹⁵ Avsagt 15. februar 2006

annet ledd. De samme hensyn som ligger bak muligheten til å kreve sivile krav pådømt i en straffesak gjør seg også gjeldende selv om ektefellen ikke er siktet. Av hensyn til den eller de fornærmede bør domstolen i en straffesak om tvangsekteskap ha mulighet til å ta stilling til om et ekteskap er ugyldig etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd dersom parten(e) krever det.

På denne bakgrunn og med vekt på støtten fra høringsinstansene opprettholder departementet forslaget om en endring i straffeprosessloven som medfører at et krav om ugyldighet (ev. direkte skilsmisse) også kan fremmes i en sak hvor andre enn ektefellen er siktet.

Departementet legger til grunn at disse sakene vil måtte følge alminnelige prosedyrer med hensyn til behandling av borgerlige rettskrav i en straffesak. I den forbindelse antar departementet at det er nærliggende at arbeidet med saksanlegget for det borgerlige rettskravs vedkommende blir lagt til bistandsadvokaten i de tilfellene retten har oppnevnt advokat for fornærmede. Oppgavene til bistandsadvokaten framgår av kapittel 9a i straffeprosessloven.

Straffeprosessloven § 426 flg. inneholder regler for fremgangsmåten ved behandling av borgerlige rettskrav. Det fremgår av straffeprosessloven § 427 annet ledd at det offentlige i utgangspunktet har plikt til å ta med et krav mot den siktede i saken, og det samme ble foreslått skulle gjelde i disse tilfellene. Av samme bestemmelse fremgår det imidlertid at det borgerlige rettskrav kan nektes fremmet

dersom det vil være til uforholdsmessig ulempe for straffesaken. Det ble foreslått i høringsnotatet at denne bestemmelsen også skal få anvendelse i disse sakene, da det i enkelte tilfeller kan være vanskelig å få kontakt med ektefelle som ikke er siktet i saken for stevning. Vedkommende kan for eksempel være i utlandet. Departementet har merket seg at enkelte høringsinstanser har påpekt viktigheten av at dette forbeholdet i straffeprosessloven § 427 annet ledd er tilstede, og på denne bakgrunn opprettholdes forslaget.

Departementet registrer at *Politidirektoratet* og *Oslo politidistrikt* stiller spørsmål ved om krav om skilsmisse vil kunne anses å ha «sprunget ut av» en frihetsberøvelse mv. Etter departementets vurdering må det være tilfelle. I en straffesak om tvangsekteskap legger departementet til grunn at krav om å få kjent ekteskapet ugyldig eller få direkte skilsmisse må anses å være et rettskrav som «springer ut av samme handling som saken gjelder». Det foreligger årsakssammenheng mellom den handlingen som saken gjelder og det borgerlige rettskravet. «Handlingen» vil her være tvangsekteskapet. Det vises for øvrig til at verken *Justisdepartementet* eller *Riksadvokaten* har hatt tilsvarende innvendinger mot en slik fortolkning.

Dette forslaget følges opp ved departementets forslag til endringer i straffeprosessloven §§ 3 og 427. Noen høringsinstanser har hatt enkelte lovtekniske merknader, disse er ivare tatt ved at bestemmelsene er noe endret fra forslaget i høringsnotatet.

11 Ekteskapslovens krav om å anerkjenne hverandres like rett til skilsmisse

11.1 Bakgrunn

Stortinget vedtok et privat lovforslag den 19. juni 2003 fremmet i Dokument nr. 8:122 (2002-2003), en ny bestemmelse i ekteskapsloven § 7 litra l som trådte i kraft straks. Denne lyder slik:

«Hver av brudefolkene skal hver for seg erklære på ære og samvittighet at ekteskapet blir inngått av egen fri vilje, og at de anerkjenner hverandres like rett til skilsmisse.»

Det heter i Dokument nr. 8:122 (2002-2003) og Innst. O. nr. 132 (2002-2003) at:

«Muslimske kvinner som har inngått ekteskap i opprinnelseslandet, eller i muslimsk menighet i Norge, kan oppleve at selv om de får skilsmisse etter norsk lov, blir den ikke anerkjent og ansett som gyldig i opprinnelseslandet eller av familien og menigheten. Dette betyr at retten til skilsmisse i praksis ikke er lik for alle kvinner i Norge, fordi de i noen tilfeller ikke har samme rettigheter som menn til å bryte en ekteskapskontrakt.»... «Familielovverket i mange muslimske land er basert på klassisk islamsk rettstradisjon. Dette innebærer at mannen har en enkel tilgang til skilsmisse. Kvinnen har derimot en rekke begrensninger hva gjelder rettigheter til å skille seg. Hun må innfri flere ulike krav for å kunne oppnå skilsmisse mot ektemannens vilje. Erfaring fra de aktuelle landene, er at kvinner i liten grad søker skilsmisse etter som både lovverket og rettsprosessen oftest går i kvinnens disfavør, og at skilsmisse på kvinnens initiativ er lite akseptert sosialt og religiøst sett.»... «I en muslimsk ekteskapskontrakt kan imidlertid ektemannen delegere skilsmisserett til kvinnen. Med en slik rett nedfelt, er hun så godt som likestilt med mannen, hva gjelder formell anledning til å oppløse ekteskapet. I praksis blir denne retten sjelden nedfelt i ekteskapskontrakten, og det oppleves som svært vanskelig for kvinner å be om det, fordi det er tabubelagt. I mange tilfeller er det de respektive familieoverhodene som bestemmer hvorvidt en slik rett skal kontraktsfestes.»

Videre fremgår det av lovforslaget og komiteens innstilling at:

«... Flere menigheter er gitt vigselfrett, og dette medfører at et økende antall personer inngår ekteskap ved seremoni i en menighet. For troende muslimer innebærer dette at vielsen anses som islamsk, og derav følger at islamsk familierett oftest legges til grunn ved en skilsmisse. En norsk skilsmisse vil ikke uten videre bli akseptert og ansett som gyldig i aktuelle muslimske miljøer. Kvinner kan derfor vanskelig inngå nytt ekteskap uten å ha blitt løst fra den muslimske (muntlige) ekteskapskontrakten. Ektemannen kan derimot gifte seg på nytt ettersom en tolkning av islam tillater flerkoneri.»... «Det kan ikke tillates at det inngås ekteskap i Norge som gir en ulik rett til skilsmisse mellom kjønnene. Derfor bør det nedformes et konkret krav i ekteskapsvilkårene i lov om ekteskap, at begge ektefeller gis formelle religiøse rettigheter (det skal gis like retter) til å oppløse ekteskapet for begge kjønn.»

Til slutt presiseres det i dokument nr. 8:122 (2002 - 2003) at blanketten – «Erklæring fra brudefolkene før prøving av ekteskapsvilkårene»

«...må tilpasses de endringer som gjøres i loven, slik at bestemmelsen ikke blir en sovende lov.»

Forslagsstillerne fremholder:

«at det må formuleres et punkt i erklæringen fra brudefolkene som tydeliggjør hvorvidt det i velsignelsen av ekteskapet i en menighet, er gitt begge ektefeller formelle religiøse rettigheter (lik rett) til skilsmisse. Forslagsstillerne overlater til departementet å utforme slik tekst.»

Bestemmelsen i ekteskapsloven § 7 litra l er inntatt i kapittel 2 om prøving av ekteskapsvilkårene. Brudefolkene må således bevise at dette vilkåret er oppfylt før ekteskapet kan inngås. I tråd med Stortingets innstilling, endret departementet blanketten «Erklæring fra brudefolkene før prøving av ekteskapsvilkårene» (Q-0150) i overensstemmelse med ekteskapsloven § 7 litra l. Erklæringens ordlyd i skjemaet er:

«Jeg erklærer på ære og samvittighet at svarene er riktige. *Jeg erklærer også på ære og samvittighet at jeg inngår ekteskapet frivillig og anerkjenner at min fremtidige ektefelle har lik rett til skilsmisse som meg.*»

Ved fremleggelse av skjemaet i underskrevet stand for prøvingsmyndigheten, anses ekteskapsvilkåret i ekteskapsloven § 7 litra l for oppfylt.

Både lovbestemmelsen og erklæringen i skjemaet er generell og retter seg ikke kun mot muslimer som ifølge Stortinget er den egentlige målgruppen. Dette har skapt problemer i forhold til en rekke andre religioner og kirkesamfunn. Særlig har det vært reaksjoner fra katolsk hold med henblikk på å underskrive en slik erklæring.

Som følge av reaksjonene på lovendringen i ekteskapsloven, har Familie-, kultur- og administrasjonskomiteen i Innst. O. nr. 17 (2003-2004) bedt departementet om å se på andre formuleringer av intensjonene i erklæringsblanketten.

11.2 Nærmere om ulike religioners forhold til ekteskap og skilsmisse¹

I katolsk teologi defineres ekteskapet som uoppløselig og begrepet skilsmisse finnes ikke. Dersom partene virkelig frivillig lover hverandre rett til skilsmisse, vil det reise tvil om ekteskapets gyldighet i katolsk forstand. Den kanoniske lov regulerer ekteskapet og definerer dets målsetting, gyldighetsvilkår og kriterier for separasjon. Ekteskap kan imidlertid erklæres ugyldige hvis det påvises formelle mangler ved selve vielsen. Hvis ektefeller søker separasjon eller nullitetserklæring skjer dette gjennom prøving i Tribunal/Den kirkelige domstol. En nullitetserklæring innebærer at ekteskapet anses for aldri å ha funnet sted. Tvangsekteskap erklæres ugyldige, da det er essensielt at samtykke er frivillig. Det er fortsatt tre katolske stater som ikke anerkjenner noen form for skilsmisse (sivil skilsmisse), nemlig Filippinene, Chile og Malta.

Når det gjelder ortodoks jødedom, eksisterer det ikke noe teologisk hinder for skilsmisse. Ortodoks skilsmisse administreres av en Rabbinsk domstol. Det er partene selv som skiller seg fra hverandre, men domstolen har ansvar for at skilsmissen blir gyldig i religiøs forstand. Nødvendigheten av den religiøse skilsmisse gjelder for de personer som er religiøse. Innen ortodoks jødedom er det i prinsippet mannen som har skilsmisserett; det

er mannen som må gi sin kone skilsmissebrev. Kvinner og menn defineres altså som ulike i forhold til skilsmisse. Ortodoks jødedom aksepterer ikke at det legges inn noen form for skilsmissegarantier.

På den annen side inngås muslimske ekteskap ved undertegning av en sivilrettslig kontrakt. Samtidig reguleres det av lover som hevdes å være i samsvar med eller inspirert av sharia, den religiøse loven. Ekteskapsinngåelse er med andre ord ingen eksplisitt religiøs handling eller sakrament, slik som for katolikker, men samtidig utgjør det en religiøs plikt. I ekteskapskontrakten kan bruden stipulere ulike krav og hun kan for eksempel kreve at mannen delegerer betingelsesløs skilsmisserett til henne. På tross av en relativt liberal skilsmisselov i Pakistan, synes det å være vanskelig for kvinner å få aksept for å initiere skilsmisse. Skilsmisse der er forbundet med skam, og gjengifte kan være vanskelig.

11.3 Forslag i høringsnotatet

Ovennevnte innebærer at den gruppen lovforslaget primært var rettet mot, i prinsippet er den gruppen som religiøst sett vil ha færrest problemer med hensyn til skilsmisse.

Endringen som Stortinget gjorde i ekteskapsloven § 7 litra l var ment å sikre at utlendinger i Norge også sikres lik rett til skilsmisse i henhold til hjemlandets lovgivning.

Problemstillingen blir derfor om og eventuelt på hvilken måte det vil kunne la seg gjøre å ivareta Stortingets intensjoner bak lovendringen, uten å ramme noen religioner og trossamfunn.

I høringsnotatet ble det vist til at departementet ikke fant støtte i uttalelsene fra Stortinget for å oppheve bestemmelsen i ekteskapsloven som angår lik rett til skilsmisse. Departementet fant imidlertid støtte i Stortingets uttalelser for en endring i blankett Q-0150 for å unngå at ordningen støter an mot noen religioners trossetninger.

På denne bakgrunn foreslo departementet i høringsnotatet en annen ordlyd i erklæringsblanketten som ble antatt å kunne stå seg i forhold til de forskjellige kirke- og trossamfunnene. Ordlyden var som følgende:

«Jeg erklærer også på ære og samvittighet at jeg inngår ekteskapet frivillig og at jeg vil respektere menns og kvinners like rettigheter etter norsk lov.»

Det ble vist til at erklæringen er generelt formulert og den retter seg ikke direkte mot noen

¹ Det muliges kunst – utredning av 1. am. Berit Thorbjørnsrud, Institutt for kulturstudier, UiO – s. 11-19.

grupper i samfunnet. Samtidig er det meningen at menns og kvinners like rett til skilsmisse skal omfattes uten at dette fremgår uttrykkelig. Departementet antar at således er tilfellet her. Ordlyden nevner «norsk lov» istedenfor for eksempel «ekteskapsloven» som synes unødvendig og dessuten kan virke uheldig. Det ble antatt at «respekt» går et skritt videre og medfører en noe større grad av forpliktelse enn nåværende «anerkjenner». Departementet viste i høringsnotatet til at menns og kvinners like rettigheter må anses som et grunnleggende prinsipp som går igjen i hele det norske lovverket.

11.4 Høringsinstansenes synspunkter

Fylkesmannen i Vest-Agder, Fylkesmannen i Aust-Agder, Kirkerådet, Landsorganisasjonen i Norge (LO), Norges Røde Kors og Juss-Buss er positive til forslaget om å endre blanketten.

Fylkesmannen i Buskerud stiller spørsmål ved om endringen er tilstrekkelig.

Human-Etisk Forbund mener lik rett til skilsmisse er ivaretatt i norsk lov, og mener derfor at det ikke er behov for en særskilt bestemmelse for å ivareta dette. Det samme mener *Norsk Kvinnesaksforening*.

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) skriver at utfordringene knyttet til å løse problemer for kvinner med «haltende ekteskap» i Norge, ikke kan løses gjennom lovregulering. *KIM* foreslår derfor noen alternative tiltak for å hjelpe muslimske kvinner i haltende ekteskap. De kommer med følgende eksempler på tiltak:

- «Informasjonstiltak som øker muslimske kvinners kjennskap til sine rettigheter etter islamsk og hjemlandets lovverk (for eksempel pakistansk lovgivning på feltet). Dette kunne inkludere informasjon om (a) at retten til å kreve skilsmisse kan inkluderes i ekteskapskontrakten og (b) rettigheter de har selv om de ikke er spesifisert i ekteskapskontrakten.
- I dag er det mulig å få utstedt skilsmisedokumentene på engelsk. Det bør åpnes for lignende mulighet for å få skilsmisedokumentene utstedt på andre relevante språk, for eksempel urdu eller arabisk.
- Informasjon om muslimske kvinners rettigheter både på norsk og andre relevante språk bør legges ut på offentlige kontorer (f.eks. helsestasjoner, familievernkontorer, trygdekontorer, arbeidskontorer, osv.)

- Det utarbeides støtteordninger for å bistå kvinner med å registrere norsk sivilrettslig skilsmisse i Pakistan og andre land der dette er mulig. Slike ordninger bør utvikles i samarbeid med hjelpeapparatet, interesserte frivillige organisasjoner, Utenriksdepartementet og relevante utenriksstasjoner.
- Det bør også gis praktisk bistand til kvinner som ønsker å få sin sak behandlet av en sharia-domstol i et annet land, for eksempel England.
- Det bør utarbeides kompetansehevingstiltak for ansatte i hjelpeapparatet, på utenriksstasjoner og i andre relevante instanser.
- Det bør søkes samarbeid med innvandrersorganisasjoner, advokatforeningen og andre relevante instanser for å utvikle og gjennomføre disse tiltakene.»

Mira ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner støttet ikke den opprinnelige lovendring, og heller ikke nå ny ordlyd i blanketten. Det vises til at en slik erklæring er med på å svekke ekteskap som en institusjon og ytterligere pålegge muslimske kvinner ansvar på områder de ikke har innflytelse over.

Kirkerådet er glad for endring i erklæringsskjemaet, som er et steg i riktig retning. Men forslaget løser ikke problemet med religiøs skilsmisse.

Den Katolske Kirke i Midt-Norge kritiserer i sin høringsuttalelse Stortinget for dårlig lovforarbeid i forbindelse med erklæringen. De ønsker å fjerne hele lovbestemmelsen, alternativt bør også loven endres tilsvarende formularet. Den katolske Kirke i Midt-Norge innrømmer imidlertid at løsningen som er foreslått er bedre enn situasjonen nå.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn anbefaler at endringen i ekteskapsloven blir reversert og gjentar tidligere fremsatte innvendinger mot bestemmelsen. Det innrømmes imidlertid at den foreslåtte endringen i blanketten er et skritt i riktig retning.

11.5 Departementets vurderinger og forslag

Flere av høringsinstansene som har uttalt seg om spørsmålet benytter anledningen til å si at de er i mot hele bestemmelsen og at det var feil å innføre den. Dette er naturlig siden endringen i ekteskapsloven og erklæringsblanketten ble vedtatt av Stortinget på bakgrunn av et Dokument 8 – forslag uten alminnelig høring.

Departementet registrerer at flere av høringsinstansene ønsker å oppheve bestemmelsen i ekteskapsloven § 7 litra l, men finner ikke støtte i

Innst. O. nr. 17 (2003-2004) for å oppheve bestemmelsen.

Departementet ser at bestemmelsen kan ha en signaleffekt, men vil likevel peke på at alle som ønsker det får skilsmisse i Norge. Norsk ekteskapslovgivning får ikke anvendelse i utlandet og vi kan ikke ved en endring i ekteskapsloven påvirke såkalt «religiøs» skilsmisse. I den katolske lære er det for eksempel ikke mulig å få religiøs skilsmisse og det kan vi ikke påvirke ved å endre ekteskapsloven. Departementet vil imidlertid arbeide videre med problemstillingen rundt såkalte «haltende ekteskap». Dette kan blant annet

gjøres gjennom den bilaterale avtalen² som er inngått mellom Pakistan og Norge. Departementet vil i forbindelse med dette arbeidet også vurdere nærmere forslagene til tiltak som *Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM)* har kommet med.

² Det er et mål å bygge ut kontakter med myndigheter i land hvor tvangsekteskap kan forekomme, for å få til en rask og effektiv håndtering av konkrete saker. En bilateral avtale mellom Pakistan og Norge ble undertegnet i desember 2005. Avtalen (som trådte i kraft 1. mai 2006) går ut på at det skal opprettes et rådgivende utvalg bestående av representanter fra myndighetene i Norge og Pakistan.

12 Ikrafttredelse og overgangsregler

Departementet har lagt til grunn at parter med en sterk tilknytning til Norge som ønsker å inngå ekteskap i utlandet skal være godt kjent med de nye anerkjennelsesreglene. Det samme gjelder de offentlige myndigheter som skal praktisere regelverket. Før de nye reglene trer i kraft må det følge-
lig gis god informasjon om det nye regelverket.

Departementet foreslår at lovendringene trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Det foreslås også at Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid jf. lovutkastet IV nr. 1.

Forslag til ny bestemmelse i ekteskapsloven § 18a skal kun gjelde for ekteskap inngått etter lovens ikrafttredelse. For ekteskap inngått før lov-

endringen vil anerkjennesspørsmålet avgjøres etter gjeldende ulovfestede regler. Forslag til endringer i straffeprosessloven § 3 og § 437 vedrørende utvidet mulighet til å fremme borgerlige rettskrav og endring i ekteskapsloven § 23 vedrørende mulighet til direkte skilsmisse, får anvendelse for saker som er brakt inn etter ikrafttredelse av disse reglene. Forslagene til nye bestemmelser kan muligens innebære et behov for overgangsregler. Departementet anser det som mest hensiktsmessig at nærmere overgangsbestemmelser fastsettes i forskrift, og foreslår derfor at departementet gis myndighet til å fastsette overgangsregler i forskrift jf. lovutkastet IV nr. 2.

13 Økonomiske og administrative konsekvenser

I høringsnotatet konkluderte departementet med at forslagene ikke vil ha administrative og økonomiske konsekvenser av betydning.

De økonomiske og administrative konsekvenser er kommentert av tre instanser. *Domstoladministrasjonen* har en lang uttalelse om dette hvor det fremgår at det er vanskelig å si noe om kostnadene. *Domstoladministrasjonen* forutsetter at domstolene blir kompensert for den økte saksmengden som antas å ville komme som følge av de foreslåtte endringene.

Skattedirektoratet og *UDI* mener imidlertid at disse endringsforslagene vil ha en positiv effekt på økonomiske og administrative konsekvenser. *UDI* uttaler:

«For utlendingsmyndighetene vil det være ressurs sparende å ha klare regler for ekteskapsinngåelse når minst en av partene er norsk borger, eller bosatt i riket. I dag brukes det for eksempel mye tid og ressurser på å få klarhet i hvordan stedfortrederekteskap er inngått, og om ekteskapet er i samsvar med hjemlandets lovgivning. Dersom minst en av ektefellene var bosatt i Norge ved ekteskapsinngåelsen vil et stedfortrederekteskap etter de foreslåtte reglene resultere i et avslag på søknad om oppholdstillatelse. Det vil ved endrede regler ikke være behov for en omfattende saksbehandling, slik som i dag.»

I dag foretas en prejudisiell vurdering av et ekteskaps gyldighet av ulike offentlige myndigheter der det er relevant (bl.a. utlendingsmyndighetene og folkeregisteret). Det foreslås ingen endring i dette. Det foreslås en egen bestemmelse om anerkjennelse av ekteskap med mindreårige, stedfortrederekteskap og polygame ekteskap. Det synes ikke rimelig å anta at en slik bestemmelse vil

medføre noe økt ressursbehov hos de enkelte instanser, siden de saker som vil omfattes av den foreslåtte bestemmelsen allerede er saker som også i dag er gjenstand for en særskilt vurdering. Det er derimot mer trolig at den foreslåtte bestemmelsen kan forenkle saksbehandlingen i enkelte saker.

Myndigheten til etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet, dersom sterke grunner taler for det, foreslås lagt til Barne-, ungdoms og familiedirektoratet. Dette vil være en ny oppgave for direktoratet. Det er høyst usikkert hvor mange saker det kan bli aktuelt å behandle i forhold til den foreslåtte bestemmelsen. Det antas imidlertid at det ikke vil være tale om noe høyt antall saker. For øvrig har direktoratet erfaring med etterfølgende godkjenning av ugyldige ekteskap i medhold av ekteskapsloven § 16 annet ledd. En erfaring direktoratet kan dra nytte av ved behandling av søknader om etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet.

Utvidelsen av muligheten til å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker kan muligens innebære en viss økonomisk besparelse både for rettsapparatet og saksøker. Utvidelsen av ekteskapsloven § 23 til å kunne kreve direkte skilsmisse ved tvangsekteskap vil imidlertid kunne medføre noen ekstra saker for rettsapparatet i året.

Forslaget i kapittel 11 om å endre ordlyden i erklæringsblanketten vil kun medføre revidering og opptrykk av nye skjemaer samt ev. distribusjon av disse.

På denne bakgrunn opprettholder departementet standpunktet om at forslagene ikke vil ha administrative og økonomiske konsekvenser av betydning.

14 Merknader til bestemmelsene i lovforslaget

14.1 Merknader til endringer i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangs-måten i straffesaker (Straffe-prosessloven)

Til § 3:

I *nytt nr. 7 første ledd* slås det fast at det i en straffesak etter straffeloven § 222 annet ledd kan fremmes sivile krav mot den andre ektefellen om ugyldiggjøring av ekteskapet jf. ekteskapsloven § 16 eller direkte skilsmisse jf. ekteskapsloven § 23. Dette gjelder uavhengig av om det er den andre ektefellen som er siktet i saken.

Til § 427:

Det er tilføyd et *nytt punktum* i tredje ledd slik at det fremgår at det offentlige i utgangspunktet også har en plikt til å ta med et krav mot den andre ektefellen i en straffesak om tvangsekteskap, med mindre det vil være til uforholdsmessig ulempe for straffesaken å ta med det borgerlige rettskravet. En slik uforholdsmessig ulempe kan for eksempel være at det er vanskelig å få stevnet den andre ektefellen, fordi vedkommende oppholder seg på ukjent adresse i utlandet.

For nærmere omtale av disse to bestemmelsene vises det til kapittel 10.5.

14.2 Merknader til endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

Til § 1 Ekteskapsalder:

I *nytt annet punktum i første ledd* slås det fast at fylkesmannen ikke kan gi dispensasjon fra alderskravet på 18 år, dersom søker er under 16 år. Det vil si at fylkesmannen kun kan gi dispensasjon fra alderskravet når partene er mellom 16 og 18 år. Det foreslås ingen endring i at det må foreligge samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret. Se kapittel 2.2.1.

Endringen er nærmere omtalt i kapittel 6.5.

I *tredje ledd* er vilkåret for når fylkesmannen kan gi tillatelse til å inngå ekteskap før fylte 18 år endret fra *særlige grunner* til *sterke grunner*. End-

ringen vil være i tråd med dagens praktisering av regelen.

For øvrig vises det til kapittel 6.5.

Til § 16 Ugyldighet:

Etter tredje ledd kan hver av ektefellene reise søksmål for å få kjent et ekteskap ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettstridig atferd. Det er lagt til grunn at påstand om ugyldighet også kan gjøres gjeldende mot en ektefelle som har vært uvitende om den utøvde tvangen. I *nytt annet punktum* presiseres det at dette gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen. Det vil uansett være den andre ektefellen som er rette saksøkte i en sak om ugyldiggjøring av ekteskapet.

Det vises til kapittel 10.4.4.

Til § 18a Anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet:

Hele bestemmelsen er ny.

I *første ledd* lovfestes den til nå ulovfestede hovedregel i norsk internasjonal privatrett vedrørende anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet. Det fremgår av bestemmelsen at et ekteskap inngått i utlandet anerkjennes her i riket, såframt ekteskapet er gyldig inngått i vigselslandet. Videre fremgår det at ekteskapet likevel ikke vil bli anerkjent dersom det åpenbart vil virke støtende på norsk rettsorden (ordre public) å anerkjenne det. Dette er en kodifisering av gjeldende rett og er ikke ment å ha noen materiell betydning.

Av *annet ledd* fremgår det at et ekteskap inngått i utlandet ikke vil bli anerkjent dersom ekteskapet ble inngått uten at begge parter var tilstede under vigselen, eller dersom en av partene var under 18 år, eller dersom en av partene allerede var gift. Dette gjelder imidlertid bare dersom minst en av partene var *norsk statsborger eller fast bosatt i riket* på det tidspunktet vigselen fant sted. Ekteskapet må også være inngått etter ikrafttredelse av disse reglene.

Dette betyr at stedfortrederekteskap, ekteskap med noen under 18 år og polygame ekteskap ikke anerkjennes i Norge dersom en av partene på vigselsstidspunktet har en sterk tilknytning i form av et

norsk statsborgerskap eller blir ansett som fast bosatt i Norge. Dette er nærmere omtalt i kapitlene 6, 7 og 8. Dersom de nevnte ekteskapene, for eksempel et stedfortrederekteskap, ble inngått før en eller begge parter fikk en sterk tilknytning til Norge så vil det fremdeles kunne bli anerkjent i Norge.

Dersom det foreligger tillatelse fra fylkesmannen i forbindelse med utstedelse av ekteskapsattest til bruk ved vigsel i utlandet der utenlandske myndigheter krever slik attest, legger departementet til grunn at ekteskapet må anerkjennes. Dette begrunnes med at det da ikke har skjedd en omgåelse av norske regler med hensyn til alderskravet for å inngå ekteskap.

Betegnelsen «ikke anerkjenne» fremfor «ugyldig» er benyttet om statusen til et utenlandsk gyldig inngått ekteskap. Dette for å tydeliggjøre at et ekteskap som er gyldig inngått i vigselslandet vil være gyldig i vedkommende land uavhengig av om det anerkjennes i Norge.

Ved vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt tas det utgangspunkt i domsilbegrepet i den internasjonale privatrett. Ved vurderingen av hva som kreves for å være fast bosatt er det naturlig å se hen til forskrift¹ nr. 979 om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår. I de tilfeller der en eller begge parter er under 18 år mener departementet at også foreldrenes tilknytning til riket kan få en viss betydning ved vurderingen av parten eller partenes tilknytning. Når det gjelder hvem som er norsk statsborger, fremgår dette av lov av 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgerrett.² Tilknytningskravet er nærmere omtalt i kapittel 6.4.3.

I *annet ledd annet punktum* fremgår det at departementet likevel etter begjæring fra begge parter kan anerkjenne ekteskapet dersom sterke grunner taler for det. Dette skal være en snever unntaksbestemmelse som tar høyde for anerkjennelse i de helt åpenbart urimelig tilfellene.

Selv om det er barn i forholdet skal det ikke være noen automatikk i å få etterfølgende godkjenning. Det må foretas en konkret og svært grundig vurdering i det enkelte tilfelle, der hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.

¹ Forskrift av 5. november 1992 nr. 979 om når en utenlandsk statsborger skal anses å være fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkårene.

² Stortinget vedtok en ny lov om norsk statsborgerskap (statsborgerskapsloven) den 8 juni 2005. Ot.prp. nr. 41, Innst. O. nr. 86 og Besl. O. nr. 88 (2004-2005). Den nye loven erstatter lov 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgerrett. Den nye loven er ikke trådt i kraft.

Dersom en av partene har en betydelig sterkere tilknytning til vigselslandet enn til Norge, kan det være et moment. Dette kan for eksempel være tilfelle dersom parets eneste tilknytning til Norge består av et norsk statsborgerskap for en av partene, og vedkommende i lang tid har vært bosatt i vigselslandet. I slike tilfeller kan det være at man ikke har hatt samme forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning. Foreldrenes tilknytning til Norge kan også være relevant i henhold til vurderingen av om parten/e har hatt forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning.

Hvorvidt ekteskapet kunne ha gitt grunnlag for dispensasjon fra alderskravet i ekteskapsloven § 1 kan være et moment, men må sees i sammenheng med andre momenter i saken. Det forhold at partene i ettertid har oppnådd en alder som gjør at ekteskap kan inngås i Norge, bør imidlertid ikke føre til at ekteskapet anerkjennes. Hovedhensikten med å forby ekteskap før 18 års alderen er at den unge i alminnelighet ikke har nådd den modenhet eller evne som kreves for selvstendig å ta stilling til konsekvensene av å inngå ekteskap. Dersom et for tidlig inngått ekteskap blir godkjent i ettertid, kun på bakgrunn av at den unge er blitt 18 år, får den unge ikke i moden alder mulighet til å ta stilling til spørsmålet om ekteskap. Den opprinnelige mangelen består uavhengig av personens stigende alder.

Tidsaspektet, for eksempel hvis det har gått lang tid siden vigselen og partene har innrettet seg på at de er gift, kan også være relevant. Her må det imidlertid tas hensyn til at det kan være en risiko for at den eller de parter som har blitt giftet bort mot sin vilje også blir holdt tilbake i opprinnelseslandet/hjemlandet mot sin vilje. Hvorvidt dette momentet skal være relevant må følgelig vurderes nøye og konkret, og ses i sammenheng med andre momenter i saken.

Hvis det foreligger opplysninger som viser at en manglende anerkjennelse av ekteskapet vil kunne få andre sterke negative konsekvenser for ekteparet kan det også være et moment av betydning.

For øvrig vises det til kapittel 9.

Til § 23 Skilsmisse på grunn av overgrep og tvangsekteskap:

I overskriften er det tilføyd at bestemmelsen også omfatter tvangsekteskap.

I *annet ledd* er det gjort en lovteknisk endring ved at «denne paragrafen» er byttet ut med «første ledd». Dette fordi søksmålsfristene etter første ledd og nytt tredje ledd er forskjellige. Søksmåls-

fristen etter nytt tredje ledd følger av ekteskapsloven § 16 fjerde ledd.

Bestemmelsen om direkte skilsmisse er utvidet til også å omfatte tvangsekteskap generelt. Dette fremgår av nytt *tredje ledd*.

Vurderingene etter ekteskapsloven § 23 tredje ledd skal være de samme som etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Videre må innholdet i begrepet «tvangsekteskap» være det samme som i ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Det er lagt til grunn at påstand om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd også kan gjøres gjeldende mot en ektefelle som har vært uvitende om den utøvde tvangen. Det presiseres i lovteksten at det samme skal gjelde i forhold til ekteskapsloven § 23.

Det foreslås ingen endringer i de alminnelige bevisbyrdereglene, slik at det er disse som må legges til grunn. I en sak der en part hevder at hun eller han er blitt tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig tvang, har vedkommende bevisbyrden for at de påstander hun eller han har fremsatt medfører riktighet. Det er følgelig saksøker som vil ha bevisbyrden.

Søksmålsfristen i dette tilfellet er den samme som ved krav om dom på ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 fjerde ledd. Sistnevnte bestemmelse fastslår at søksmålet må være reist

innen seks måneder etter at de tvungne er blitt fri fra tvangen. Uansett må søksmålet være reist innen fem år etter inngåelsen av ekteskapet.

For nærmere omtale vises det til kapittel 10.4.

14.3 Merknader til endringer i lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap

Til § 2:

For å likestille ekteskap med partnerskap er det nødvendig å endre partnerskapsloven slik at § 18a om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet også får anvendelse for registrerte partnerskap.

Barne- og likestillingsdepartementet

tilrår:

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)

Vi HARALD, Norges Konge,

st a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)

I

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 3 første ledd nytt nr. 7 skal lyde:

Krav fra den ene ektefellen mot den andre ektefellen om at ekteskapet er ugyldig eller om skilsmisse uten forutgående separasjon, jf. lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap § 16 tredje og fjerde ledd og § 23 i sak etter straffeloven § 222 annet ledd.

§ 427 tredje ledd skal lyde:

Det samme gjelder krav mot siktedes foreldre etter lov 13 juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning § 1-2 nr. 2 og en ektefelles krav som nevnt i § 3 nr. 7.

II

I lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd skal lyde:

Den som er under 18 år, kan ikke inngå ekteskap uten samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret, og tillatelse fra fylkesmannen. *Fylkesmannen kan ikke gi tillatelse dersom den som søker, er under 16 år.*

§ 1 tredje ledd skal lyde:

Fylkesmannen kan bare gi tillatelse når det foreligger sterke grunner for å inngå ekteskap.

§ 16 tredje ledd skal lyde:

Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. *Dette gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen.*

Ny § 18a skal lyde:

§ 18a. Anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet.

Et ekteskap som er inngått i utlandet, anerkjennes her i riket dersom ekteskapet er gyldig inngått i vigselslandet. Et ekteskap anerkjennes likevel ikke dersom dette åpenbart ville virke støtende på norsk rettsorden (ordre public).

Et ekteskap som er inngått i utlandet, anerkjennes ikke her i riket dersom minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt her i riket på vigselsstidspunktet, og:

- a) ekteskapet er inngått uten at begge parter var til stede under vigselen,*
- b) en av partene var under 18 år, eller*
- c) en av partene allerede var gift.*

Departementet kan likevel etter begjæring fra begge parter anerkjenne ekteskapet dersom sterke grunner taler for det.

Overskriften til § 23 skal lyde:

§ 23. Skilsmisse på grunn av overgrep og tvangsekteskap.

§ 23 annet ledd skal lyde:

Krav om skilsmisse etter første ledd må være reist innen seks måneder etter at ektefellen fikk kjennskap til handlingen, og senest to år etter at den fant sted.

§ 23 nytt tredje ledd skal lyde:

En ektefelle kan også kreve skilsmisse dersom han eller hun har blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. Dette gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen. § 16 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

III

I lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap gjøres følgende endringer:

§ 2 første ledd første punktum skal lyde:

§ 2. Ekteskapslovens kapittel 1 som gjelder vilkår for å inngå ekteskap og ekteskapsloven § 18a får tilsvarende anvendelse ved registrering eller anerkjennelse av partnerskap.

IV

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelser til forskjellig tid.
 2. Departementet kan gi nærmere overgangsregler i forskrift.
-

Vedlegg 1**Høringsinstanser**

De høringsinstanser som har gitt tilbakemelding er merket med * i listen nedenfor.

Alle departementene¹

Alle fylkesmenn²

Bispedømmerådene

Bergen byfogdembete

Oslo byfogdembete

Stavanger byfogdembete

Trondheim byfogdembete

Alta tingrett

Asker og Bærum tingrett

Kristiansand tingrett

Nedenes tingrett

Nedre Romerike tingrett

Nord-Troms tingrett

Salten tingrett

Trondenes tingrett

Akademikerne

Amnesty International Norge

Antirasistisk senter

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*

Barneombudet*

Datatilsynet*

Den norske Advokatforening

Den norske Dommerforening

Den norske kirkes presteforening

Det mosaiske trossamfunn i Oslo

Det mosaiske trossamfunn i Trondheim

Faglig forum for kommunalt flyktningarbeid

Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)*

Flyktninghjelpen

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon

Human Rights Service

Human-Etisk Forbund*

Innvandrerne landsorganisasjon

Islamsk Raad Norge

Juridisk rådgivning for kvinner

Juss-Buss*

Jussformidlingen i Bergen

Jusshjelpa i Tromsø

Kirkens Familievern

Kirkerådet*

Kommunenes Sentralforbund

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) *

Kontoret for fri rettshjelp

Kriminalpolitisen

Krise- og rådgivningstelefon for menn

Krisesentersekretariatet

Kvinnefronten

Kvinneuniversitetet Nord

Kvinneuniversitetet på Løten

Landbrukets Arbeidsgiverforening

Landsforbundet for utviklingshemmede

Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring

Landsorganisasjonen i Norge (LO)*

Likestillingsombudet*

Likestillingssenteret

Menneskerettighetshuset

Mira Ressurssenter for innvandrere og flyktningkvinner

Møreforskning

Norges frikirkeråd

Norges Juristforbund

Norges Kvinne- og familieforbund

Norges Lensmannslag

Norges Rederiforbund

Norges Røde Kors*

Norsk Barnevernsamband*

Norsk Folkehjelp

Norsk Innvandrersforum*

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Norsk Kvinnesaksforening*

Norsk Organisasjon for Asylsøkere

Norsk Psykologforening

Norske kvinnelige juristers forening v/leder Britt Alstad

Norske Kvinners Sanitetsforening

NTNU

¹ Departementet mottok tilbakemelding fra Justisdepartementet, Fiskeridepartementet, Forsvarsdepartementet, Helsedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Moderniseringsdepartementet, Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Samferdselsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Olje- og energidepartementet og Utenriksdepartementet.

² Departementet mottok tilbakemelding fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Vest-Agder, Fylkesmannen i Aust-Agder og Fylkesmannen i Vestfold.

Næringslivets Hovedorganisasjon
Organisasjonen mot offentlig diskriminering
Organisasjonen Voksne for barn
Oslo katolske bispedømme
Tromsø stift
Trondheim stift
Politidirektoratet³
Politiembetenes Landsforening
Politiets Fellesforbund
Primærmedisinsk Verksted
Redd Barna
Reform – Ressurssenter for menn
Regjeringsadvokaten*
Ressurssenter for pakistanske barn
Rettspolitisk Forening
Riksadvokaten*⁴
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn*

³ Høringsbrevet ble forelagt utvalgte politidistrikter og Oslo, Rogaland og Troms politidistrikt gav tilbakemelding til Politidirektoratet.

Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Senter mot etnisk diskriminering*
Sentralkontoret for folkeregistrering*
Sivilombudsmannen
Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet
Universitetet i Oslo, Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo, Norsk senter for menneskerettigheter
Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet
Universitetet i Tromsø, Juridisk fakultet
Utenlandsforum
Utlendingsdirektoratet*
Utlendingsnemnda*
Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund⁵

⁴ Departementet mottok også tilbakemelding fra Hordaland statsadvokatembete

⁵ I tillegg mottok departementet høringssvar fra Statistisk Sentralbyrå, Domstolsadministrasjonen og Den Katolske kirke i Midt-Norge.

